

Inrichtingsplan natuurontwikkeling landgoed de Eese

Inrichtingsplan natuurontwikkeling op Landgoed de Eese

Edo van Uchelen

november 2007

Colofon

© 2007 vanUchelen ecologisch advies, Vledder.

Met duidelijke bronvermelding mag alles uit dit rapport worden overgenomen.

Rapportnummer 2007-3.

Tekst, samenstelling en foto's: Edo van Uchelen.

Adviezen, commentaar en eindredactie: Landgoed de Eese, Eelerwoude en Dienst Landelijk Gebied (DLG)

Wijze van citeren: Uchelen, E. van, 2007. Inrichtingsplan natuurontwikkeling Landgoed de Eese. vanUchelen ecologisch advies, Vledder.

Inhoud

VOORWOORD

SAMENVATTING

INLEIDING

1. LANDGOED DE EESE

- 1.1 Ligging en oppervlakte
- 1.2 Kenschets van het gebied
- 1.3 Leeswijzer

2. BELEIDSKADER

- 2.1 Rijksbeleid
- 2.2 Provinciaal beleid
  - 2.2.1 Drenthe
  - 2.2.2 Overijssel
- 2.3 Gemeenten
  - 2.3.1 Gemeente Westerveld
  - 2.3.2 Gemeente Steenwijkerland
- 2.4 Waterschap
- 2.5 Aangrenzende terreinbeheerders
  - 2.5.1 Staatsbosbeheer
  - 2.5.2 Het Drentse Landschap
  - 2.5.3 De Maatschappij van Weldadigheid
  - 2.5.4 Particulieren met natuur
  - 2.5.5 Particulieren met landbouwgrond (agrariërs)

3 INVENTARISATIE

- 3.1 Gebruik en landschapstypen
- 3.2 Bewoningsgeschiedenis en landgebruik
- 3.3 Bodem en reliëf
- 3.4 Waterhuishouding en paden
- 3.5 Atmosferische depositie
- 3.6 Kabels en leidingen
- 3.7 Natuurwaarden
  - 3.7.1 Inleiding
  - 3.7.2 Levensgemeenschappen, vegetatie en beheer
    - 3.7.2.1 Grasland (voormalige landbouwgronden)
    - 3.7.2.2 Bos
    - 3.7.2.3 Heide
    - 3.7.2.4 Vennen en overige wateren
    - 3.7.2.5 Agrarische gronden: akkers en weilanden

- 3.7.3 Fauna en flora
  - 3.7.3.1 Zoogdieren
  - 3.7.3.2 Vogels
  - 3.7.3.3 Amfibieën en reptielen
  - 3.7.3.4 Vissen
  - 3.7.3.5 Vlinders en libellen
  - 3.7.3.6 Planten
  - 3.7.3.7 Overige soorten
  - 3.7.3.8 Conclusie inventarisatie soorten

4 KANSEN EN KNELPUNTEN

- 4.1 Sterke punten
- 4.2 Zwakke punten
- 4.3 Kansen
- 4.4 Bedreigingen
- 4.5 Conclusie

5 BEELDVORMING EN DOELSTELLINGEN

- 5.1 Landgoed
- 5.2 Landschap
- 5.3 Natuur
  - 5.3.1 Inleiding
  - 5.3.1 Natuurontwikkeling op (voormalige) landbouwgronden
  - 5.3.2 Natuurontwikkeling in bestaande bos- en natuurgebieden
    - 5.3.2.1 Bossen
    - 5.3.2.2 Vennen en overige wateren
    - 5.3.2.3 Heide
  - 5.3.3. Eindbeeld natuurontwikkeling
- 5.4 Jacht
- 5.5 Paardrijden
- 5.6 Landbouw
- 5.7 Cultuurhistorie en archeologie
- 5.8 Recreatie
- 5.9 Paden en wegen
- 5.10 Waterhuishouding

6 INRICHTINGSMAATREGELEN

- 6.1 Uitgangspunten en werkwijze
- 6.2 Paden en wegen
- 6.3 Waterhuishouding
- 6.4 Raster voor begrazing
- 6.5 Natuurontwikkeling
  - 6.5.1 Natuurontwikkeling op landbouwgronden
    - 6.5.1.2 Grasland
    - 6.5.1.3 Bos en struiken
    - 6.5.1.4 Heide

6.5.1.5 Water

6.5.1.6 Akkers

6.5.2 Natuurontwikkeling in bestaande bos- en natuurgebieden

6.5.2.1 Bossen

6.5.2.2 Vennen en overige wateren

6.5.2.3 Heide

7 ONTWIKKELINGSBEHEER

7.1 Natuurontwikkeling op landbouwgronden

7.1.1 Grasland

7.1.2 Bos en struiken

7.1.3 Heide

7.1.4 Water

8 MONITORING EN EVALUATIE

8.1 Inventarisatie

8.2 Monitoring

8.3 Evaluatie

9 PLANNING EN FINANCIERING

9.1 Planning en uitvoering

9.2 Kosten en financiering

LITERATUUR

BIJLAGEN

Voorwoord

Landgoed de Eese is een prachtig en karakteristiek bos en natuurgebied. De komende jaren zal het gebied nog veel mooier worden. Maar liefst 255 ha voormalige landbouwgrond zal, onder voorwaarden, worden omgevormd naar natuur. Een voor Nederland ongekende schaalvergroting, welke overeenkomt met een omgekeerde ontginning of ruilverkaveling. Grootschalig particulier natuurbeheer gaat zorgen voor nog meer afwisseling en variatie. Er zal een halfopen boslandschap ontstaan met oude statige bossen, glooiende open velden vol bloemen, glinsterende wateren, kronkelende houtwallen, solitaire boomgroepen en dat alles doorsneden met rustige zandpaden. Dit is het 'spannende' landschap dat het meest gewaardeerd wordt door bezoekers. Dit is het landschap dat belangrijk is voor zeldzame planten en dieren. Maar dit is ook het landschap dat een bijdrage levert aan de economie. Juist de economische waarde van landschap en natuur staat de laatste jaren volop in de belangstelling. Uit studies blijkt het effect van een mooie omgeving met veel groen, schoon water, schone lucht, rust, stilte, donkere nachten en een gebouwenvrije horizon beter en duurzamer rendeert dan een woonwijk of industrieterrein.

Particulier natuurbeheer door middel van grootschalige natuurontwikkeling (lees: natuurbouw) is een spannend proces. Het doet wel wat denken aan het bouwen van een mooi landhuis. Maar anders dan bij een landhuis kun je de architect of aannemer bij de oplevering niet aanspreken op bouwfouten of niet nagekomen afspraken. Zo werkt het niet bij natuurbouw. Wat er ontstaat, met welke tussenstappen en hoe lang dat duurt is wel in hoofdlijnen te voorspellen maar nooit precies. En dat is eigenlijk ook wel zo spannend....

Samenvatting

Landgoed de Eese ligt op de kruising van de provincies Overijssel, Friesland en Drenthe en beslaat ca. 800 ha. Het landgoed vormt, door de ligging op een keileemplateau, een bijzondere, afwijkende eenheid in het landschap. Het landgoed is in eigendom van de familie van Karnebeek en bestaat uit een afwisseling van bos, landbouwgronden, heide, vennen, veentjes en enkele poelen. Onlangs is het landbouwbedrijf beëindigd. De meeste landbouwgronden zijn opgenomen in de Provinciale Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (PSAN, 280 ha) en zullen, onder voorbehoud van voldoende financiële zekerheden, worden omgezet in duurzame natuur (Provinciale Subsidie Natuurbeheer, PSN, 255 ha). Hierover zijn reeds afspraken gemaakt met rijk, provincies en gemeenten. 70 ha is blijvend verpacht aan agrariërs in de omgeving.

Uit inventarisaties (abiotische en biotische waarden) en analyse van kansen en knelpunten blijkt dat de gewenste natuurontwikkeling mogelijk is en kansrijk vanwege o.a. de aanwezigheid van ondiepe keileemlagen. Streefbeeld en doelstelling met betrekking tot natuurontwikkeling is een halfopen boslandschap met geleidelijke overgangen, bestaande uit een mozaïek van bos, bloemrijke graslanden, heide, water, boomgroepen en hagen.

De noodzakelijke inrichtingsmaatregelen bestaan hoofdzakelijk uit afvoeren van de voedselrijke toplaag en realisatie van wateren, gevolgd door inplanten van bomen en struiken op daarvoor gewenste locaties, verspreid over de percelen. Behalve inrichtingsmaatregelen op de landbouwpercelen zijn eveneens perceelsoverschrijdende maatregelen nodig met betrekking tot waterhuishouding (vernatting), paden (handhaven en verbeteren) en bestaande natuur (kwaliteitsverbetering en realisatie van ecologische verbindingszones). Na inrichting is ontwikkelingsbeheer (maaien en extensief begrazen) nodig, om de vooraf gekozen natuurdoeltypes te realiseren en toekomstige beheerskosten te minimaliseren.

Inleiding

Landgoed de Eese heeft enkele jaren geleden het landbouwbedrijf beëindigd. In totaal is ca. 350 ha landbouwgrond aanwezig, hiervan is 70 ha duurzaam verpacht en 25 ha in gebruik als paardenweide of voerakker. De overige landbouwgronden (255 ha) zijn middels particulier natuurbeheer begrensd volgens de Provinciale Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (PSAN).

Ter oriëntatie op de toekomst is door adviesbureau Eelerwoude een integrale visie voor de toekomst opgesteld waarbij exploitatie van het landgoed gefinancierd wordt door groene en rode diensten. Insteek is om in ruil voor o.a. bouwrechten aan de rand van het landgoed, de huidige landbouwgronden om te zetten naar permanente natuur, met gebruikmaking van de Provinciale Subsidieregeling Natuurbeheer (PSN). De integrale visie op Landgoed de Eese omschrijft het projectdoel als volgt: 'De basis leggen voor een duurzame instandhouding van het landgoed door optimalisering van bestaande functies en het toevoegen van nieuwe functies'. In de integrale visie is het landgoed ingedeeld in een kernzone met randzones waarbinnen bepaalde functies verder kunnen worden ontwikkeld.

Dit inrichtingsplan omvat de concrete uitwerking van de integrale visie op het gebied van landschap en natuur. Hierbij is in overleg met de provincies Overijssel en Drenthe reeds een indeling gemaakt met betrekking tot de te realiseren natuurdoeltypen. Wensen en doelstellingen van de landgoedeigenaren met betrekking tot landschap, natuur, jacht, paardrijden, wonen en recreatie vormen het uitgangspunt. Realisatie van nieuw rood is buiten beschouwing gelaten maar is wel een voorwaarde voor volledige (gefaseerde) natuurontwikkeling op ca. 255 ha landbouwgrond.

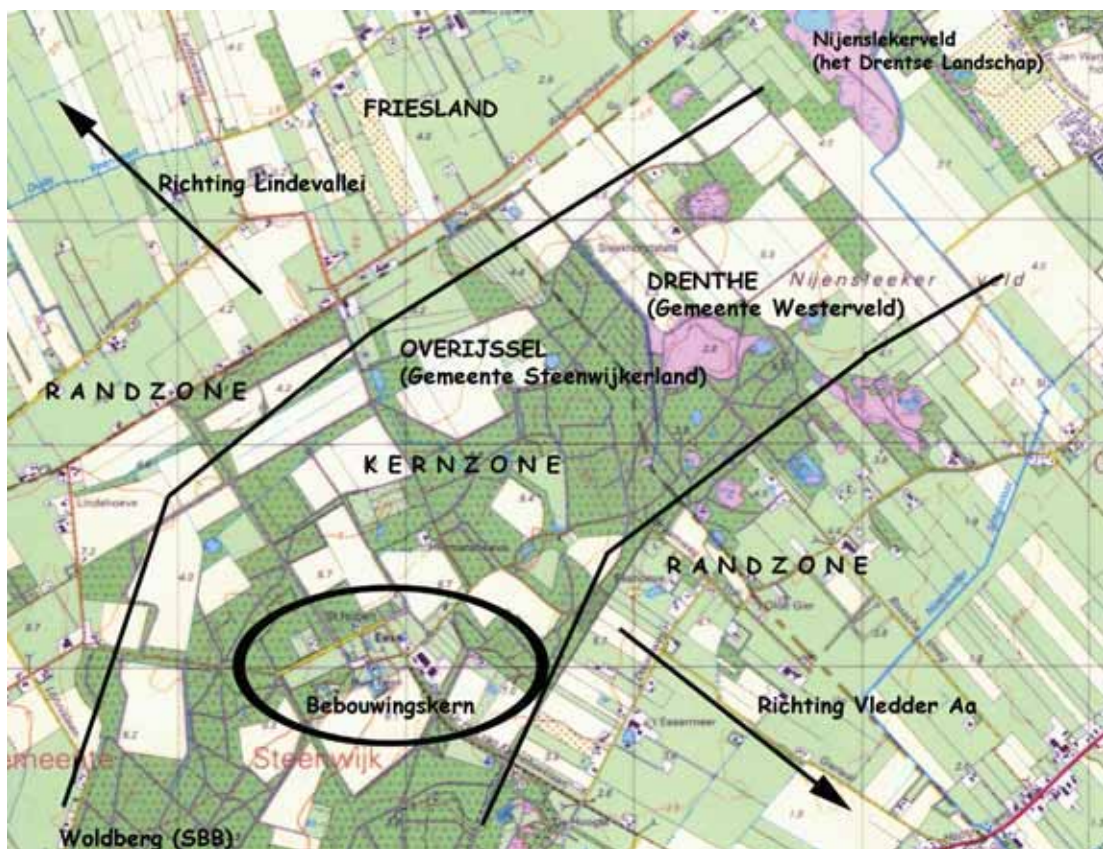
1. Landgoed de Eese

Dit hoofdstuk is een korte inleidende beschrijving en geeft de positie aan van Landgoed De Eese in relatie tot de omgeving. De leeswijzer geeft uitleg over de opbouw van de hoofdstukken.

1.1 Ligging en oppervlakte

Landgoed de Eese bestaat voor ca. 440 ha uit bos en natuurterreinen en voor ca. 360 ha uit landbouwgronden. Vanwege diverse bijzondere gebouwen en de karakteristieke lanenstructuur is de bebouwingskern van het landgoed aangewezen als cultuurhistorische buitenplaats. Het landgoed ligt op het snijpunt van drie provincies: 65 % ligt in Overijssel, 34 % in Drenthe en 1 % in Friesland (zie figuur 1).

Op landgoed de Eese bestonden de belangrijkste inkomsten (nodig om de exploitatiekosten te dekken) tot 2 jaar geleden uit eigen landbouwexploitatie, aangevuld met inkomsten uit (bescheiden) verhuur van gebouwen en duurzame pacht.

Figuur 1. Overzichtskartaal van Landgoed de Eese waarop ook de huidige terreintypen te zien zijn.

1.2 Kenschets van het gebied

Landgoed de Eese ligt als een lage stuwwal op een uitloper van het Drents keileemplateau. Deze ligging temidden van voormalige veengebieden maakt de Eese bijzonder. Aan weerszijden wordt het gebied begrensd door beekdalen, in het noordwesten de Lindevallei en in het zuidoosten het beekdal van de Vledder Aa. Het beekdal van de Vledder Aa is aangewezen als zogenaamde robuuste verbinding, een deel van de Natte As richting Wieden en Weeribben. Het landgoed maakt deel uit van een langgerekt bosgebied van de Woldberg bij Steenwijk richting het Nationaal Park Drents Friese Wold.

Het landschap bestaat uit een afwisseling van bos (47 %), landbouwpercelen (37 %), weilanden (10%), heide, vennen en poelen (3%) en wegen en sloten (3%). Voorbij Steenwijk gaat het keileemplateau over in het kleinschalige landschap rond Paaslo, met veel houtwallen. Richting Wilhelminaoord en Vledder begint een landgoederengebied (Maatschappij van Weldadigheid en Het Drentse Landschap) met boerderijen, landbouwgronden, boswachterijen (Staatsbosbeheer) kleine houtopstanden en enkele restanten van veentjes.

Foto 1. Landgoed de Eese bestaat uit een afwisseling van open velden en gesloten bossen.

1.3 Leeswijzer

De opbouw van het inrichtingsplan is zo gekozen dat na het beschrijven van het beleidskader (hoofdstuk 2) en een inventarisatie (hoofdstuk 3) van het huidige gebruik met de aanwezige natuur- en cultuurhistorische waarden een basis wordt gelegd voor het opstellen van kansen en knelpunten (hoofdstuk 4).

Op basis hiervan worden in hoofdstuk 5 streefbeelden en doelstellingen geformuleerd wat betreft landschap, natuur en overige functies van het landgoed. Hierna beschrijft hoofdstuk 6 de te nemen inrichtingsmaatregelen om het streefbeeld en de doelstellingen te realiseren. Vervolgens volgt een overzicht van de beheersmaatregelen (hoofdstuk 7) en het volgen van de ontwikkeling (hoofdstuk 8; monitoring en evaluatie).

Het inrichtingsplan wordt afgesloten met een planning en financiering van de natuurontwikkeling en het ontwikkelingsbeheer (hoofdstuk 9). De literatuur geeft een overzicht van de gebruikte bronnen. In de bijlagen zijn kaartjes en relevante achtergrondinformatie te vinden.

2. Beleidskader

Natuurontwikkeling staat niet op zichzelf. Het is essentieel om aan te sluiten bij (bestaande) ontwikkelingen en beleid van rijk, provincies, gemeentes, waterschappen en (natuur)terreinbeheerders op gebied van natuur, recreatie, landbouw en wonen. Dit hoofdstuk geeft een kort overzicht van deze (bestaande) ontwikkelingen, beleid en regelgeving en geeft aan op welke wijze de natuurontwikkeling op de Eese daarop aansluit of inspeelt. Dit is o.a. van belang om het risico van kwaliteitsverlies door ontbreken van samenhang in de plannen te voorkomen.

2.1 Rijksbeleid

Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (LNV) bepaalt het landelijk beleid op het gebied van landschap en natuur. Het beleid is om minder gronden voor natuur aan te kopen en meer in te zetten op particulier natuurbeheer. De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en Robuuste verbindingen zijn twee instrumenten om het natuurbeleid te sturen. Natuurontwikkeling heeft prioriteit op de EHS.

Biodiversiteit en natuurlijkheid zijn de belangrijkste uitgangspunten bij het rijksbeleid, dat gebaseerd is op Europese regelgeving (o.a. Natura 2000). Landgoed de Eese ligt inmiddels op de ecologische hoofdstructuur, hetgeen natuurontwikkeling met PSN mogelijk maakt. Vanaf landgoed de Eese is een ecologische verbindingzone gepland richting de Vledderhof in Drenthe, gelegen in het Drents Friese Wold. Ecologische verbindingzones vormen een onderdeel van de EHS. Het rijk stelt gelden beschikbaar aan de provincies voor realisatie van de EHS.

2.2 Provinciaal beleid

2.2.1 Drenthe

Het natuurbeleid van de provincie Drenthe richt zich net als dat van de provincie Overijssel en het Rijk op de realisatie van een ruimtelijke samenhangende EHS. Het is aan de provincies om het rijksbeleid provinciaal uit te werken. Het integraal gebiedsplan van de provincies geeft natuur- en landschapsdoelen aan, maar is niet bindend. Het gebiedsplan van de provincie Drenthe is gericht op voor Drenthe karakteristieke landschappen en natuur. In het geval van de Eese betekent dit dat wordt ingezet op behoud, herstel, ontwikkeling en aaneenschakeling van (natte) heide en veentjes.

Met betrekking tot landgoed de Eese zijn met de provincies afspraken gemaakt over de PSN begrenzing. Voor Drenthe is een verdeling gemaakt in 'veldontginning grasland' en 'veldontginning heide', waarbij de nadruk ligt op het

ontwikkelen van een aaneengesloten schraal heidelandschap, bestaande uit een mozaïek van heide, schraal grasland, bosjes en boomgroepen. Zie ook bijlage.

Het beleid van de provincie Drenthe, als handhaver van de boswet, is gericht op een strikte naleving van de herplantplicht, alsmede de termijn waarop dit moet worden gerealiseerd. Met betrekking tot de locatie wordt een soepel beleid gevoerd. De Nota open bos, die mogelijkheden geeft voor herstel van natuurwaarden en realisatie van verbindingzones zonder volledige herplantplicht, wordt strikter gehanteerd dan bij de provincie Overijssel.

Het beleid van de provincie Drenthe voorziet in het realiseren van een ecologische verbindingzone van de Vledderhof (gelegen in Nationaal Park het Drents Friese Wold) naar landgoed de Eese (nr.19), waarbij bosjes, veentjes en heiderestanten met elkaar worden verbonden zodat een aaneengesloten eenheid natuur ontstaat van landgoed de Eese naar het Drents Friese Wold.

Foto 2. Aan de Drentse zijde van de Eese zijn grote rationale veldontginningen aanwezig.

2.2.2 Overijssel

De provincie Overijssel geeft in het natuurgebiedsplan ontwikkelingen aan met betrekking tot natuur en landschap, landbouw en recreatie. Het beleid van de provincie in Noordwest Overijssel, waar ook de Eese ligt, richt zich met name op de Wieden en Nationaal Park de Weerribben. Het natuurdoel voor de Woldberg, grenzend aan de Eese, is het ontwikkelen van bloemrijk (schraal)grasland. Aangegeven wordt dat delen met ondiepe keileem kansrijk zijn als de voedselrijke teelaardelaag wordt verwijderd. Verder ziet de provincie mogelijkheden voor de aanleg van houtwallen en poelen in dit gebied. In het natuurgebiedsplan wordt landgoed de Eese niet vermeld. Dit inrichtingsplan

beoogt voor de Eese een overeenkomstige natuurontwikkeling, zodat een eenheid gelijksoortige natuur ontstaat.

Met betrekking tot landgoed de Eese zijn met de provincie Overijssel inmiddels afspraken gemaakt over de PSN begrenzing. Er is een concrete verdeling gemaakt in percentage natuurdoeltypes (zie H5), waarbij het accent ligt op natuurlijke graslanden.

Het beleid van de provincie Overijssel m.b.t. de boswet is in vergelijking van Drenthe wat soepeler als het gaat om de strikte naleving van de herplantplicht, alsmede de termijn waarop dit moet worden gerealiseerd. Ook met betrekking tot de locatie voor herplant wordt een soepel beleid gevoerd. De Nota open bos, die mogelijkheden geeft voor herstel van natuurwaarden en realisatie van verbindingzones zonder volledige herplantplicht, wordt soepel gehanteerd bij de Provincie Overijssel.

Verbindingszones zijn volgens de provincie Overijssel verbindingen tussen kerngebieden van de ecologische hoofdstructuur (EHS). Doelsoorten zijn o.a. kamsalamander, das en amfibieën. Het aaneenschakelen van natuurgebieden binnen de EHS valt hier niet onder. Vanaf landgoed de Eese is voorsnog geen verbindingzone gepland, terwijl de doelsoorten wel aanwezig zijn.

Foto 3. De Overijsselse zijde van de Eese is over het algemeen voedselrijker en natter als de Drentse zijde.

2.3 Gemeenten

2.3.1 Gemeente Westerveld

Het Drentse gedeelte van de Eese valt onder de gemeente Westerveld. De gemeente Westerveld heeft onlangs een kadernota opgesteld waaruit een nieuw bestemmingsplan moet voortkomen. De kadernota buitengebied Westerveld gaat uit van de hoofdthema's economie en landschap, waarbij de bestaande omgevingskwaliteit gehandhaafd blijft en de economie wordt verstrekt. Met betrekking tot landgoed de Eese valt het areaal onder het ontwikkelingsgebied 'landbouw, natuur en recreatie'. Dit betekent dat natuurontwikkeling mogelijk is mits het niet ten koste gaat van het economisch perspectief van de aanwezige agrarische bedrijven.

Voor omvorming van de huidige bestemming landbouw naar natuur dient het bestemmingsplan te worden aangepast. Voor ontgrondingswerkzaamheden en het inplanten van bos is in principe een aanlegvergunning nodig omdat natuurontwikkeling een ruimtelijke ontwikkelingen is anders dan bouwen. De aanlegvergunning wordt in de voorschriften in het bestemmingsplan vermeld. Uit de praktijk blijkt dat na wijziging van het bestemmingsplan vaak geen aanlegvergunning meer nodig is.

2.3.2 Gemeente Steenwijkerland

Het Overijsselse deel van landgoed de Eese valt onder de gemeente Steenwijkerland. Het beleid van de gemeente Steenwijkerland is aangegeven in het bestemmingsplan en in een landschapsontwikkelingsplan. Dit plan omvat een visie op de gewenste toekomstige ontwikkeling van het landschap van de gemeente Steenwijkerland. Het plan dient als instrument om richting te geven aan actuele en nieuwe ontwikkelingen. Het plan is uitgewerkt tot een pakket concrete maatregelen per deelgebied.

Met betrekking tot landgoed de Eese zijn geen maatregelen in het plan voorzien. Met betrekking tot het bestemmingsplan voor landgoed de Eese moet met de Gemeente Steenwijkerland nog overeenstemming worden bereikt. Net als bij de gemeente Westerveld is in principe een aanlegvergunning nodig voor natuurontwikkelingwerkzaamheden.

2.4 Waterschap

Landgoed de Eese valt onder het waterschapsgebied Reest en Wieden. Het waterschap stemt de waterhuishouding af op de functies van het gebied. Het waterbeheerplan geeft voor de Eese de functie 'natuur en landbouw'. Beleid van het waterschap met betrekking tot de functie natuur is gericht op het voorkomen van onnodig snel afvoeren van water door vasthouden, bergen en dan pas afvoeren.

Op de Eese zijn twee watergangen aanwezig die worden beheerd door het waterschap. De eerste loopt vanaf de Pol, van zuidwest naar noordoost over het

landgoed. De tweede zorgt voor ontwatering van de bebouwingskern en loopt naar het zuiden. Een derde watergang van het waterschap, de Nijenslekerschipsloot loopt langs de rand van de Eese aan de Drentse zijde. Op de functiekaart van het waterschap staat aangegeven dat deze watergang (gedeeltelijk) kan gaan functioneren als ecologische verbindingszone.

Foto 4. Waterschapssloten kunnen aantrekkelijker gemaakt worden voor flora en fauna door de oevers af te vlakken.

2.5 Aangrenzende terreinbeheerders

2.5.1 Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer is de terreinbeheerder van het bos en natuurgebied de Woldberg, ten zuidwesten van de Eese. Het beleid van Staatsbosbeheer is gericht op multifunctioneel gebruik van bos en natuurgebieden, waarbij recreatie een belangrijke rol vervult. Staatsbosbeheer werkt niet met het natuurdoeltypen systeem (regeling PSN) van de overheid maar heeft een eigen systeem, vooral gericht op botanische waarden van natuurterreinen.

Door landschap Overijssel is in samenwerking met Staatsbosbeheer een plan opgesteld (plan 'Vipera') om natte heiderestanten in Overijssel onderling te verbinden. Het tracé voor de verbinding eindigt op de Woldberg, waar in de boswachterij nog enkele geïsoleerde heideterreintjes liggen. Insteek van Staatsbosbeheer is om ook de heide en veentjes op de Eese in de verbindingszone op te nemen.

2.5.2 Het Drentse Landschap

Stichting het Drentse Landschap is de beheerder van het Nijenslekerveld, een heideterreintje in Drenthe, net ten noordoosten van landgoed de Eese. Het Nijenslekerveld wordt extensief begraasd door een kudde schapen en limousin runderen.

In het beheersplan van het Nijenslekerveld staat behoud, herstel en ontwikkelen van natuurwaarden voorop. Vlak langs het Nijenslekerveld loopt een diepe watergang, de Nijenslekerschipsloot. Deze diepe watergang zorgt voor verdroging van het Nijenslekerveld zodat herstel van natuurwaarden door vernatting niet mogelijk is. Het Drentse Landschap steunt alle ontwikkelingen die zorgen voor het aaneenschakelen van hun natuurterreinen met andere natuurgebieden.

Foto 5. Nijenslekerveld. Een klein heideterrein aan de rand van de Eese aan de Drentse zijde.

2.5.3 De Maatschappij van Weldadigheid

Stichting de Maatschappij van Weldadigheid is eigenaar van landbouwgronden, gebouwen en bos- en natuurterreinen in Drenthe, ten noordwesten van de Eese. Door de Maatschappij is een belvédère project opgestart. Het project 'Nieuwe weldadigheid' voorziet wat betreft landschap en natuur in het behouden en versterken van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en de omvorming van productiebos naar natuurlijk bos.

Met betrekking tot de heidesnippers en veentjes in de productiebossen, gelegen binnen Natura 2000 gebied, zal naar verwachting in samenwerking met de bosgroep Noordoost Nederland een reddingsplan worden opgesteld. In overleg met de bosgroep en vanUchelen advies is inmiddels ook een voorlopig tracé vastgesteld voor de toekomstige realisatie van de ecologische verbindingszone Vledderhof - de Eese (nr. 19).

2.5.4 Particulieren met natuur

In de randzones van de Eese zijn enkele kleine natuurterreintjes van particulieren aanwezig en zijn bovendien enkele sublandgoederen gepland. Op camping de Hoogte, in het zuidwesten grenzend aan de Eese, is een klein volledig geïsoleerd heideterrein aanwezig waar nog bijzondere soorten voorkomen (o.a. adder, ringslang en hazelworm). Er zijn geen plannen voor een realisatie van een verbindingszone naar de terreintjes van Staatsbosbeheer of die op de Eese.

2.5.5 Particulieren met landbouwgrond (agrariërs)

Rondom de Eese zijn landbouw- en veeteeltbedrijven gevestigd. Zo'n 70 ha is blijvend verpacht aan agrariërs. Het streven is om door kavelruil de positie van agrariërs rondom de Eese te verbeteren, waardoor landbouwgronden beter aaneensluiten en beter worden ontsloten. Pachters zijn ook belangrijk voor agrarisch natuurbeheer (bijv. maaien) op de Eese.

3. Inventarisatie

Voorafgaand aan natuurontwikkeling is het van belang dat de uitgangssituatie zo goed mogelijk bekend is en wordt vastgelegd. Alleen dan is een uitspraak mogelijk over het resultaat. Met betrekking tot natuurontwikkeling gebruikt men daarvoor vaak het begrip 'nulsituatie'. Deze nulsituatie is belangrijk voor het inventariseren en monitoren van de ontwikkeling van natuurwaarden. Op deze manier ontstaat een beeld van de vestiging van soorten of het verdwijnen ervan en kunnen populatieontwikkelingen worden gevolgd. De nulsituatie met betrekking tot de aanwezigheid van soorten geeft ook aan hoe kansrijk bepaalde natuurdoeltypen zijn voor de vestiging van bijzondere en zeldzame soorten, aangezien de verspreiding en kolonisatie van (deze) soorten vaak langzaam verloopt.

In dit hoofdstuk wordt de nulsituatie geïnventariseerd van abiotische factoren (de niet levende natuur: bodem en water) en biotische factoren (de levende natuur: flora en fauna). Deze bepalen gezamenlijk de potenties van de te ontwikkelen natuurdoeltypen. Bij de inrichting is het belangrijk om rekening te houden met de bewoningsgeschiedenis en de huidige landschapswaarden, daarom zijn deze ook in de hoofdstuk opgenomen.

3.1 Gebruik en landschapstypen

Landgoed de Eese heeft momenteel de volgende functies: wonen, landbouw (Subsidie Agrarisch Natuurbeheer en pacht), natuur, bosbouw, jacht, recreatie (wandelen, fietsen en paardrijden). De woonfunctie is nagenoeg beperkt tot de bebouwingskern en de randen aan weerszijden van de Eese. De bosbouw is de laatste jaren minder op productie gericht en ontwikkelt zich richting geïntegreerd bosbeheer waarin behalve houtoogst natuur en recreatie steeds belangrijker worden. De jacht is voorbehouden aan de landgoedeigenaren en bestaat uit beheersjacht.

Het landgoed is aangesloten bij de wildbeheerseenheid Steenwijkerwold en omgeving. Op de Eese zijn lokaal enkele voerakkers aanwezig. Deze worden gebruikt voor het aantrekken van houtduiven en geven bovendien een mooier landschapsbeeld. Een uitgebreid stelsel van onverharde paden en een rustige asfaltweg zorgt voor ontsluiting van de Eese. Momenteel is sprake van bescheiden dagrecreatie. De faciliteiten voor recreanten zijn optimaal voor rustige vormen van recreatie waarbij natuurbeleving voorop staat: wandelen, fietsen en paardrijden. Het aantal bezoekers is niet precies bekend maar een tendens van lichte toename is waarneembaar.

De landschapstypen op landgoed de Eese weerspiegelen de bodemgesteldheid en het grondgebruik in verleden en heden. Op voor landbouw ongunstige gronden (te nat of te droog) is meestal bos aangeplant. Behalve bos

zijn er landbouwpercelen, weilanden, houtsingels, poelen, vennen en enkele veentjes en heideterreintjes aanwezig. Het grondgebruik in het verleden is o.a. van belang om te bepalen op welke plekken natuurontwikkeling kansrijk is. Dit is af te lezen aan de hand van historische kaarten. De historische kaarten van landgoed de Eese uit 1850 en 1900 geven een beeld van het historische landgebruik. In 1850 lag het landgoedgedeelte met de bebouwingskern, destijds al bestaande uit oude bossen, gebouwen en landerijen als een eilandje in een groot heideterrein. De Drentse zijde bestaat nog geheel uit heide. In 1900 zijn de landerijen rond de bebouwingskern uitgebreid en is al veel meer bos aanwezig, ten koste van het areaal heide. Alleen aan de Drentse zijde is nog een groot aaneengesloten heideterrein aanwezig, het Nijenslekerveld. Figuur 2 geeft historische kaarten van 1900 in vergelijking met 2004.

Opmerkelijk is dat ook nu het verschil tussen de Overijsselse zijde en de Drentse zijde van het landgoed duidelijk herkenbaar is. De Overijsselse kant met de oude bebouwingskern ligt over het algemeen op een rijkere leembodem, welke in het winterhalfjaar erg nat is. Er zijn oude bossen aanwezig en de landbouwpercelen zijn 'ingepakt' in bos, waardoor een karakteristieke percelering aanwezig is. De Overijsselse zijde weerspiegelt met name het besloten landgoedkarakter van de Eese.

De Drentse kant van de Eese ligt over het algemeen op een armere (zand)bodem en is droger, met heideterreintjes en in het zuidoosten natte veentjes en vennen. De bossen aan de Drentse zijde zijn doorgaans rationele heideontginningen. De Drentse kant weerspiegelt de weidsheid van het (voormalige) aaneengesloten heidelandschap.

Foto 6. Wandelaars op de Eese.

Figuur 2A Drentse kant van de Eese, situatie 1900. Opvallend is dat nog een aaneengesloten heideveld aanwezig is met veel relief en natte laagtes.

Figuur 2B. Drentse kant van landgoed de Eese, 2004. Een groot deel van de heide is geëgaliseerd, ontwaterd en ontgonnen. De heideterreintjes zijn versnipperd geraakt.

3.2 Bewoningsgeschiedenis en landgebruik

Op landgoed de Eese zijn veel historische gebouwen aanwezig, die onder de monumentenzorg vallen. Deze gebouwen weerspiegelen een rijke historie. Opvallend is hierbij ook de relatie tussen de hoogteligging en het grondgebruik.

De eerste bewoners (bezoekers) van deze streek waren rendierjagers uit het Mesolithicum. Toendra-achtige gebieden met bossen en uitgestrekte hoogvenen bepaalden destijds het landschap. De rendierjagers hadden geen wezenlijke invloed op het landschap.

Vanaf zo'n 300 voor Christus gingen de mensen landbouw en later ook veeteelt bedrijven. Vanaf deze periode is al ontbossing bekend, en beïnvloedde de mens het landschap, waarbij o.a. bosweiden ontstonden. Omstreeks 1400 wordt de schapenhouderij geïntroduceerd en ontstaat op de middelhoge zandgronden langzamerhand het heide-potstalsysteem. Heide was destijds een waardevol bezit omdat daar plaggen konden worden gestoken die vermengd met schapenmest uit de stal op de essen rond de dorpen werd gedeponeerd, waar de eerste grote landbouwcomplexen ontstonden (pas met de introductie van kunstmest aan het einde van de 19e eeuw verloor de heide z'n waarde voor de landbouw).

Op de hogere delen van het landschap, waartoe ook een deel van de Eese behoort, waren tot de vroege Middeleeuwen rijke bossen met eik en linde aanwezig. Hier ontstond een open boslandschap, waar beweiding met vee plaatsvond. Vanaf 1500 werden de bossen steeds meer geëxploiteerd en degradeerden naar een type bos met steeds meer eik, dat beter tegen begrazing bestand is en eikels levert voor de varkens. Door overexploitatie (begrazing en houtoogst) werden al heel vroeg in de geschiedenis wettelijke maatregelen genomen om bossen veilig te stellen.

De beekdalen (niet op de Eese aanwezig) waren in de Middeleeuwen vaak nog gedeeltelijk bebost of in gebruik als hooiland. Door ontwatering stopte hier de veenvorming en vanaf de 14e eeuw werden de beekdalen geleidelijk verveend. Hierdoor ontstonden hooilanden, die door kwel een relatief goede grasproductie hadden.

De eerste bewoning op de Eese was volgens oude geschriften aanwezig in de twaalfde of dertiende eeuw, maar daarover bestaat geen duidelijkheid. In 1241 wordt ridder Bernard van de Eeze in de geschriften genoemd. In 1371 wordt de Eese (destijds de Eeze) als havezathe beschreven. Een havezathe was in de zeventiende en achttiende eeuw een term voor hofstede, hof of hoeve. Uit de eerdere havezathe is rond 1400 de 'heerlijkheid' de Eese voortgekomen. Deze 'heerlijkheid' hield in dat men zelfstandig recht mocht spreken, los van het centrale gezag in Steenwijk. Dit recht of overheidsgezag had men in leen van de landvorst, de graaf of de hertog. Later ging 'heerlijkheid' ook het gebied aanduiden waarover het gezag zich uitstreckte.

In 1443 kreeg de Heerlijkheid de Eese het recht een wapen te voeren. Het wapen dat bij het landgoed hoort is van de familie van der Eese, de eerste eigenaren van de havezathe. De Eese was toen een bescheiden gehucht, van een

esachtig type met enkele huizen. Eesveen is vanuit de Eese gesticht. De boeren hebben zich in de veertiende eeuw afgescheiden.

In de eeuwen daarna ontstonden ruzies en zich eindeloos voortslepende processen over de concrete grenzen tussen boeren uit Nijensleek enerzijds en de vrouwe van de Eese en de boeren van Eesveen anderzijds. Uiteindelijk groeit de ruzie uit tot een grensconflict tussen Drenthe en Overijssel. De ruzies gaan niet alleen over de grens maar ook over water. Zowel over wateroverlast als watertekort wanneer men de gronden wil bevoeien. Met name de giersloot wordt regelmatig afgedamd en vervolgens door de andere partij juist weer doorstoken. De grensgeschillen zijn in 1600 opgelost. Het geharrewar over het water, soms uitlopend op onderlinge gevechten, bleef aan de orde.

In 1621 ontstonden geschillen over turfwinning, destijds een belangrijke economische inkomstenbron aan de randen van de Eese. Pas in 1683 werden de geschillen met betrekking tot de grenzen en rechten van turfwinning opgelost. De eigenaren van de Eese hadden een bijzondere vorm van zelfbestuur, die voortduurde tot 1795. In de Franse periode (1795-1813) werd de staatsinrichting van de republiek der Nederlanden volledig veranderd en werden de 'heerlijke rechten' afgeschaft.

In 1923 werd de Eese gekocht door Jhr H.A. van Karnebeek, destijds minister van buitenlandse zaken. De eigenaar was een koffiehandelaar die in staat van faillissement verkeerde. Vanaf 1943 is het landgoed het bezit geworden van meerdere eigenaren van de familie van Karnebeek.

Direct na de aankoop werd door Jhr van Karnebeek een landbouwbedrijf opgericht, ter exploitatie van het landgoed. Aanvankelijk kleinschalig en beperkt tot de kern van de Eese. Destijds was de strook langs de Westvierdeparten en het Nijenslekerveld nog heide. Het landbouwbedrijf werd langzamerhand uitgebreid, waarbij de heide (aanvankelijk nog handmatig) werd ontgonnen. Het Nijenslekerveld aan de Drentse zijde van de Eese werd pas in de jaren 1948-1950 voor de landbouw gereed gemaakt.

Door de schaalvergroting van het landbouwbedrijf (in de jaren '60 was reeds 270 ha landbouwgrond in gebruik) werd een economisch rendabel perspectief geboden. Met het oog op de continuïteit werd in 1994 de Exploitiemaatschappij de Eese BV opgericht, die de landbouwgronden exploiteerde en die deze huurde van de kort daarna opgerichte natuurschoonwet BV Landgoed Heerlijkheid de Eese. Door deze fiscaal-juridische constructie werd verdere eigendomssplitsing voor vererving na het overlijden van eigenaren voorkomen, waardoor de Eese duurzaam kon voortbestaan als familielandgoed.

Vanwege onvoldoende toekomstperspectief in de akkerbouw, is in 2004 besloten om het akkerbouwbedrijf versneld te beëindigen. In 2005 zijn de laatste machines verkocht en is men gestart met een heroriëntatie op de toekomst. In 2006 is in nauw overleg met de aandeelhouders een visie ontwikkeld voor een duurzaam toekomstperspectief, gericht op de uiteindelijke omvorming van ca. 255 ha landbouwgrond naar natuurterrein. Adviesbureau Eelerwoude heeft vervolgens een integrale visie opgesteld waarin naast de omvorming van landbouwgrond naar natuur ook de realisatie van rode functies essentieel is voor het kostendekkend exploiteren van het landgoed.

Foto 7. Landbouwgronden hebben zich ontwikkeld tot bloemrijk grasland.

3.3 Bodem en reliëf

De bodemsamenstelling en chemie is essentieel om de ecologische potenties van natuurontwikkeling in te schatten. Voor het begrijpen van het landschap en de processen die er zich afspelen is het belangrijk om iets te weten over de vorming ervan. Hoogteverschillen (reliëf) en structuren in het landschap zijn ontstaan onder invloed van abiotische processen (wind, water, ijs), met name in de ijstijd (Saalien).

De Eese ligt op een uitloper van het Drents plateau, dat gevormd is door opstuwende bewegingen van het landijs (stuwwal). Het verschil in hoogte over de Eese bedraagt vanaf de randen naar het hoogste punt bij de bebouwingskern ongeveer zeven meter. Het laagste punt ligt op zo'n 2,8 m boven NAP en het hoogste punt op 9,4 m NAP.

Het Drents plateau bestaat uit keileemlagen van verschillende diktes, die door het landijs (gletsjers) zijn afgezet. Keileem is compact, stug en vaak voor water ondoorlaatbaar. De diepte, dikte en samenstelling van keileemlagen in de bodem is heel verschillend. Op landgoed de Eese is keileem aanwezig in ongeveer 80 % van de oppervlakte. De keileem ligt vaak dicht onder het oppervlak en doordat de bergingscapaciteit zeer gering is, treedt bij enige neerslag al snel verzadiging op waardoor snel (tijdelijk) natte bodems ontstaan. Door het smeltwater van de gletsjers zijn in het keileem geulen uitgesleten. In de beekdalen, die niet aanwezig zijn op landgoed de Eese, is daardoor de

keileem meestal geheel verdwenen. Op plekken met veel stroming werden ook grind en stenen (veldkeien) uit het landijs afgezet. In ons land heerste gedurende de laatste ijstijd (het Weichselien, tot zo'n 10.000 jaar geleden) een droog poolklimaat. Door de overheersende harde wind, in combinatie met een zeer spaarzame vegetatie, werden over de keileemlagen pakketten dekzand afgezet, variërend in dikte tussen 0,5 en 2 meter.

Door het (smelten van) het landijs werden pingo's gevormd. Deze ontstonden als zich in de bevroren bodem (permafrost) ijslenzen vormden. Onder bepaalde omstandigheden groeien deze aan en persen daarbij de bovengrond tot enige metershoge heuvels op. Deze 'vorstheuvels' worden pingo's genoemd. Als het klimaat warmer wordt smelt het bodemijs en zakken de pingo's in elkaar. Op de plek van de ijslens vormt zich een depressie, gevuld met water. Deze zijn in het huidige landschap op de Eese terug te vinden in de vorm van talrijke min of meer cirkelvormige vennen, omgeven door een ringwal. Dergelijke vennen met ringwal worden 'pingoruines' genoemd.

Toen het klimaat warmer werd ontstond op plaatsen waar de waterafvoer stagneerde (vaak door de aanwezigheid van dichte keileemlagen) ook op grote schaal veen, ook in de depressies van de pingoruines. Recent is het grootse deel hiervan door de mens ontgonnen (turfwinning) en is verdere groei door ontwatering stopgezet. Vrijwel alle huidige vennen zijn dus ooit hoogveentjes geweest. Door overbegrazing zijn in het recente verleden ook lokaal stuifzanden ontstaan, die terug te zien zijn in kleinschalig reliëf in op de heiderestanten en in de huidige dennenakkers (geplant om verstuiving tegen te gaan). Een deel van dit reliëf is ook van menselijke oorsprong; tot voor kort werd lokaal zand gewonnen op de heide van Beene.

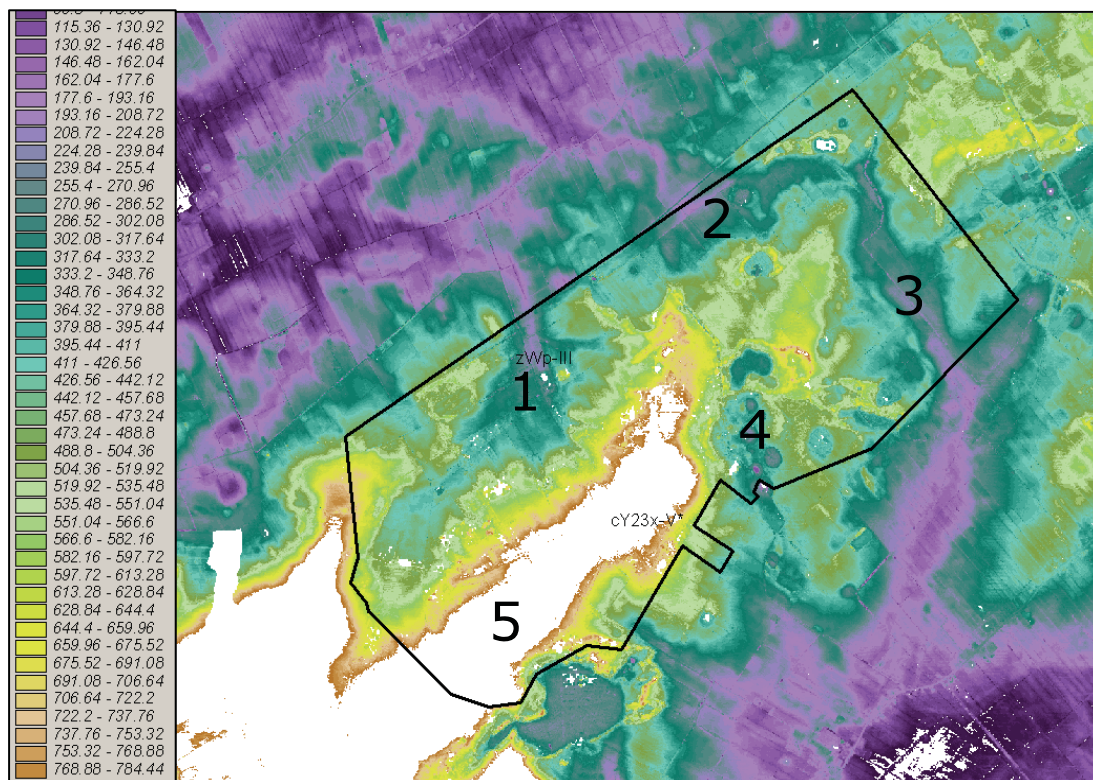
Door de Dienst Landelijk Gebied (Harm Smeenge) is voor landgoed de Eese een systeemanalyse uitgevoerd (zie bijlage). De hoogtekaart (zie figuur 3) is afkomstig uit het actueel hoogtebestand Nederland (AHN) en geeft de hoogteverschillen aan. Het hoogste deel van de Eese (5), in wit aangegeven, omvat de historische (droge) bebouwingskern met oude landbouwgronden. Op basis van de hoogtekaart en de systeemanalyse kunnen drie dalvormige laagtes of smeltwaterdalen worden onderscheiden, aangegeven met 1 t/m 3 en paars / groen gekleurd. Deze locaties zijn kansrijk voor natte natuur waarbij zich mogelijk kwelsituaties voordoen aan de grenzen. Alleen op locatie 1 is natuurontwikkeling mogelijk. Op locatie 2 is reeds bos ingeplant en agrarische bebouwing aanwezig. Locatie 3 ligt al gedeeltelijk buiten de Eese en omvat het tracé van de Nijenslekerschipsloot, welke omsloten is door intensief agrarisch bouwland dat niet in aanmerking komt voor natuurontwikkeling. Locatie 4 omvat een gebied met vennen en pingoruines, waar reeds herstelmaatregelen zijn/ worden uitgevoerd in het kader van EGM (Effect Gerichte Maatregelen).

Op alle landbouwgronden is een voedselrijke toplaag aanwezig met een dikte van 30 tot 50 cm. Hieronder is zand, lemig zand, zandige leem en keileem aanwezig. De bodemkaart (zie bijlage systeemanalyse) geeft geen inzicht op welke diepte keileem aanwezig is. De precieze samenstelling van de bodem zou door bodemkartering kunnen worden bepaald. Op de Eese liggen de voor

natuurontwikkeling belangrijke keileemlagen over het algemeen op de meeste plaatsen van nature niet dieper dan 40 tot 60 cm beneden het maaiveld.

Ondanks de intensieve landbouw (lelieteelt) zijn de meeste percelen niet geëgaliseerd. De bij de lelieteelt vrijkomende spoelgrond is op de paden verwerkt. Het bodemprofiel is soms lastig te reconstrueren vanwege de (plaatselijk) dikke teeltlaag op plekken waar vroeger diep is geploegd of waar mogelijk grond is aangebracht. Een beperkt bodemonderzoek is zinvol met betrekking tot toekomstige ontgrondingen (zie kader 'toplaag verwijderen en grondverzet' op pagina)

Figuur 3. Hoogtekaart van de Eese, met globale begrenzing van het landgoed (doorgetrokken lijn). Kaart afkomstig van Harm Smeenge (DLG). Toelichting van cijfers in de tekst.

3.4 Waterhuishouding en paden

Op regionale schaal maakt landgoed de Eese deel uit van het Glaciaal Plateau systeem, dat de droge zandgronden van het Drents plateau omvat. Over de lengterichting van het landgoed loopt de waterscheiding tussen de Lindevallei in het noordwesten en het dal van de Vledder Aa in het zuidoosten. De hoge delen van Landgoed de Eese kunnen gezien worden als een groot infiltratiegebied, van waaruit het geïnfiltreerde water afstroomt richting het beekdal van de Vledder Aa of de Lindevallei (zie figuur 3).

Wat betreft het grondwater is onderscheid mogelijk tussen enerzijds ondiep grondwater (het zogenaamde eerste watervoerende pakket) en anderzijds diep grondwater (de andere watervoerende pakketten). Ondiep grondwater is het water dat zich in het dekzandpakket boven de eerste dichte keileemlaag bevindt.

Het ondiepe grondwater wordt gevoed door het neerslagoverschot. Een deel hiervan zakt weg naar het diepe grondwater. Het resterende deel stroomt over de keileem of andere slechtdoorlatende lagen naar watergangen, laagten, vennen, veentjes en poelen. De grondwaterstand van het ondiepe grondwater schommelt zeer sterk gedurende het jaar. Tussen het hoogste niveau (in de winter vaak tot het maaiveld) en het laagste niveau zit ongeveer 1,20 meter verschil. De stromingsrichting van het ondiepe grondwater wordt bepaald door het reliëf en door de ligging van de bovenkant van het keileem. Plekken waar grondwater naar boven komt worden kwelplekken genoemd. Met name kwel van kalkrijk diep grondwater biedt voor natuurontwikkeling de meeste kansen. In het talud van diepe greppels is soms kwel waarneembaar. Op de percelen zelf zijn geen duidelijke kwelplekken waarneembaar.

De bossen en landbouwgronden op landgoed de Eese zijn voorzien van een dicht stelsel van greppels voor drainage. Deze zijn met name van (blijvend) belang aan de Overijsselse zijde van het landgoed, vanwege bebouwing en niet waterbestendige bossen. Op de meeste landbouwpercelen zijn, tijdens de periode met intensieve landbouw, drainagebuizen aangebracht, die uitkomen in de aanliggende greppels.

Foto 8. Ven op de Eese.

Diagonaal over de Overijsselse kant van de Eese loopt een watergang van het waterschap Reest en Wieden. Deze voert overtollig gebiedseigen water af van de Pol, ten zuidwesten van de Eese. De watergang heeft alleen een functie voor de waterafvoer tijdens langere periodes met regen (voornamelijk in de winter) en staat in de zomer meestal droog. De kwaliteit van dit oppervlaktewater is niet goed bekend, het verdient aanbeveling om de mate van eutrofiering te onderzoeken, aangezien een deel van dit water 'gebruikt' zal worden voor natuurontwikkeling.

Op en nabij landgoed de Eese is geen waterwinning of diepe grondwateronttrekking ten behoeve van de drinkwatervoorziening aanwezig. Ook zijn geen vervuilingsbronnen aanwezig en is (mede door het afzien van landbouwkundig gebruik) sprake van een goede waterkwaliteit. Ingrepen in de waterhuishouding buiten het landgoed werken niet of nauwelijks door in het landgoed vanwege de hogere ligging ten opzichte van de omgeving en vanwege de aanwezigheid van dichte keileemlagen.

Landgoed de Eese heeft een fijnmazig netwerk van onverharde paden. Paden zijn nodig voor ontsluiting en openstelling (NSW). Op basis van de huidige situatie is ongeveer 29 km aan paden noodzakelijk. Momenteel is ongeveer 42 km aan paden aanwezig, ruim voldoende om aan de regels te voldoen. Vanwege de relatief natte bodem is intensief onderhoud van de paden noodzakelijk.

3.5 Atmosferische depositie

Met atmosferische depositie wordt de aanvoer van zwavel- en stikstofverbindingen uit de lucht aangegeven. Deze worden veroorzaakt door landbouw (intensieve pluimvee of veehouderij), verkeer (drukke wegen) en industrie. De atmosferische depositie zorgt voor verzuring en vermesting, hetgeen ongunstig is voor het ontwikkelen van behoud, herstel en ontwikkeling van natuurwaarden. De neerslag komt vermoedelijk overeen met de relatief lage waarden die voor Drenthe gelden, aangezien geen grote veroorzakers in de nabije omgeving aanwezig zijn.

3.6 Kabels en leidingen

In de bebouwingskern liggen kabels en leidingen. Omdat de exacte locatie niet bekend is zal voorafgaand aan de graafwerkzaamheden een zogenaamde klik-melding worden gedaan, zodat de locaties van kabels en leidingen bekend zijn en de kans op schade wordt verkleind.

3.7 Natuurwaarden

3.7.1 Inleiding

Bij natuur gaat het in ons land om het handhaven van hoge natuurwaarden, biodiversiteit en een zekere natuurlijkheid. Het begrip natuurwaarden duidt op de aanwezigheid van bijzondere soorten planten en dieren. Een terrein met veel bijzondere en zeldzame soorten heeft een hoge natuurwaarde. Natuurwaarden komen ook tot uiting in het systeem van natuurdoeltypes. Pluspakketten hebben een hoger natuurwaarde dan gewone pakketten.

Biodiversiteit is het begrip dat het totale aantal soorten in een gebied aangeeft en een uitspraak doet over de genetische variatie. Gebieden met een hoge biodiversiteit hebben meer (vitale) soorten dan gebieden met een lage biodiversiteit.

De natuurlijkheid van een bepaald terrein of ecosysteem geeft de invloed van de mens aan op het terrein. Gebieden met een hoge natuurlijkheid vragen nauwelijks beheer en zijn maar weinig door de mens beïnvloed. De natuurlijkheid zegt niets over de natuurwaarden of biodiversiteit. Natuurlijke systemen kunnen ook een lage natuurwaarde en biodiversiteit hebben.

Voor het vastleggen van de nulsituatie in een 'man made' landschap als op de Eese zijn eigenlijk alleen de natuurwaarden en de biodiversiteit van belang.

Foto 9. Klokjesgentiaan is een pluspakket soort voor natte heide.

3.7.2 Levensgemeenschappen, vegetatie en beheer

3.7.2.1 Grasland (voormalige landbouwgronden)

De huidige PSAN graslanden beslaan 37 % van het oppervlak van landgoed de Eese. Graslanden zijn op de Eese na bos dus de belangrijkste levensgemeenschap. De natuurwaarden hebben zich goed ontwikkeld. De vegetatie bestaat mede uit soorten die afkomstig zijn van zaadmengsels, karakteristiek voor matig voedselrijke tot schrale gronden met o.a. margriet, knoopkruid, reukgras, smalle weegbree, wilde peen, sint janskruid, wilde marjolein, steenanjer, zandblauwtje, middelste en grote teunisbloem, jacobskruiskruid, gewone rolklaver, gewone engelwortel, rode klaver en boerenwormkruid. Opvallend is dat deze zaadmengsels op de meeste percelen goed zijn aangeslagen, de bodem is dus niet (meer) zeer voedselrijk. Mogelijk heeft het beheer van maaien en afvoeren (PSAN regeling) reeds een bijdrage geleverd aan de gewenste verschraling. Omdat de gronden jarenlang gebruikt zijn voor lilieteelt is veel met kunstmest gewerkt. Van kunstmest is bekend dat het eerder uitspoelt dan organische (drijf)mest, hetgeen mogelijk ook een bijdrage heeft geleverd aan de (relatief snelle) verschraling.

De meeste fauna is aan te treffen langs de ruigere randen van de percelen. Hier zijn sporadisch de volgende minder algemene en weinig mobiele soorten aangetroffen: greppelsprinkhaan, poelkikker, kamsalamander, levendbarende hagedis en ringslang. Mobiele soorten hebben de graslanden vlot gekoloniseerd. In de zomer roepen kwartels vanuit de schrale, drogere hooilanden. Vanuit nattere graslanden roept af en toe de kwartelkoning. Veldleeuweriken hangen hoog in de lucht te zingen. Kerkuilen, torenvalken, grauwe klauwieren en steenuilen hebben de graslanden en ruige zomen gekoloniseerd, aangetrokken door de vele muizen. Het aantal broedpaartjes van geelgors en roodborsttapuit is toegenomen en ook het paapje wordt af en toe waargenomen. Nestjes van de dwergmuis zijn af en toe te vinden in de ruige zomen. Na het invallen van de schemering struinen dassen sinds twee jaar de graslanden af, op zoek naar voedsel. Hieruit volgt dat de huidige graslanden al (heel) bijzonder zijn wat betreft mobiele soorten.

De landbouwgronden zijn na stopzetting van het landbouwbedrijf gefaseerd opgenomen in de Provinciale Subsidieregeling Agrarisch natuurbeheer (PSAN), als mogelijke voorbereiding voor omzetting naar permanente natuur (Provinciale Subsidie Natuurbeheer). De percelen worden kortlopend verpacht aan agrariërs in de omgeving, die het maaibeheer uitvoeren. In 2007 zijn er in de PSAN drie pakketten gerealiseerd: 'kruidenrijk grasland' voor de volle velds percelen, alsmede 'kruidenrijke zomen' en 'bonte hooirand' voor de randen (5 m breed).

Het beheer van de PSAN percelen bestaat uit maaien, het maaibeleid is afgestemd op de regelgeving binnen PSAN. In 2006 werd aanvullend een eigen maaibeleid opgesteld waarbij 'flora- en faunastroken' over de velden als banen bleven overstaan. Vanwege een hoge 'onkruiddruk' (distels, zuring, brandnetels en jacobskruiskruid) is een jaar later besloten om deze banen toch in het reguliere maaibeheer mee te nemen. Na 1 juli mag voor het eerst gemaaid worden, eventueel in september een tweede keer. Uit ervaring blijkt dat de

percelen twee keer gemaaid moeten worden om verruiging tegen te gaan. In 2007 is het maaibeheer omwille van de flora en fauna opnieuw aangepast: de eerste maaibeurt mag plaatsvinden vanaf 1 juni, waarbij met de agrariërs is afgesproken dat maximaal 50 % van het perceel ineens mag worden gemaaid. De bedoeling van dit gewijzigde maaibeheer is om te voorkomen dat alle percelen vanaf 1 juli ineens worden gemaaid, waarna tijdelijk nog nauwelijks overstaande vegetatie met bloemen aanwezig is. Met de agrariërs is ook overeengekomen dat ze tenminste 24 uur voor aanvang van de maaiwerkzaamheden een melding doen, zodat de beheerder het te maaien perceel kan controleren op aanwezige fauna (bijv. reekalfjes en jonge hazen).

Foto 10. Bloemrijk grasland met inheemse soorten heeft zich ontwikkeld dankzij gebruik van zaadmengsels.

3.7.2.2. Bos

Het bos, 47 % van de Eese, valt onder het type 'Boslandschap op arme en lemige zandgrond'. De bossen zijn min of meer aaneengesloten en niet erg soortenrijk, met vrij veel naaldhoutopstanden en exoten (larix, fijnspar, douglas, Amerikaanse eik, Amerikaanse vogelkers, robinia, tamme kastanje) gericht op de productiefunctie. In de jaren 70 zijn na omvangrijke 'stormschade' flinke oppervlaktes ingeplant met monoculturen naaldhout. Vanwege de natte bodem van veel bospercelen is de groei soms slecht en blijven de bomen gevoelig voor stormschade vanwege ondiepe beworteling, als gevolg van de hoge grondwaterstand.

Behalve op productie gerichte percelen (met name aan de Drentse zijde) zijn aan de Overijsselse zijde van het landgoed ook oudere bossen aanwezig, waarin loofhout (zomereik, beuk, ruwe berk, wilde lijsterbes, vuilboom, hazelaar)

domineert. Op de lemige ondergrond zijn hier lokaal rijkere bostypes aanwezig met o.a. zoete kers, haagbeuk (hoogstwaarschijnlijk niet autochtoon, zaait zich uit), sleedoorn, tweestijlige meidoorn en mogelijk wilde appel (autochtoon op de Woldberg, aan de grens met de Eese). In de kruidlaag zijn op plekken met een oude en lemige bosbodem lokaal o.a. bosanemoon (zeer lokaal), kruipend zenegroen, bosandoorn, klaverzuring (vrij algemeen) aangetroffen. Verder zijn op een aantal plaatsen dalkruid, lelietje der dalen en andere soorten van oudere niet voedselrijke bossen aanwezig. Recent is lokaal laurierkers (een exoot) ingeplant, ook op waardevolle rijkere groeiplaatsen.

Door de bossen loopt een stelsel van greppels en watergangen, gegraven voor de ontwatering ten behoeve van de houtproductie en toegankelijkheid in de winter.

De bossen worden inmiddels beheerd volgens de methode van geïntegreerd bosbeheer, waarbij de natuurfunctie steeds belangrijker wordt. Recent zijn door de beheerder inheemse soorten (o.a. hazelaar, linde, es, lijsterbes, haagbeuk) ingebracht zodat meer zaadbronnen ontstaan voor spontane natuurlijke verjonging van loofhoutsoorten die van nature in het bos thuishoren maar door bosbouw niet meer aanwezig zijn of schaars zijn geworden. Verder wordt steeds meer gebruik gemaakt van boomsoorten die beter bestand zijn tegen de natte bodem op de Eese, zoals gewone es.

Foto 11: Oud beukenbos, kansrijk op de Eese bij minimaal beheer.

3.7.2.3. Heide

Aan de Drentse kant van de Eese bevinden zich nog twee kleine geïsoleerde heideterreinen; de Meenpoel (10 ha) en de heide van Beene (9 ha). De Meenpoel is tegenwoordig een droog en open heideterrein met alleen wat verspreide opslag aan de westzijde. In het midden van dit terrein bevindt zich een laagte, waar vroeger water aanwezig was. Op hele oude kaarten is hier nog een meertje aan te treffen, het Duyelsmeer. In dit centrale deel van het heideterrein worden de meeste adders en ringslangen aangetroffen, de laagte wordt daarom nu ook wel 'de slangenkuil' genoemd. Aan de oostkant van de heide is een middelgroot ven aanwezig. De Meenpoel verkeert in een relatief gunstige staat van instandhouding; er is geen probleem met opslag of vergrassing. Op plekken waar niet recent is geplagd is structuurrijke heide aanwezig. De overgang van heide naar bos is vrij abrupt, zonder mantelvegetatie (struiken).

Gescheiden door landbouwgrond en bos ligt zo'n 2 km verderop naar het zuidoosten de heide van Beene. Dit kleine langgerekte heideterrein is erg rustig gelegen en bijzonder gevarieerd vanwege de hoogteverschillen, verspreide opslag en de aanwezigheid van een hoogveentje. De hoogteverschillen op de heide van Beene zijn deels te verklaren door kleinschalige zandafgravingen en verstuiwingen (vaak als gevolg van de zandafgravingen). De oostgrens van het terrein, met een groot ven, behoort tot 50 % bij landgoed de Eese. Over de heide van Beene loopt een smal betonnen pad dat gebruikt wordt om vee vanaf een boerderij naar een weiland te leiden. De heide van Beene is structuurrijk door de aanwezigheid van kleine onbegroeide plekken in combinatie met oude pijpenstropollen, oude heide en verspreide opslag van lage struiken. Met name de oude pijpenstrovegetatie is belangrijk; dit is het voorkeurs habitat van adder en essentieel voor de overwintering van Noorse winterjuffer. De heide van Beene is vanaf de randen sterk aan het dichtgroeien met opslag (Amerikaanse vogelkers, vuilboom, Drentse krent, berk eik) waardoor het totale oppervlak open heide jaarlijks afneemt. Langs de heide van Beene loopt een zandpad, tussen het pad en de heide is zomereik en beuk ingeplant. Dit jonge bos zorgt voor een sterke verdroging. Bovendien komt door de groei van de bomen jaarlijks een steeds groter deel van de heide in de schaduw te liggen, hetgeen ongunstig is voor de natuurwaarden. De overgang van de heide van Beene naar het aangrenzende bos is door de aanwezigheid van veel opslag vrij geleidelijk.

Op zo'n 2 km afstand van beide heideterreintjes ligt in het noordoosten een natuurterrein van Het Drentse Landschap, het Nijenslekerveld, waarvan ongeveer 18 ha uit heide bestaat. Het Nijenslekerveld, de Meenpoel en de heide van Beene waren tot ongeveer 1940 onderdeel van een aaneengesloten heidegebied, het Nijenslekerveld.

De heiderestanten bepalen, samen met de vennen en veentjes, de natuurwaarden van het Drentse deel van de Eese. De vegetatie bevat behalve struik- en dopheide een aantal karakteristieke soorten van natte heide, droge heide en heischraal grasland: stekelbrem, kruipbrem, blauwe knoop, ronde zonnedauw, kleine zonnedauw, tormentil, moerasviooltje en klokjesgentiaan. In en bij de veentjes groeien o.a. wateraardbei, snavelbies, gewone veenbies en moerasviooltje.

Bij en langs de heideterreintjes op de Eese zijn (diepe) drainage greppels aanwezig, waarin tijdens natte periodes in de winter water afstroomt. De greppels zorgen voor ongewenste verdroging.

De Meenpoel en de heide van Beene worden niet begraasd en zijn daarom relatief structuurrijk, met relatief veel oude heidestruiken. Het beheer bestaat uit het verwijderen van opslag en plaggen. De Meenpoel is in 2004 vrij grootschalig geplagd, waardoor (per ongeluk) een aantal zeer structuurrijke biotopen zijn verdwenen. Na het plaggen zijn de vlaktes vlot met struikheide en dopheide begroeid geraakt. De heide van Beene is om volledige vergrassing te voorkomen kleinschalig geplagd in 1996. Op de plagstroken is nu jonge struik- en dopheide aanwezig. Plaggen is gunstig gebleken voor het heideblauwtje, dat voorkomt op de heide van Beene.

Structuurrijke vegetaties

Terreinen met een hoge structuurvariatie zijn aantrekkelijk voor de fauna. Ze geven dekking en beschutting en zijn rijk aan voedsel. Voor beheerders is het dus belangrijk om terreindelen met een rijke structuurvariatie te herkennen en goed te beheren. Er bestaan veel misverstanden over de begrippen structuurvariatie van een terrein en variatie in vegetatiestructuur.

Een terrein met een hoge structuurvariatie heeft veel randen, overgangen en gradiënten, die veroorzaakt worden door hoge en lage vegetatie van verschillende leeftijd, kleine open plekjes, de aanwezigheid van veel verschillende soorten planten en hoogteverschillen.

Op veel terreinen is het vaak alleen de vegetatiestructuur die de structuurrijkdom ervan bepaalt. De soortensamenstelling is hierbij lang niet altijd van belang. Voorbeelden van structuurrijke maar wat betreft planten soortenarme vegetaties zijn hoge struikheide met kleine open plekjes (ontstaan door veroudering van struikheide), overjarige pitrus, en hoge pollen pijpenstro met droge afgestorven delen. Structuurrijke vegetaties hebben tijd nodig om zich te ontwikkelen. Door ze te maaien of plaggen worden ze vernietigd. Ook begrazing is doorgaans ongunstig. Het optimale beheer bestaat uit het regelmatig verwijderen van (een deel) van de opslag.

Foto 12. Structuurrijke heide met oude (onbegraasde) heidestruiken op de Meenpoel.

3.7.2.4. Vennen en overige wateren

Op landgoed de Eese zijn verschillende typen wateren aanwezig: vennen, veentjes, poelen, (kleine) meertjes en vijvers. Gezamenlijk beslaan deze nog geen 3 % van het totaaloppervlak van het landgoed. Vennen zijn wateren op voedselarme zandgronden die over het algemeen gevoed worden door regenwater. Veentjes zijn natte laagtes in voedselarme terreinen, waar veenvorming optreedt of heeft plaatsgevonden en waar geen open water meer zichtbaar is. Poelen zijn kleine door de mens gegraven landschapselementen, ze bevatten in tegenstelling tot vennen voedselrijk (grond)water. Meertjes zijn grotere gegraven wateren, die op de Eese vaak gevoed worden door afstroom van water van elders. Over het algemeen zijn ze voedselrijk en bevatten ze vis. Vijvers zijn gegraven wateren op erven of in tuinen. Binnen het kader van dit inrichtingsplan vallen vijvers verder buiten beschouwing.

Op landgoed de Eese zijn 12 vennen en veentjes aanwezig, alle aan de Drentse kant van de Eese. Vennen en veentjes zijn karakteristieke en waardevolle landschapselementen met hoge landschaps-, natuur- en geologische waarden. Ze liggen op plaatsen waar water stagneert en een ondoordringbare laag in de ondergrond aanwezig is, vaak keileem. De meeste zijn ontstaan na turfwinning in het verleden. Op basis van de aanwezige vegetatie is geen betrouwbare uitspraak te doen over de hydrologie, hiervoor in aanvullend onderzoek nodig.

Bij een aantal vennen is enkele jaren geleden de opslag verwijderd. Bij twee vennen is vervolgens de oever gefaseerd geplagd. Hier vindt inmiddels weer veenvorming plaats met vestiging van o.a. dopheide en kleine zonnedaauw.

Bij de andere vennen en veentjes is duidelijk sprake van achterstallig beheer. De meeste zijn aan het dichtgroeien met berk, grauwe wilg, boswilg en vuilboom. Enkele veentjes zijn door opslag nog nauwelijks als veentje te herkennen. De opslag in en rond de vennen en veentjes zorgt voor ongewenste beschaduwing (habitatverkleining), bladinvall (verzuring en vermesting) en verdroging (door verdamping). Door de verdroging vindt ook versnelde vestiging plaats van bomen en struiken, die vervolgens in hun groei gestimuleerd worden door mineralisatie van veenresten, veroorzaakt door de verdroging.

Op de Eese zijn 7 poelen aanwezig. De meeste zijn ooit gegraven als drinkplaats voor het vee, om overtollig regenwater op te vangen of zijn ontstaan na het winnen van leem, turf of zand. De poelen liggen in bospercelen of aan de rand van landbouwpercelen. De meeste zijn in slechte staat van instandhouding en dichtgegroeid met riet, lisdodden en opslag.

De meertjes (3 stuks) zijn doorgaans meteen vanaf de oevers begroeid met wilgen, laurierkers en opgaand bos en daardoor nauwelijks zichtbaar. Vanwege de aanwezigheid van vis zijn de natuurwaarden wat betreft libellen en amfibieën gering.

Foto 13. Poel op de Eese.

3.7.3 Fauna en flora

Gegevens met betrekking tot de flora staan beschreven bij 'levensgemeenschappen' in de vorige paragrafen. Onderstaande inventarisatiegegevens met betrekking tot fauna en flora zijn afkomstig van eigen inventarisaties, literatuuronderzoek en gegevens van de Vlinderstichting (Kars Veling) en RAVON (Jöran Janse). De tabellen geven een overzicht van de bijzondere, zeldzame en beschermde soorten die voorkomen op landgoed de Eese.

3.7.3.1 Zoogdieren

Van zoogdieren bestaat geen landsdekkende informatie over het voorkomen van soorten op kilometerhokniveau. Op landgoed de Eese komen zo'n 32 soorten zoogdieren voor. Landelijk gezien een gemiddelde score. Onderstaand de tabel met op de Eese aangetroffen bijzondere zoogdieren.

Soort	Latijnse naam	Flora- en faunawet	Rode Lijst	Habitat-richtlijn
Eekhoorn	<i>Sciurus vulgaris</i>	Tabel 2		
Steenmarter	<i>Martes foina</i>	Tabel 2		
Das	<i>Meles meles</i>	Tabel 3		Tabel 3 AMvB
Boommarter*	<i>Martes martes</i>	Tabel 3	Kwetsbaar	Tabel 3 AMvB
Franjestaart	<i>Myotis natterii</i>	Tabel 3	Kwetsbaar	Tabel 3 bijlage IV
* recent met zekerheid aangetroffen				

Toelichting met betrekking tot alle tabellen:

Flora- en faunawet: soorten op tabel 2 en 3 behoren tot de juridisch zwaarder beschermde soorten. Met betrekking tot de soorten uit deze tabellen geldt een vrijstelling voor 'bestendig beheer en onderhoud' en 'ruimtelijke ontwikkeling' mits de werkzaamheden worden uitgevoerd op basis van een door de minister van LNV goedgekeurde gedragscode. Indien geen gedragscode van toepassing is moet bij schade aan soorten een ontheffing worden aangevraagd. Deze wordt afgegeven indien een gunstige staat van instandhouding is gegarandeerd.

Rode Lijst: de Rode Lijst geeft aan of een soort in Nederland kwetsbaar is of wordt bedreigd.

Habitatrichtlijn: soorten van de habitatrichtlijn (bijlage IV / AMvB) staan op tabel 3 van de Flora - en faunawet. Deze soorten genieten de meest zware bescherming. Voor activiteiten die zijn te kwalificeren als 'ruimtelijke ontwikkeling' geldt voor soorten van tabel 3 geen vrijstelling op basis van een goedgekeurde gedragscode. Voor deze soorten is bij 'ruimtelijke ontwikkeling' een vrijstelling. Deze wordt afgegeven indien compenserende en mitigerende maatregelen worden genomen en indien een gunstige staat van instandhouding is gegarandeerd.

3.7.3.2 Vogels

Op landgoed de Eese komen zo'n 85 broedvogelsoorten voor. Landelijk gezien een gemiddelde score. Onderstaand de tabel met op de Eese waargenomen broedvogels van de rode lijst.

Soort*	Latijnse naam	Rode Lijst
Groene specht	<i>Picus viridis</i>	Kwetsbaar
Kerkuil	<i>Tyto alba</i>	Kwetsbaar
Zomertortel	<i>Streptopelia turtur</i>	Kwetsbaar

De bescherming van vogels is geregeld via de vogelrichtlijn. Het is een Europese richtlijn die betrekking heeft op de instandhouding van alle natuurlijk in het wild levende vogelsoorten in Europa. Voor vogels is het niet toegestaan om een ontheffing aan te vragen, dit staat de Europese vogelrichtlijn niet toe. Dit betekent dat versturende werkzaamheden waarbij nesten vernield zouden kunnen worden buiten het broedseizoen moeten plaatsvinden. Ook vaste verblijfplaatsen van vogels mogen niet worden verstoord en ook hier kan geen ontheffing worden verleend.

Foto 14. De grauwe klauwier is een soort van een halfopen landschap en keert mogelijk definitief terug op de Eese.

Foto 15. Ooievaars houden van water en kunnen gaan broeden als er nestgelegenheid aanwezig is.

3.7.3.3 Amfibieën en reptielen

Op landgoed de Eese komen 12 soorten amfibieën en reptielen voor. Landelijk gezien een relatief hoge score. Onderstaand de tabellen met op de Eese aangetroffen bijzondere amfibieën en reptielen.

Soort	Latijnse naam	Flora- en faunawet	Rode Lijst	Habitat-richtlijn
Kamsalamander	<i>Triturus cristatus</i>	Tabel 3	Ernstig bedreigd	Tabel 3 bijlage IV
Heikikker	<i>Rana arvalis</i>	Tabel 3	Kwetsbaar	Tabel 3 bijlage IV
Poelkikker	<i>Rana lessonae</i>	Tabel 3	--	Tabel 3 bijlage IV

Soort	Latijnse naam	Flora- en faunawet	Rode Lijst	Habitat-richtlijn
Levendbarende hagedis	<i>Zootoca vivipara</i>	Tabel 2	--	--
Adder	<i>Vipera berus</i>	Tabel 3	Kwetsbaar	Tabel 3 AMvB
Hazelworm	<i>Anguis fragilis</i>	Tabel 3	Kwetsbaar	Tabel 3 AMvB
Ringslang	<i>Natrix natrix</i>	Tabel 3	Kwetsbaar	Tabel 3 AMvB

Foto 16. De ringslang krijgt veel kansen door natuurontwikkeling op de Eese.

Foto 17. De kamsalamander is vrij algemeen op de Eese. Nieuwe poelen verstevigen de populatie.

3.7.3.4 Vissen

Op landgoed de Eese zijn geen bijzondere, zeldzame of beschermde vissoorten aangetroffen.

3.7.3.5 Vlinders en libellen

Op landgoed de Eese komen zo'n 22 soorten vlinders en 39 soorten libellen voor. Wat betreft vlinders is dat een redelijk goede score. Wat betreft libellen is de Eese zeer soortenrijk. Onderstaand de tabellen met op de Eese aangetroffen bijzondere vlinders en libellen.

Soort	Latijnse naam	Flora- en faunawet	Rode Lijst	Habitat-richtlijn
Heideblauwtje	<i>Plebejus argus</i>	Tabel 3	Kwetsbaar	Tabel 3 AMvB

Foto 18. Heideblauwtje. Deze soort is afhankelijk van dopheide.

Soort	Latijnse naam	Flora- en faunawet	Rode Lijst	Habitat-richtlijn
Noordse winterjuffer	<i>Sympecma paedisca</i>	--	Ernstig bedreigd	--
Noordse glazenmaker	<i>Aeshna subarctica</i>	--	Bedreigd	--
Tengere pantserjuffer	<i>Lestes virens</i>	--	Kwetsbaar	--
Vroege glazenmaker	<i>Aeshna isosceles</i>	--	Kwetsbaar	--
Gevlekte witsnuitlibel	<i>Leucorrhinia pectoralis</i>	Tabel 3	Bedreigd	Tabel 3 bijlage IV

Foto 19. De Eese is rijk aan libellen. Nieuwe poelen zijn gunstig voor deze soortgroep.

3.7.3.6 Planten

Het is ondoenlijk om het totale aantal plantensoorten van de Eese aan te geven. wat betreft soortenrijkdom is de score gemiddeld. Onderstaand de tabel met op de Eese aangetroffen beschermde planten.

Soort	Latijnse naam	Flora- en faunawet	Rode Lijst	Habitat-richtlijn
Ronde zonnedauw	<i>Drosera rotundifolia</i>	Tabel 2		

Foto 20. Echte koekoeksbloem is al lokaal aanwezig in graslanden. Deze soort hoort thuis in nat soortenrijk grasland.

Foto 21. Gevlekte orchis komt nog niet voor op de Eese. Vanwege het stoffijne zaad zijn er volop vestigingskanten na verschraling en een goed maaibeheer.

3.7.3.7 Overige soorten

Met betrekking tot de andere soortgroepen zoals paddestoelen, mossen en korstmossen, nachtvinders, vleermuizen, sprinkhanen en overige ongewervelden zijn onvoldoende gegevens beschikbaar.

Foto 22. Greppelsprinkhaan. Een vrij schaarse soort die in kleine aantallen op de Eese voorkomt.

Foto 23. Levendbarende hagedis, en soort van natte heideterreinen. Deze soort komt ook af en toe voor in akkerranden op de Eese.

Natuurontwikkeling en de Flora- en faunawet

Het vastleggen van de uitgangssituatie met betrekking tot flora en fauna is ook belangrijk met betrekking tot de Flora en faunawet. Natuurontwikkeling kan gezien worden als een ruimtelijke ingreep waarvoor een ontheffing nodig is indien aanwezige beschermde soorten schade ondervinden (artikel 1 t/m 12 uit de algemene verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet). Bovendien mogen de werkzaamheden niet leiden tot een bedreiging van de populatie van een beschermde soort in de betreffende leefomgeving ('geen aantasting van de gunstige staat van instandhouding van een soort'). Indien de kans bestaat dat in of nabij de percelen waar natuurontwikkeling plaatsvindt beschermde soorten voorkomen dan is voorafgaand aan de werkzaamheden een toetsing verplicht. Deze zogenaamde 'natuurtoets' onderzoekt het volgende:

1. Welke beschermde soorten komen voor in de terreinen waar maatregelen plaatsvinden?
2. Ondervinden de soorten schade en/of wordt de populatie door de werkzaamheden bedreigd?
3. Kunnen de werkzaamheden zodanig worden aangepast dat de aanwezige soorten geen schade ondervinden en/of de populatie niet bedreigd wordt?
4. Is voor de werkzaamheden een ontheffing nodig van de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet?

In de bossen zijn broedvogels aanwezig, die alle beschermd zijn. In het broedseizoen vinden daarom geen vellingen van houtopstanden plaats, tenzij vooraf een goede controle plaatsvindt op de aanwezigheid van nesten.

Op basis van literatuuronderzoek en veldinventarisaties is vast komen te staan dat lokaal in de (fauna)randen van de voormalige landbouwpercelen beschermde soorten amfibieën (poelkikker, bruine kikker, kamsalamander en gewone pad) en reptielen (levendbarende hagedis en ringslang) voorkomen. De ruige randen worden in voorjaar, zomer en herfst door de soorten (tijdelijk) gebruikt om te foerageren. Alle genoemde soorten overwinteren in de bodem in de aanliggende bospercelen of houtsingels. De (voormalige) landbouwgronden hebben 's winters vanwege de aanwezige keileemlagen tijdelijk een hoge grondwaterstand (vaak tot aan het maaiveld) waardoor deze ongeschikt zijn als overwinteringsplek voor de herpetofauna. Hieruit kan geconcludeerd worden dat voor de inrichtingswerkzaamheden geen ontheffing nodig is als deze in het winterhalfjaar plaatsvinden. Indien ontgrondingswerkzaamheden plaatsvinden in het zomerhalfjaar kan schade optreden aan genoemde beschermde soorten. Bij werkzaamheden die in het zomerhalfjaar worden uitgevoerd is eveneens geen ontheffing nodig met betrekking tot de Flora- en faunawet indien de werkzaamheden in onderstaande volgorde plaatsvinden:

1. De randen van de velden worden gecontroleerd op de aanwezigheid van beschermde soorten.
2. Beschermde soorten worden, indien aangetroffen, gevangen en verplaatst naar randen in een nabijgelegen veld waar geen werkzaamheden plaatsvinden.
3. De randen worden kort afgemaaid en ongeschikt gemaakt voor de beschermde soorten, zodat geen hervestiging plaatsvindt.
4. De werkzaamheden worden uitgevoerd.

3.7.3.8 Conclusie inventarisatie soorten

Met betrekking tot de natuurwaarden zijn met name de heiderestanten, vennen en veentjes van belang. Juist hier komen veel bijzondere soorten voor. Amfibieën, reptielen en libellen zijn wat betreft diergroepen het best vertegenwoordigd als het gaat om zeldzame en bijzondere soorten. Deze soortgroepen kunnen gebruikt worden als gidssoorten, maatregelen die gunstig zijn voor deze kritische en zeldzame soorten zijn ook gunstig voor andere doelsoorten. De natuurwaarden van de graslanden hebben zich vlot ontwikkeld, het is een levensgemeenschap met een hoge potentie, met name vanwege het grote toekomstige areaal.

Voor alle soorten geldt dat de aanwezigheid van geleidelijke overgangen en structuurrijke vegetaties van belang is (zie kader structuurrijke vegetaties op pagina en kader op pagina). Voor amfibieën en libellen is de aanwezigheid van veel verschillende typen wateren van belang. Aanleg van nieuwe wateren zal resulteren in behoud, versterken en ontwikkelen van de aanwezige populaties en nieuwvestiging van bijzondere soorten mogelijk maken.

Een aantal soorten zijn niet (nog) op de Eese aangetroffen maar kunnen het gebied mogelijk wel vanuit de omgeving koloniseren. In Friesland komt bijvoorbeeld de rugstreeppad voor en langs de Vledder Aa broeden ooievaars. Kans op vestiging van deze en andere soorten is afhankelijk van een groot aantal factoren (zie ook kader zaadverspreiding op pagina)

Foto 24. Valkruid. Een zeer zeldzame soort die zich niet gemakkelijk spontaan vestigt.

4. Kansen en knelpunten

Dit beknopte hoofdstuk bestaat uit een **SWOT** analyse met betrekking tot landschaps- en natuurontwikkeling op de Eese en geeft een opsomming van de sterke punten, zwakke punten, kansen en bedreigingen. De analyse is gemaakt op ecologische en beleidsmatige grondslag, zonder rekening te houden met de wensen en doelstellingen van de landgoedeigenaren, hetgeen in het volgende hoofdstuk uitgebreid aan bod komt. Definitieve omvorming van natuur kan alleen plaatsvinden als er voldoende garanties zijn op de realisatie van de andere financiële dragers, momenteel het grootste knelpunt.

Op basis van de inventarisatie (zie H3) zijn er wat betreft abiotische factoren (waterhuishouding en bodem) en aanwezige flora en fauna (Flora en faunawet) geen belemmeringen voor natuurontwikkeling.

4.1 Sterke punten ('Strong')

1. Landgoed de Eese heeft zo'n 80 jaar ervaring met grootschalig bos- en natuurbeheer.
2. Beheer is mogelijk met eigen mensen en machines.
3. Er is een breed professioneel team beschikbaar van ervaren en gedreven adviseurs.
4. Alle plannen gaan uit van een lange termijn visie, zodat een solide financiële basis wordt gelegd voor toekomstige generaties.
5. Gefaseerd vervallen van PSAN contracten is gunstig; overzichtelijke aanpak mogelijk met behoud efficiency en schaalvoordeel. Het verschil tussen de Overijsselse zijde en de Drentse zijde is historisch gezien goed bewaard.
6. Landgoed de Eese heeft geen drukke wegen, landbouwenclaves, diepe waterschapsleidingen, kanalen, bebouwing of intensieve recreatie.
7. Eenvoudige waterhuishouding welke vrij gemakkelijk is af te stemmen op hoofdfunctie natuur; geen grote belemmeringen door wonen, bosbouw of landbouw.
8. Er is veel ruimte op de relatief grote percelen.
9. Veel (grote) velden omsloten door bossen.
10. Bodem met op veel plaatsen keileem aan de oppervlakte.
11. Door jarenlange PSAN is al verschraving van landbouwgronden gerealiseerd.
12. Geen intensieve (pluim)veehouderij in de omgeving aanwezig: geringe stikstofdepositie en/of ammoniak uitsloot waardoor weinig vermesting of verzuring.
13. Van enkele diergroepen (amfibieën, reptielen en libellen) zijn al veel zeldzame en bijzondere soorten aanwezig.

Foto 25. Vanwege de grote velden is er op landgoed de Eese veel ruimte voor de ontwikkeling van bijvoorbeeld bosranden (let op de haas, rechtsonder...)

4.2 Zwakke punten ('Weak')

1. Hoge onderhoudskosten met betrekking tot het uitgebreide netwerk van onverharde paden.
2. Veel onnatuurlijke naaldhoutakkers aanwezig met weinig natuurwaarden.
3. Strakke randen langs de landbouwpercelen.
4. Kans op vestiging zeldzame soorten in te realiseren graslanden gering vanwege geïsoleerde ligging van de Eese ten opzichte van andere grote natuurterreinen met overeenkomstige natuurdoeltypen.
5. Nulsituatie niet of onvoldoende vastgelegd wat betreft alle soortgroepen.
6. Geen vegetatiekartering uitgevoerd.
7. Een goede ecohydrologische analyse is niet (overal) mogelijk of te kostbaar vanwege ingewikkelde bodemopbouw (keileemlagen). (Nog) geen duidelijke kwelsituaties aanwezig.
8. (Nog) geen vrijwilligersnetwerk beschikbaar voor inventariseren en monitoren van soorten.

4.3 Kansen ('Opportunities')

1. Tijdgeest is momenteel gunstig: brede maatschappelijke interesse in natuurbehoud en ontwikkeling met bijbehorende vergoedingen en subsidies.
2. Economische en rendabele voortzetting van het landbouwbedrijf en/of het duurzaam verpachten levert op lange termijn naar verwachting onvoldoende inkomsten op.
3. Voorbeeldproject voor (ongeëvenaard) grootschalig particulier natuurbeheer.
4. Versterken en ontwikkelen van historische verschillen tussen Overijsselse zijde (besloten 'íntiem' landgoedkarakter) en Drentse zijde (open 'wild en wijds' karakter) van de Eese.
5. Geen noemenswaardige barrières voor natuurontwikkeling. Realisatie van een groot en robuust aaneengesloten natuurgebied is mogelijk.
6. Kansen voor waterberging en mogelijk herstel van kwelsituaties (van belang voor waardevolle natte natuur).
7. Er is veel ruimte voor realisatie van geleidelijke overgangen met structuurrijke randen (bepalend voor natuurwaarden en biodiversiteit).
8. Bodemsituatie (keileem) is gunstig voor natuurontwikkeling.
9. De meeste percelen zijn matig voedselrijk.
10. Natuurontwikkeling is kansrijk voor verdere ontwikkeling en nieuwvestiging van zeldzame en bedreigde soorten.

Figuur 25-2. Oude, goed onderhouden beukenlaan op Landgoed de Eese. Er is inmiddels zo'n 80 jaar ervaring met bos- en natuurbeheer op de Eese.

4.4 Bedreigingen ('Treats')

1. Natuurontwikkeling (of natuurbouw) is niet hetzelfde als het bouwen van een huis: geen garanties voor het eindresultaat met betrekking tot de gerealiseerde natuurdoeltypen en bijbehorende vergoedingen.
2. Inpassen van gewenste natuurbeeld in ingewikkelde regelgeving (PSN, PSAN, EGM en boswet).
3. Beleidsmatige en financiële onzekerheid met betrekking tot toekomstig onderhoud en beheer en de (hoogte van) de vergoedingen (PSN en PSAN).
4. Huidige wensen m.b.t. inrichting kunnen niet kostendekkend worden gefinancierd met huidige subsidies (geen sluitende begroting).
5. Bureaucratie: er is (heel) veel tijd nodig voor aanvragen, administratie, opmeten en monitoren.
6. Keuze voor natuurontwikkeling is onomkeerbaar; indien landbouwprijzen (graan, melk) blijven stijgen kan natuur niet terug gevormd worden naar landbouw.
7. Sterke terughoudendheid en weerstand van eigenaren, adviseurs en ambtenaren met betrekking tot vellen van naaldhoutopstanden ten behoeve van gewenste natuurontwikkeling.
8. Maaibeheer: ingewikkelde maaischema's zijn nodig voor handhaving biodiversiteit wat betreft fauna, bovendien is afzet van grote hoeveelheden maaisel kostbaar.
9. Kosten van inhuren adviesbureaus voor inventariseren en monitoren zijn te hoog en worden onvoldoende gesubsidieerd.
10. Stagnatie op rode vlak.

4.5 Conclusie

Landgoed de Eese is wat betreft de (abiotische en biotische) uitgangssituatie (zeer) kansrijk voor natuurontwikkeling. Bovendien is de huidige 'tijdgeest' gunstig voor realisatie van natuur.

Ondanks de (huidige) relatief hoge vergoedingen voor omzetting van landbouwgrond naar natuur blijft financiële onzekerheid bestaan met betrekking tot beheer op lange termijn, zowel wat betreft de kosten als de inkomsten (subsidies). Ook de bureaucratie van het hele SN traject is een beperkende factor. Hieruit volgt dat natuurontwikkeling op de volle 255 ha alleen haalbaar is indien garanties worden gegeven op rood.

Natuurontwikkeling is (en blijft), anders dan landbouw, een langdurig en ingewikkeld proces.

5. Beeldvorming en doelstellingen

Dit hoofdstuk is de 'ecologische vertaling' van de wensen van de landgoedeigenaren. Deze wensen kunnen geformuleerd worden in doelstellingen. De doelstellingen zijn in dit inrichtingsplan gericht op natuur- en landschapswaarden en gaan dus over sfeer en beleving. Sfeer en beleving zijn bepalend voor de beeldvorming.

Het is belangrijk om vooraf een duidelijk beeld te hebben van het eindresultaat met betrekking tot natuurontwikkeling. Beeldvorming is vooral een visueel proces, dit hoofdstuk is daarom opgebouwd met veel schetsen en foto's waarmee een ideaalbeeld wordt opgebouwd. Het ideaalbeeld is afhankelijk van een aantal randvoorwaarden, zoals aangegeven onder beleid (hoofdstuk 2),

5.1 Landgoed

De integrale visie op Landgoed de Eese (zie bijlage 1) is als volgt geformuleerd: 'Het duurzaam instandhouden van een prachtig familielandgoed en verdere verfraaiing van het landgoed door optimalisering van bestaande functies en het toevoegen van nieuwe functies'

Voor het duurzaam instandhouden van het landgoed is continuïteit en zekerheid van inkomsten essentieel. Dit punt is als randvoorwaarde geformuleerd maar valt verder buiten de opzet van het inrichtingsplan. Het landgoed als geheel is in de integrale visie ingedeeld in een kerngebied en twee randzones (zie figuur 1). In het kerngebied staat natuur- en landschapsontwikkeling centraal. In de randzones is ruimte voor natte natuur, landbouw (o.a. agrarisch natuurbeheer) en nieuw rood.

De cultuurhistorische waarde van het landgoed is zichtbaar in en rond de bebouwingkern. Hier ligt de nadruk op behoud en ontwikkeling van cultuurhistorische waarden met fraaie gebouwen, rechte lijnen en behalve inheemse bomen en struiken ook uitheemse soorten (exoten) of cultivars. Het hoofddoel wat betreft natuurontwikkeling is als volgt: verfraaiing van het landgoed door behoud, herstel en ontwikkelen van natuur- en landschapswaarden. Realisatie hiervan is alleen mogelijk bij een gezonde financiële basis. Hiervoor is het nodig om de beheerskosten te minimaliseren en nieuw rood te realiseren langs de randzones.

5.2 Landschap

De eerste aanzet voor een landschappelijke visie is uitgewerkt in de integrale visie. Met betrekking tot het landschap is de 'verfraaiing van het landgoed' zoals geformuleerd in de hoofddoelstelling, hier van belang. De architectonische (esthetische) aspecten vormen het uitgangspunt bij natuurontwikkeling op de Eese. De kwaliteit van het landschap staat voorop. Het begrip landschap kan gedefinieerd worden als 'dat wat je ziet als je naar buiten kijkt'. Landschapsbeleving is dus een visueel proces. Landgoed de Eese is een halfopen boslandschap, gekenmerkt door afwisseling van gesloten bossen, open velden, poelen en vennen, rechte paden en bomenrijen.

In Nederland worden op basis van natuurlijkheid en beheersstrategieën een viertal landschapstypes of natuurlijke eenheden onderscheiden (zie kader volgende pagina).

Foto 26. Het onderhoud van houten gebouwen is kostbaar.

Landschapseenheden

Voor de karakterisering van de huidige en toekomstige ontwikkeling van levensgemeenschappen en landschappen wordt gebruik gemaakt van natuurdoeltypen. Deze beschrijven de kwaliteit van natuurterreinen aan de hand van het voorkomen van vegetatiebedekking en soorten. In Nederland zijn op basis van het beheer vier landschapseenheden onderscheiden. Behalve het verschil in oppervlakte onderscheiden de landschapseenheden zich op het niveau van menselijk beïnvloeding.

Hoofdgroep 0: geheel natuurlijk. Kan niet binnen Nederland worden gerealiseerd. Voor hoofdgroep 1 (nagenoeg natuurlijk) geldt hetzelfde met betrekking tot landgoed de Eese.

Hoofdgroep 2: Begeleid natuurlijk landschap

In begeleid natuurlijke landschappen is een hoge mate van natuurlijkheid het uitgangspunt voor het beheer. Alleen de natuurfunctie is van belang. De ontwikkeling van zoveel mogelijk natuurlijk verlopende processen is bij dit type belangrijker dan het handhaven of ontwikkelen van een maximale diversiteit. Voor deze eenheid is een oppervlakte van tenminste 500 ha noodzakelijk. Het beheer wordt beperkt tot het op hoofdlijnen sturen van processen (begrazing, waterhuishouding). De ontwikkelingsduur van dit type landschap is afhankelijk van de hoeveelheid dynamiek. Hoog-dynamische landschappen (bijvoorbeeld de duinen) ontwikkelen zich naar schatting in enkele decennia. Laag-dynamische landschappen (boslandschap) ontwikkelen zich in perioden die kunnen oplopen tot enkele eeuwen. De voorspelbaarheid van de soortensamenstelling is vrij gering.

Hoofdgroep 3: half-natuurlijke landschappen

Centraal staat het door middel van gericht beheer in stand houden van bepaalde successiestadia* met inbegrip van de daarvan afhankelijke doelsoorten. De natuurfunctie staat centraal. De ontwikkelingsduur varieert van enkele jaren (soortenrijk grasland) tot enkele decennia (soortenrijke heide) of langer (natuurbos). Voor deze eenheid wordt geen minimum oppervlakte aangegeven. De voorspelbaarheid van de soortensamenstelling en de landschappelijke kenmerken is relatief groot.

Hoofdgroep 4: multifunctionele landschappen

Deze landschappen worden gekenmerkt door een combinatie van natuur, bosbouw, landbouw, intensieve recreatie en wonen. In de praktijk gaat het vooral om extensieve landbouw en multifunctioneel bos. Meestal gaat het medegebruik ten koste van de natuurwaarden, die met een begeleid- natuurlijke of half-natuurlijke strategie mogelijk zouden zijn. De streefbeelden zijn over het algemeen weinig ambitieus en worden in de regel snel bereikt, met een relatief hoge voorspelbaarheid van de soortensamenstelling.

)* successie is het natuurlijke proces waarbij de ene levensgemeenschap langzaam de andere vervangt. Uit een grasland ontstaat door uitzaai van bomen en struiken uiteindelijk spontaan bos. De levensgemeenschap grasland wordt dan vervangen door bos. Uit een ven ontstaat door verlanding (dichtgroeien) uiteindelijk hoogveen. De levensgemeenschap ven wordt vervangen door hoogveen. In het natuurbeheer is het doel vaak om een bepaalde levensgemeenschap te behouden (lees: intensief te beheren) en successie te voorkomen.

Foto 27. Voorbeeld van een fraai halfopen boslandschap als 'half-natuurlijk landschap' dat door maaien in stand wordt gehouden.

Vanuit een multifunctioneel landschap zal zich op landgoed de Eese een half-natuurlijk landschap kunnen ontwikkelen, waarin ook plaats is voor wonen, recreatie, bosbouw, jacht en agrarisch natuurbeheer. Op de lange termijn is een (gedeeltelijk) begeleid natuurlijk landschap mogelijk, het totaaloppervlak van landgoed de Eese is te klein voor een volledig begeleid natuurlijk landschap omdat dan de openheid verloren gaat.

Op basis van de integrale visie op de Eese, de wensen van de familie en de ecologische potenties zal natuurontwikkeling wat betreft het landschap gericht zijn op het ontwikkelen van een gevarieerd, afwisselend, vriendelijk en aantrekkelijk landschapsbeeld. Versterken van een samenhangende landschappelijke, cultuurhistorische en ecologische eenheid staat voorop. Hierbij is bijvoorbeeld het verschil tussen de Overijsselse kant (beslotenheid, 'intiem', landgoedkarakter) en de Drentse kant (weidsheid, 'woester', natuur) van belang.

Randvoorwaarde is dat het karakter van het landgoed (landschapskwaliteit) met de cultuurhistorische waarden (met name rond de bebouwingskern) behouden blijft en waar mogelijk wordt versterkt. Concreet beoogt de natuurontwikkeling met betrekking tot landschapsbeleving het volgende:

1. Handhaven van het open karakter van de velden.
2. Doorbreken van strakke, onnatuurlijke (rechte) lijnen en vierkante velden.
3. Voorkomen en wegwerken van monotone vlakken en eenvormige vegetaties.
4. Optimaliseren van dieptewerking en 'spanning' met doorkijkjes, open water, hoogteverschillen, solitaire bomen en boomgroepen.
5. Zo min mogelijk hekken en rasters in het landschap
6. Handhaven en vergroten van het aandeel (open) water.
7. Geen wateroverlast op paden, in bossen of rond bebouwing.
8. Realiseren van meer afwisseling wat betreft kleuren (bloemen), vormen en geuren.
9. Handhaven van beheerbaarheid en vriendelijkheid van het landschap (geen 'verrommeling' of verruiging).
10. Handhaven van de toegankelijkheid en openstelling.

Foto 28. Langs de velden op de Eese zijn veel strakke lijnen, zoals eikenlanen.

Foto 29. Monotoon heideveld, ongewenst op de Eese.

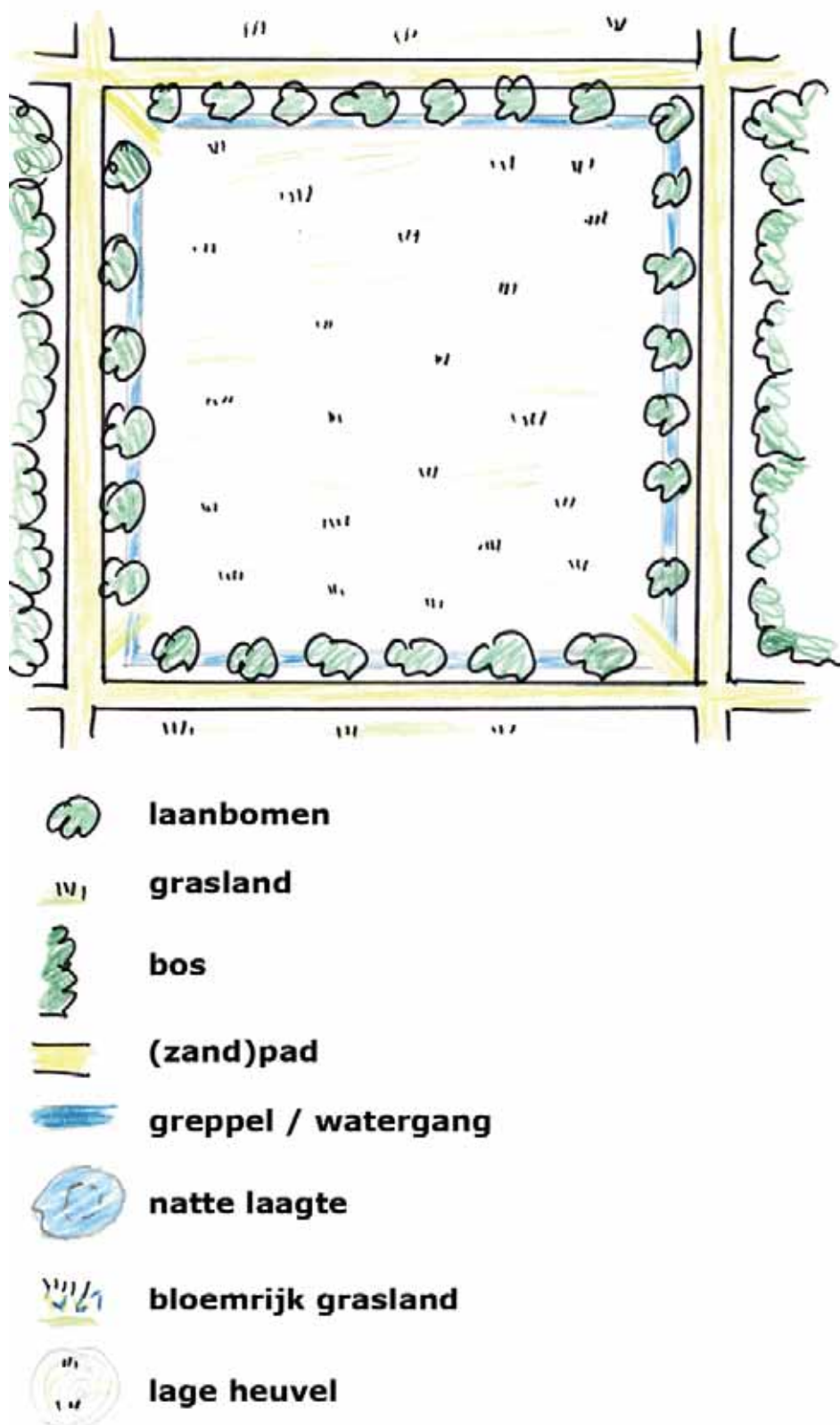
Foto 30. Bloemrijke heide (heischraal grasland) met blauwe knoop, echte guldenroede en struikheide. Deze vegetatie kan zich op leemrijke bodems ontwikkelen en geeft in het najaar een aantrekkelijk landschapsbeeld.

Foto 31. Door solitaire bomen en struiken en hoogteverschillen ontstaat dieptewerking met fraaie doorkijkjes.

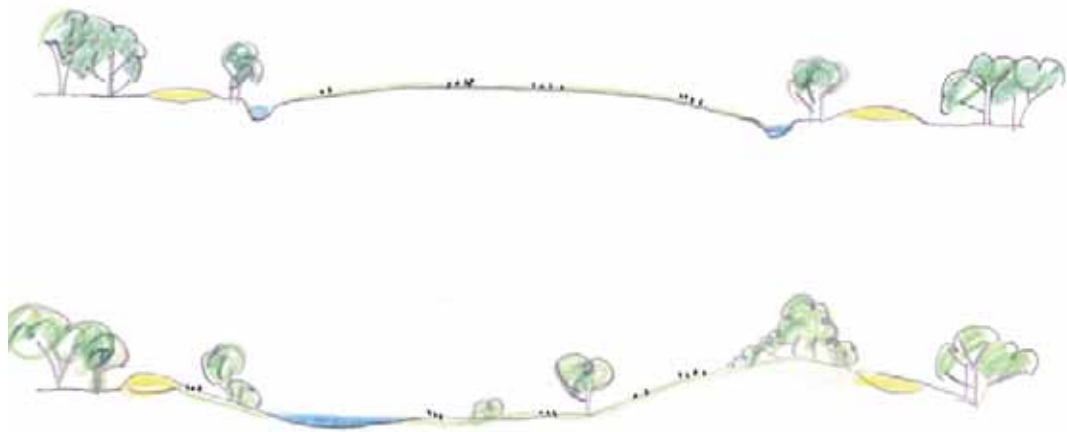
Op basis van bovenstaande wensen en streefbeelden zijn in figuur 4, 5 en 6 (zie volgende pagina's) algemene, indicatieve schetsen gemaakt van de omvorming van landbouwpercelen (PSAN) naar natuur (PSN). Deze schetsen concretiseren het landschapsbeeld. Op basis van dit ideaalbeeld zal de werkelijke inrichting per perceel aan de hand van natuurdoeltypen worden vastgelegd in hoofdstuk 6 (inrichtingsmaatregelen).

Figuur 4. Schematische weergave van de huidige (uitgangs)situatie van een (voormalig) landbouwperceel op landgoed de Eese. Tekening: Edo van Uchelen.

*Figuur 5. Schematische weergave van de (ideaal)situatie nadat natuurontwikkeling heeft plaatsgevonden, uitgaande van figuur 4. Verdere toelichting in het inrichtingsplan.
Tekening: Edo van Uchelen.*

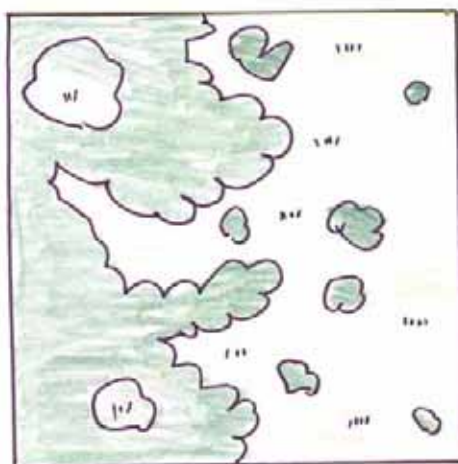
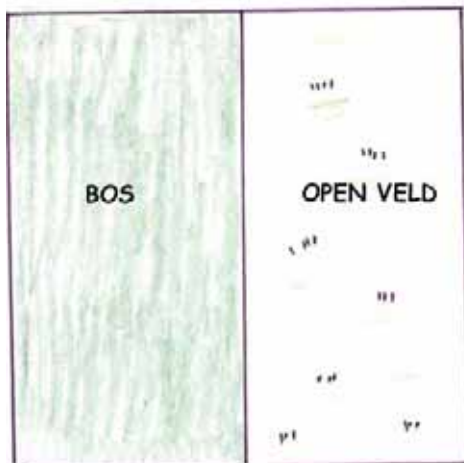

Figuur 6. Dwarsdoorsnede van figuur 4 (boven) en figuur 5 (onder). De 'bolvorm' is omgezet in een 'komvorm'. Toelichting in de tekst. Tekening: Edo van Uchelen.

Landschapswaardering, biodiversiteit en beloning

Uit onderzoek is gebleken dat half open (park)landschappen door bezoekers aan natuurgebieden het meest worden gewaardeerd. Velden met af en toe een struik, poel, heuvel, boom of bosje scoren veel hoger dan gesloten monotone bossen of uitgestrekte vlakke weilanden. Het is de afwisseling die telt, niet alleen voor de bezoekers maar ook voor planten en dieren. Randen, overgangssituaties en mozaïeken hebben de hoogste biodiversiteit. Langs de oever van een poel leven meer soorten dan in het midden. Langs de bosrand leven meer planten en dieren dan in het bos of het open veld. In terreinen met hoogteverschillen komen meer soorten voor dan in vlakke natuurterreinen. De hoeveelheid rand bepaald de soortenrijkdom van een natuurterrein. Hoe meer rand hoe meer soorten (zie figuur 8). Langs randen zijn altijd gradiënten aanwezig die de soortenrijkdom verklaren: van schaduw naar zon, nat naar droog, van wind naar geen wind, van hoog naar laag, van zuur naar kalkrijk etc.. In de praktijk van het natuurbeheer betekent dit dat de verschillende natuurdoeltypen geleidelijk in elkaar moeten overgaan. Binnen een gevarieerd en reliëfrijk heidelandschap met struiken, leemplekken, droog zand, vegetatiegrenzen en een kwelzone kan zowel droog soortenrijk grasland als nat soortenrijk grasland aanwezig zijn.

Figuur 8. Schematische weergave van natuurontwikkeling in de randen. Een strakke abrupte overgang (limes convergens) wordt omgevormd naar een geleidelijke overgang (limes divergens). Toelichting in de tekst. Tekening: Edo van Uchelen.

Foto 32. Strakke bosrand. Niet alle randen zijn gunstig. Waar het om gaat is een gradiënt (geleidelijke overgang) van gesloten naar open vegetaties.

Foto 33. Geleidelijke bosrand. Door een fraaie geleidelijke overgang zijn gradiënten aanwezig.

5.3 Natuur

5.3.1 Inleiding

Het gewenste landschapsbeeld geeft kaders aan voor de natuurontwikkeling. Behalve de wensen en doelstellingen wat betreft het landschap wordt natuurontwikkeling bepaald door landschapsecologie. Dit geeft de wisselwerking aan tussen de niet-levende natuur of abiotiek (water en bodem) en de levende natuur of biotiek (flora, fauna en mens). De waterhuishouding en de opbouw van de bodem bepalen van origine het voorkomen van planten en dieren. Door ingrijpende menselijke activiteiten (kappen van bossen, ontstaan van heide, heideontginningen en drainage, landbouw, aanleg van wegen en bebouwing etc..) is het verspreidingspatroon van planten en dieren tegenwoordig vooral een afspiegeling van menselijke activiteiten.

Natuurontwikkeling op de Eese sluit aan bij landelijk en internationaal beleid voor het behoud van de biodiversiteit. Binnen de kaders van het landschapsbeeld staat behoud, herstel en ontwikkeling van natuurwaarden voorop. Voor de grootschalige natuurontwikkeling op de Eese is een ambitieus plan opgesteld. In dit inrichtingsplan worden landbouwgronden gefaseerd omgezet naar hoogwaardige natuur, gericht op kwaliteit, meetbaar aan het voorkomen van bijzondere soorten planten en dieren (doelsoorten).

Natuurontwikkeling op de Eese kan niet uitsluitend beperkt blijven tot de landbouwpercelen. Bij natuurontwikkeling is noodzakelijkerwijze sprake van 'perceelsoverschrijdende maatregelen', omdat bijvoorbeeld voor een aaneengesloten eenheid natuur gelijksoortige natuurdoeltypen met elkaar moeten worden verbonden.

Foto 34. Kwartels. De kwartel is een doelsoort voor akkerranden. Deze soort heeft recent de graslanden van de Eese gekoloniseerd. Bij het huidige natuurbeheer is het 'hebben' van doelsoorten belangrijk.

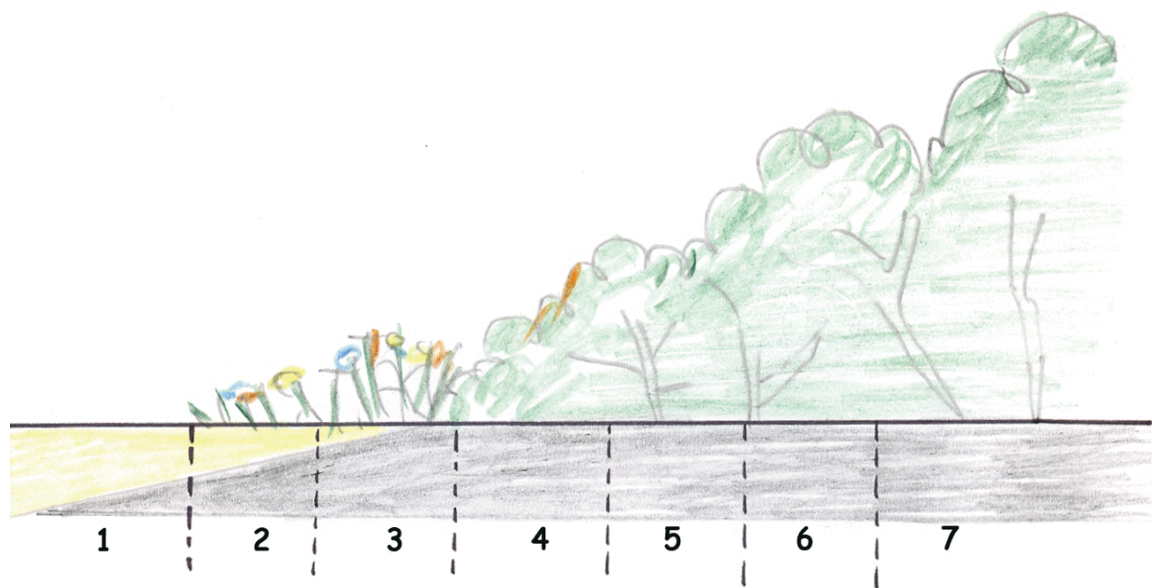

5.3.2 Natuurontwikkeling op (voormalige) landbouwgronden

De natuurontwikkeling op de landbouwgronden vindt gefaseerd plaats volgens vooraf bepaalde natuurdoeltypes of beheerspakketten. Een natuurdoeltype is een in het natuurbeleid nagestreefd type ecosysteem (levensgemeenschap) dat een bepaalde biodiversiteit en een bepaalde mate van natuurlijkheid als kwaliteitskenmerken heeft. Dit stelsel is beleidsmatig te belonen en te toetsen op basis van het voorkomen van bepaalde (bijzondere) soorten planten en dieren.

Op landgoed de Eese is aan de Overijsselse kant, in overleg met de provincie, een ambitieuze verdeling gemaakt met betrekking tot de te realiseren natuurdoeltypes. (zie figuur). In totaal is de verdeling aan de Overijsselse kant als volgt: halfnatuurlijk grasland (60 %), nat soortenrijk grasland (13 %), heide (13%), droog soortenrijk grasland (4%), bos (4%) en water (3%). Aan de Drentse kant is in overleg met de provincie Drenthe alleen een verdeling gemaakt op basis van 'veldontginning heide' en 'veldontginning grasland'. Voor zowel Overijssel als Drenthe geldt: wat er komt, met welke tussenstappen en hoe lang dat duurt is wel in hoofdlijnen te voorspellen maar nooit precies.

De natuurdoeltypes worden gerealiseerd op basis van het ontwikkelde landschapsbeeld (zie vorige paragraaf). De voorwaarden van de verschillende natuurdoeltypes, zoals beschreven in de PSN regelingstekst, maken dit mogelijk.

Figuur 9. Schematische weergave van de opbouw van een brede, geleidelijke bosrand. Toelichting: VELD; 1=nat soortenrijk grasland en/of droog soortenrijk grasland en/of (natte) heide; ZOOM van halfnatuurlijk grasland; 2=lage kruiden; 3=hoge kruiden; MANTEL: 4=lage struiken die geen schaduw verdragen (hondsroos, sleedoorn, braam); 5=middelhoge struiken (eenstijlige meidoorn, kardinaalsmuts, vlier, vuilboom, Gelderse roos); 6=hoge struiken en kleine bomen (hazelaar, vogelkers, hulst, lijsterbes, wilde appel, haagbeuk); BOS: 7=bomen in de bosrand (zoete kers, wilde appel, eik, beuk etc.). Tekening: Edo van Uchelen.

De gewenste natuurdoeltypes kunnen niet op alle plaatsen worden gerealiseerd. Het is niet eenvoudig om een keuze te maken voor de locatie van de verschillende natuurdoeltypes. Bodem, water, archeologie, kabels en leidingen, plannen voor rood, ligging ten opzichte van reeds bestaande natuurterreinen (geen verdere versnippering) en de reeds aanwezige natuurwaarden bepalen waar welk type natuur mogelijk is.

Met de inrichting kan dus pas begonnen worden nadat een weloverwogen keuze is gemaakt. De aanvang van de werkzaamheden is bovendien afhankelijk van de 'vorderingen op rood' en het gefaseerd vervallen van de PSAN contracten. Voor de realisatie van de natuurdoeltypen zijn inrichtingsmaatregelen nodig. Dit zijn noodzakelijke maatregelen of aanpassingen in het terrein voor de ontwikkeling van het natuurdoeltype (beheerspakket). Inrichtingsmaatregelen zijn gericht op maatregelen die de biodiversiteit en natuurlijkheid vergroten en (dus) zorgen voor kans op bijzondere soorten. Voor de gekozen pakketten op de Eese gaat het om verschraling en vernatting (opheffen van drainage) en het opheffen of voorkomen van verzuring en vermesting. Bovendien zijn perceelsoverschrijdende maatregelen nodig met betrekking tot de waterhuishouding, paden en het onderling verbinden van de natuurdoeltypes.

Foto 35. Grondverzet geeft tijdelijke 'maanlandschappen'.

De meest ingrijpende en kostbaarste maatregel is grondverzet. Grondverzet is nodig om te verschraken, te vernatten, hoogteverschillen aan te brengen en om paden te verstevigen en waterpartijen te realiseren (zie verder kader 'grondverzet' in H6).

Behalve grondverzet is voor realisatie van de natuur- en landschapsdoelen het ontwikkelen van geleidelijke, en structuurrijke bosranden belangrijk (pakket 'bos'). Een deel van de af te voeren voedselrijke toplaag zal op de randen van de percelen worden gedeponeerd, welke worden ingeplant met verschillende soorten inheemse en streekeigen

bomen en struiken (zie bijlage, lijst bomen en struiken), waardoor een rijke (kleur)schakering ontstaat. Om snel een natuurlijk beeld te krijgen zal het inplanten plaatsvinden in groepjes met een variabele plantafstand ('wild verband'). De buitenkant bestaat uit een struikenrand met lichtminnende soorten, de binnenkant bestaat uit een struikenrand met schaduwverdragende soorten en boomvormers (zie figuur 9). De zoomvegetatie (de kruidenrand aan de buitenzijde) bestaat uit hoge kruiden (ingezaaid streekeigen mengsel). Enige tolerantie ten aanzien van het ontwikkelen van bloemrijke ruigtes (braam, zuring, distels etc..) is hierbij noodzakelijk. Dergelijke overblijvende vegetaties zijn aantrekkelijk voor ree, haas, das, patrijs, paapje, ringslang en allerlei ongewervelden (vlinders, sprinkhanen e.d.)

Behalve bos(randen) zijn ook bloemrijk grasland en droog soortenrijk grasland natuurdoeltypen die (gedeeltelijk) kunnen worden gerealiseerd zonder afvoer van de voedselrijke toplaag. Door middel van maaien en afvoeren met (mogelijk) nabegrazen zal gestreefd worden naar behoud en verdere ontwikkeling van bloemrijke graslanden. Dit geeft een fraai landschapsbeeld en is bovendien van belang voor vlinders en zweefvliegen, soortgroepen waar het in Nederland steeds slechter mee gaan vanwege gebrek aan bloemrijke situaties.

Het is essentieel om de te realiseren natuurdoeltypen onderling met elkaar te verbinden, zodat een samenhangend netwerk ontstaat van gelijksoortige natuur. Concreet betekent dit dat het geen zin heeft om op een geschikte locatie aan de rand van de Eese een nat bloemrijk graslandje te realiseren als de volgende geschikte locatie van dit natuurdoeltype meer dan twee kilometer verderop ligt, zonder verbindingszone. Dit betekent ook dat lokaal tussen de open velden wat bos moet worden gekapt, als ecologische verbindingszone. Anderzijds zullen geïsoleerd liggende bosjes, voor zover aanwezig, met elkaar moeten worden verbonden door houtwallen. Alleen door op deze wijze in te richten ontstaan aaneengesloten gelijksoortige natuurdoeltypen, waarbij soorten zich gemakkelijk kunnen verspreiden.

Zaadverspreiding

Realisatie van de gewenste natuurdoeltypen is afhankelijk van de (spontane) vestiging van soorten. Met name de vestiging van planten is direct meetbaar en dus van belang. De kiemkracht en het verspreidingsvermogen van plantenzaden verschilt enorm. Zaden van heide en dopheide kunnen wel 100 jaar kiemkrachtig blijven. Na het verwijderen van de toplaag kunnen deze soorten dus spontaan verschijnen. Andere zaden hebben maar een zeer beperkte kiemkracht en zijn na enkele jaren uitgeput. Deze soorten verschijnen dus niet zomaar spontaan bij natuurontwikkeling.

Onderzoek naar windverspreiding van zaden heeft aangetoond dat het uitzonderlijk is als zaden zich meer dan 100 m verplaatsen. Vestigingskansen op kale grond zijn er dan alleen als binnen korte afstand reeds planten aanwezig zijn. Zaden kunnen ook verspreid worden door dieren. Op kalkgraslanden en op uitgestrekte heidevelden spelen schapen een belangrijke rol bij het verspreiden van zaden via de vacht. Gebleken is dat zaadverspreiding bij natuurontwikkeling de beperkende factor is voor de vestiging van bijzondere soorten.

Foto 36. Blauwe knoop in wegberm aan de rand van de Eese. Omdat deze soort nog in de directe omgeving aanwezig is kan spontane vestiging plaatsvinden.

Foto 37. Steenanjer, een soort van schrale bermen die thuishoort op de Eese. Deze soort heeft zich gevestigd nadat zaad is ingebracht.

5.3.2 Natuurontwikkeling in bestaande bos- en natuurgebieden

Natuurontwikkeling in bestaande bos- en natuurgebieden is aan te bevelen om de natuurontwikkeling op landbouwgronden te ondersteunen en te versterken. In de bestaande natuurterreinen kunnen maatregelen worden genomen om de kwantiteit en kwaliteit te verbeteren. Het tegengaan van de effecten van versnippering is van belang voor de open terreinen (heide en veentjes) door goed beheer van bosranden, het plaatselijk kappen van naaldbos, natuurontwikkeling op tussenliggende landbouwgrond en het veiligstellen, verstreken en vergroten van heide en veentjes.

5.3.2.1 Bossen

De huidige bossen op landgoed de Eese zijn grotendeels een resultaat van op productie gerichte bosbouw. De laatste jaren is het beheer steeds meer gericht op de multifunctionele waarde van het bos (bosbouw, natuur en recreatie) waarbij beheer plaatsvindt volgens het principe van geïntegreerd bosbeheer. Gestreefd wordt naar een landschappelijk aantrekkelijk bosbeeld, met soortenrijk (loof)bos. De natuurlijkheid kan worden verhoogd door het aandeel loofhout te vergroten en gericht te beheren op variatie in leeftijd, openheid, samenstelling en structuur. Het (huidige) beheer van aanplant van ter plekke thuishorende loofboomsoorten ten koste van naaldhout is zeer positief. Exotenbestrijding (Amerikaanse vogelkers) blijft plaatselijk noodzakelijk om concurrente tegen te gaan. Aanplant van exoten of cultivars (goudiep, goudes, acacia, laurierkers etc.) buiten de bebouwingskern is ongewenst omdat hier wordt ingezet op natuurwaarden met inheemse soorten.

Door de aanleg van ecologische verbindingszones in naaldhoutakkers (zie kader 'verbindingzone' op pagina en kader 'waarom naaldhoutakkers kappen' op pagina) ontstaat meer openheid met doorkijkjes en wandelpaden.

Foto 38. Natuurbos op leemgrond met veel dood hout, paddestoelen en bosanemonen. In dergelijke bosreservaten vind geen enkel beheer meer plaats.

Foto 39. Naaldhoutakker op de Eese. Vanwege de onbemeste bodem zeer kansrijk voor de ontwikkeling van (natte) heide. Omvorming naar soortenrijk loofbos is minder kansrijk vanwege de slechte (voedselarme) bodem.

Boswet en natuurontwikkeling

De boswet lijkt bij de uitvoering van natuurherstelprojecten soms een onoverkoombare barrière maar is dat zeker niet altijd. De boswet is boven alles een areaalwet, bedoeld om het bestaande bosareaal in Nederland in stand te houden. Deze 'kwantitatieve instandhouding van het bestaande bosareaal in Nederland' is in de boswet geregeld via een meldingsplicht (voornemen van velling) en een herplantplicht (na de velling).

Op basis van de 'Nota open bos' kunnen venranden in principe tot 30 m worden vrijgesteld van bosopslag, zonder herplantplicht. Op basis van dezelfde nota kan, tot op zekere hoogte, bosopslag van heideterreintjes worden verwijderd zonder herplantplicht. De interpretatie van de Nota open bos verschilt echter per provincie. Voor de realisatie van ecologische verbindingzones (zie kader 'verbindingzone' op pagina) en het vergroten van bestaande heideterreinen moet (naald)bos worden gekapt.

Met betrekking tot de natuurontwikkeling op de Eese wordt van de provincies een flexibele opstelling verwacht omdat op de Eese uiteindelijk tenminste dezelfde hoeveelheid bos zal worden aangeplant dan geveld. Met name op de te realiseren (sub)landgoederen kan nieuw bos worden ingeplant.

5.3.2.2 Vennen en overige wateren

Op landgoed de Eese zijn aan de Drentse kant (en in het uiterste noordoosten van de Overijsselse kant) enkele vennen en veentjes aanwezig, waarvan sommige een geologische waarde hebben (pingoruïnes). Verspreid over de Eese zijn poelen en meertjes aanwezig, doorgaans omsloten door bos. Vennen, poelen en veentjes worden als landschappelijk waardevolle elementen beschouwd en hebben hoge natuurwaarden.

Voor behoud, herstel en ontwikkeling zijn maatregelen nodig. Het is noodzakelijk dat de oevers worden vrijgesteld (verwijderen van bos en struiken). Dit is nodig voor gedeeltelijk herstel van de hydrologie (aanvoer van grondwater) en de waterkwaliteit (geen bladinvall en betere bezonning waardoor de vegetatie in het ven / veentje zich kan herstellen). De beheersmaatregelen met betrekking tot het tegengaan van verzuring, vermisting en verdroging in bestaande natuur en vallen onder de zogenaamde Effect Gerichte Maatregelen (EGM), waarvoor subsidies beschikbaar zijn. Nadat de oevers van de vennen en veentjes zijn vrijgesteld zal door het omliggende naaldhout een ecologische verbindingzone worden gerealiseerd, zodat de vennen en veentjes onderling met elkaar in verbinding komen (zie kader 'verbindingzone' op pagina).

De hydrologie van vennen en veentjes is vaak zeer complex. Onjuiste beheersmaatregelen kunnen aanleiding geven voor opdrogen of verzuren. Dit betekent dat ingrijpende maatregelen als baggeren of plaggen van vennen of veentjes alleen kunnen worden uitgevoerd nadat grondig onderzoek is gedaan naar waterhuishouding en ondergrond (bodem). Baggeren en plaggen zijn bovendien maatregelen die de veenvorming terugzetten en (tijdelijke) pionierssituaties creëren. Juist veenvorming is een waardevol proces dat eigenlijk niet onderbroken mag worden.

Foto 40. Vennen zijn fraaie landschapselementen die een belangrijke bijdrage leveren aan zowel natuurbeleving als natuurwaarden.

5.3.2.3 Heide

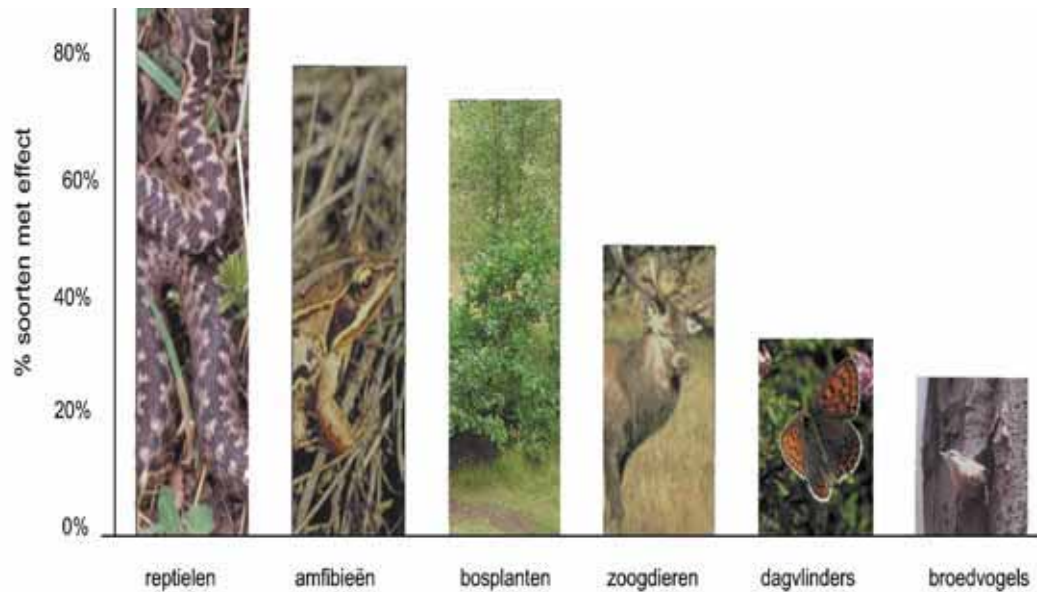
Aan de Drentse kant van de Eese zijn twee kleine heideterreintjes aanwezig; de 'heide van Beene' en de 'Meenpoel'. De heideterreintjes zijn landschappelijk waardevol en herbergen veel natuurwaarden. Wat betreft heide zijn drie maatregelen van belang: (1) verwijderen van opslag, (2) oppervlaktevergroting en (3) onderling verbinden.

Door natuurontwikkeling op de aanliggende landbouwpercelen zullen de terreintjes met elkaar worden verbonden, en zal een brede corridor ontstaan naar het Nijenslekerveld, een heideterreintje van het Drentse Landschap. Door aanleg van een EVZ door de productiebossen aan de Drentse zijde worden vennen en veentjes met de heideterreinen verbonden (zie figuur 12). Het is mogelijk om deze EVZ in de toekomst eventueel langs de zuidwest zijde van de Eese door te trekken naar Overijssel. Hierdoor ontstaat een corridor naar de heide op camping de Hoogte en de terreintjes van Staatsbosbeheer op de Woldberg. Vanuit landschapsbeheer Overijssel is al een project ('Vipera') opgestart om heiderestanten in Overijssel met elkaar te verbinden. Onderdeel van dit project is ook de aanleg van een EVZ tussen de terreintjes van Staatsbosbeheer en camping de Hoogte.

Natuurontwikkeling op landbouwgronden zal het totale areaal heide aanzienlijk vergroten, maar is naar verwachting onvoldoende voor een duurzaam voortbestaan van bijzondere soorten gebonden aan heide. Grote terreinen hebben meer soorten dan kleine terreinen en zijn minder kwetsbaar voor verstoring. Waar mogelijk zullen naaldboutakkers langs de randen van bestaande heideterreinen gedeeltelijk worden geveld ten gunste van

heideontwikkeling (zie figuur 11). Hierbij worden solitaire loofbomen (eik, beuk) gespaard zodat na velling een halfopen landschap ontstaat (geen grote kapvlaktes).

Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om grote grauwe en monotone heidevlaktes te laten ontstaan. Deze zijn wat betreft landschapsbeleving en natuurwaarden onaantrekkelijk en ongewenst. Insteek is een glooiend en halfopen heidelandschap met (nieuwe) vennen, structuurrijke bosranden, struweel en boomgroepen.

Figuur 10. Gevoeligheid voor versnippering per soortgroep in Nederland. Bron: Bergers & Kalkhoven 1998

Ecologische verbindingzones

Aan de Drentse kant van de Eese zijn nog een aantal heiderestanten en veentjes aanwezig. De terreintjes zijn klein en liggen geïsoleerd van elkaar tussen de (naaldhout)bossen of landbouwpercelen. Soorten op kleine, geïsoleerde terreintjes worden in hun voortbestaan bedreigd omdat het oppervlak van deze 'postzegels' vaak te klein is om op langer termijn een levenskrachtige populatie te handhaven. Als een populatie in een geïsoleerd terrein uitsterft, is rekolonisatie niet mogelijk. Bovendien kunnen geïsoleerde populaties genetisch verarmen. Wanneer dieren paren met naaste verwanten is er bijvoorbeeld een grote kans op misvormde nakomelingen (inteeft). Inteeft is behalve bij dieren ook van planten bekend (valkruid). Reptielen en amfibieën zijn extra gevoelig voor isolatie omdat ze niet erg mobiel zijn en zich dus niet gemakkelijk van het ene naar het andere terrein verplaatsen (zie figuur 10).

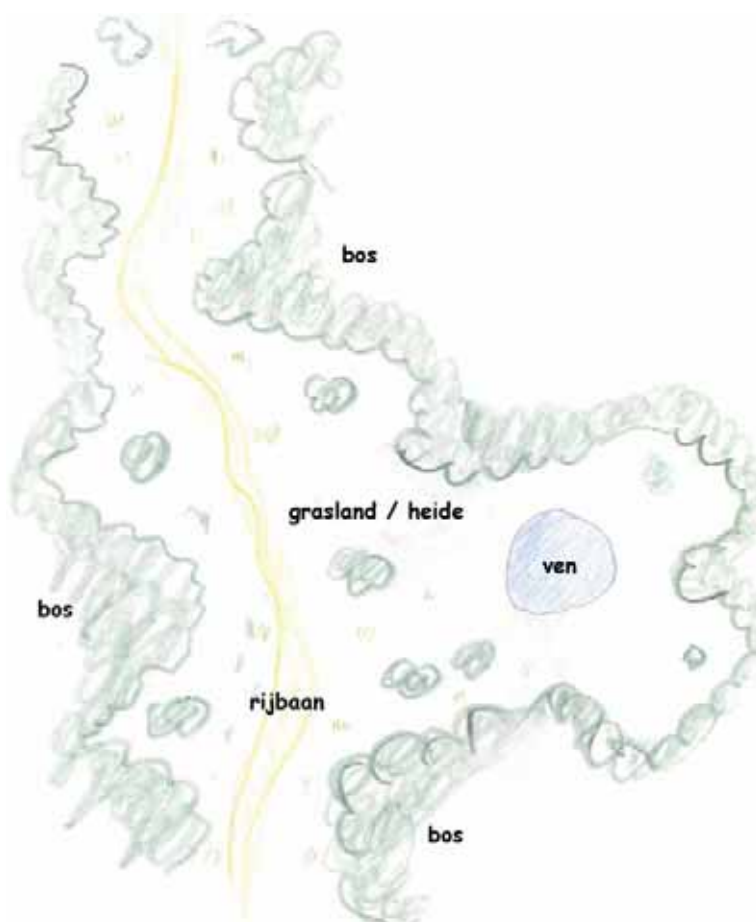
Waardevolle geïsoleerde leefgebieden moeten in Nederland met elkaar worden verbonden door ecologische verbindingzones (EVZ). Ecologische verbindingzones (EVZ's) vormen een onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), het netwerk van te ontwikkelen natuurgebieden waarmee alle grote bestaande natuurgebieden met elkaar moeten worden verbonden zodat soorten zich kunnen verplaatsen van het ene naar het andere natuurgebied. In principe geven de provincies aan waar de EVZ (ongeveer) moet komen. Voor Drenthe is een EVZ gepland van de Vledderhof in het Drents Friese Wold naar landgoed de Eese. Het onderling aaneenschakelen van heide, veentjes en hoogveenrestanten staat voorop bij de realisatie van deze EVZ.

Door natuurontwikkeling aan de Drentse kant van de Eese worden een aantal heideterreintjes met elkaar verbonden, zodat een grotere eenheid ontstaat. Binnen de bosgebieden liggen echter nog een aantal waardevolle vennen en veentjes. Hier moet door het bos een EVZ worden gerealiseerd. Hoe kan een EVZ worden gerealiseerd? (zie figuur 11). In het productiebos of langs een bestaand bospad wordt een kronkelende baan geveld van gemiddeld zo'n 50 m breed. Bij een ven of veentje of anders na zo'n 200m wordt een breder stuk uitgekapt ('stapsteen*'). Bij voorkeur oost west gelegen, zodat een zonnige zuidrand langs de baan (of het bospad) aanwezig is. Oude loofbomen worden gespaard door deze te ontzien of de baan eromheen te leggen. In de randen wordt vervolgens een zware dunning uitgevoerd om meer licht in het bos te brengen en de windbestedingheid te verbeteren. De takken worden (gedeeltelijk) op hopen aan de zonkant van de bosrand gelegd. De strooisellaag wordt verwijderd (mag lokaal op hopen in de zuidrand blijven liggen) zodat heide een kans krijgt. In het midden van de baan wordt een zandige rijbaan vrijgelaten (nodig voor beheer en onderhoud). Langs de randen en in het gedunde bos worden indien gewenst lokaal struiken en loofbomen aangeplant.

De EVZ wordt vervolgens op plekken waar deze een bospad kruist afgesloten voor publiek. Na enkele jaren zal zich aan weerszijden van de rijbaan langzaam een schrale vegetatie ontwikkelen, die weinig onderhoud vergt. De bosrand raakt begroeid met lage struiken zodat een geleidelijk overgang ontstaat. De gerealiseerde EVZ heeft behalve de natuurfunctie nog meer voordelen: het (monotone) bosbeeld wordt aantrekkelijker door een langgerekte open plek (met een smal wandelpad voor de terreineigenaren / beheerder) en de EVZ fungeert als brandgang in brandgevaarlijke productiebossen van naaldhout.

Foto 41. Voorbeeld van een ecologische verbindingszone, gerealiseerd door velling van een brede baan in een naaldhoutakker.

Figuur 11. Schematische weergave van een EVZ door gesloten (naald)houtopstand. Toelichting in de tekst.

Figuur 12. Schematische weergave van de mogelijkheid tot realisatie van een EVZ door gesloten (naald)houtopstanden en/of langs bospaden.

5.3.3 Eindbeeld natuurontwikkeling

Het eindbeeld van natuurontwikkeling op landbouwpercelen en in bestaande bos- en natuurgebieden is wat betreft het landschap redelijk goed te voorspellen. Er ontstaat een gevarieerd en afwisselend halfopen boslandschap met aantrekkelijke bossen, graslanden, houtwallen, poelen en vennen, heide en boompertijen. Het voorspellen van de natuurwaarden (lees: natuurdoeltypen) is lastiger. Wat er komt, met welke tussenstappen en hoe lang dat duurt is wel in hoofdlijnen te voorspellen maar nooit precies. Op sommige plaatsen ontstaat snel het gewenste natuurdoeltype, op andere plaatsen duurt het langer of is intensief ontwikkelingsbeheer nodig. Het is soms belangrijk om niet te snel in te grijpen en te vertrouwen op stabilisatie.

Door ontgronding en de daarmee samenhangende bodemverstoring ontstaan lokaal vaak (tijdelijke) pionierssituatie. Soorten als akkerdistel, pitrus en pijpenstrootje vallen onder de term 'verruiging' maar zijn voor de fauna vaak waardevol. Bestrijden kan noodzakelijk zijn maar dient op de juiste wijze te worden uitgevoerd (zie hoofdstuk ontwikkelingsbeheer).

5.4 Jacht

Jacht is een van de gebruiksfuncties op landgoed de Eese. Beheersjacht is noodzakelijk op de populaties van het wild te reguleren en overlast in aangrenzende (landbouw)percelen te voorkomen. Door natuurontwikkeling ontstaat een zeer aantrekkelijk landschap voor jachtwild, waardoor de populaties veel sneller zullen groeien als onder de huidige situatie.

Bosranden met struiken leveren dekking en voedsel. Aanleg van wateren zorgt voor veel drinkplaatsen voor het wild en levert een bijdrage aan de toename van de eendenstand. Vernatting van de bossen is gunstig voor zoogdieren. Jacht is ook noodzakelijk om wildschade te voorkomen aan de te ontwikkelen natuurwaarden. De huidige reeënstand van ca. 150 exemplaren is relatief hoog en kan door vraat bosverjonging en aanslaan van beplantingen afremmen. Veel eenden zijn ongewenst vanwege eutrofiering (bemesting) van wateren.

Foto 42. Dominantie van pitrus als gevolg van natuurontwikkeling. Het voorspellen van het eindbeeld is niet gemakkelijk. Bij onjuiste uitvoering van de inrichtingsmaatregelen gevolgd door achterstallig beheer kan pitrus gaan domineren, hetgeen ongewenst is.

5.5 Paardrijden

Landgoed de Eese is zeer geschikt voor paardrijden. Paardrijden is een belangrijke gebruikersfunctie van het landgoed en daarom dient het netwerk van onverharde paden goed onderhouden te worden. Door natuurontwikkeling blijft het aantal paden gelijk en zullen kaarsrechte paden hier en daar kronkelend worden gemaakt, waardoor de landschaps- en natuurbeleving wordt verbeterd. Door het realiseren van een halfopen boslandschap worden de mogelijkheden voor de landgoedeigenaren om buiten de paden paard te rijden verbeterd.

Paardrijden levert ook een bijdrage aan de natuurfunctie van het landgoed. Zandpaden die niet regelmatig worden gebruikt of geploegd groeien vanzelf dicht door gebrek aan dynamiek. Door paardrijden ontstaan zandige, open paden die voor een aantal specifieke soorten (o.a. zandloopkevers, graafbijen en rugstreeppad) van essentieel belang zijn. Het is daarom bijvoorbeeld wenselijk om op de te realiseren ecologische verbindingzones de aanwezige rijbaan regelmatig voor paardrijden te gebruiken.

5.6 Landbouw

Op landgoed de Eese is in de randzones ruimte voor (niet intensieve) landbouw op gronden die aan agrariërs worden verpacht. Het is zeer belangrijk dat zich in de randzone of de directe omgeving van de Eese geen intensieve (pluim)veehouderijen vestigen in verband met vermesting en verzuring.

Agrariërs uit de omgeving kunnen indien wenselijk een rol vervullen bij het (maai)beheer en zo een bijdrage leveren in de vorm van agrarisch natuurbeheer. Op dit gebied kan landgoed de Eese mogelijk een voorbeeldfunctie ontwikkelen met aanvullende voorlichting en educatie. De natuurontwikkeling op de Eese maakt het landgoed als geheel aantrekkelijker voor recreatie. Agrariërs rond het landgoed kunnen hiervan door bijvoorbeeld realisatie van 'Bed and breakfast' meeprofiten. Ook de verkoop van streek eigen producten behoort tot de mogelijkheden.

5.7 Cultuurhistorie en archeologie

Natuurontwikkeling rond de bebouwingskern is mogelijk indien deze een bijdrage levert aan het versterken van het cultuurhistorische karakter van het landgoed. De cultuurhistorie moet zichtbaar en beleefbaar blijven. Bij de natuurontwikkeling is het verder van belang dat de aanwezige archeologische en cultuurhistorische waarden (bijv. grafheuvels, begraafplaats) buiten de bebouwingskern behouden blijven en waar mogelijk verder versterkt en ontwikkeld worden.

Tenslotte is het van belang om de verschillen op landgoed de Eese wat betreft de provincies te handhaven. De Overijsselse zijde heeft het karakter van een landgoed (met veel afwisseling van lanen, bossen en open velden) de Drentse zijde is schraler (stuifzandbebouwingen en heide met vennen / veentjes).

Foto 43. Grafheuvel in het bos op de Eese.

5.8 Recreatie

Landgoed de Eese wordt door het stopzetten van het landbouwbedrijf en de natuurontwikkeling nog aantrekkelijker voor dagrecreatie. Recreanten zijn van belang voor de lokale economie. De bestaande recreatiecorridor van noordoost Overijssel (Woldberg) naar Zuidwest Drenthe (Drents Friese Wold) wordt door de natuurontwikkeling versterkt en verfraaid. Met betrekking tot de recreatie staan rust, stilte en ruimtebeleving voorop.

Recreatie op de Eese is dus gericht op ontwikkelen van respect en waardering als rustgebied. Vanzelfsprekend moet de openstelling gehandhaafd blijven. Ingezet wordt echter op kwaliteit en niet op kwantiteit. Dit betekent dat een sterke toename van het aantal recreanten ongewenst is. De ontwikkeling van recreatie wordt dus niet gezocht in een toename van het aantal bezoekers en uitbreiding van de toeristische voorzieningen (speelplaatsen, restaurants, verblijfsrecreatieve voorzieningen etc.).

Gekozen is voor het stimuleren van natuurgerichte recreatie, dit zijn activiteiten van mensen die doelgericht over de paden de natuur intrekken waarbij de keuze van het terrein gebaseerd is op ter plaatse aanwezige flora en fauna. Zogenaamde 'recreatie met de natuur' waarbij het groen een decor is voor allerlei activiteiten (mountainbiken, wielrennen, nordic walking, vliegeren etc..) past minder bij een landgoed waarbij stilte en rust de kwaliteitskenmerken zijn. Voor natuurgerichte recreatie is voorlichting en educatie belangrijk. Met betrekking tot voorlichting en educatie wordt eventueel aansluiting gezocht bij bestaand beleid van de 'buren': Staatsbosbeheer en het Drentse landschap, die veel ervaring hebben op dit vlak.

Voor handhaving van rust en stilte is zonering van de recreatie van belang. Natuurgerichte recreatie wordt met name gestimuleerd in de randzones, waar indien mogelijk een extra wandelpad wordt aangelegd rondom de Eese (zie volgende paragraaf 'paden en wegen').

Foto 44. Natuurgerichte recreatie is welkom, de Eese is minder geschikt voor recreatie 'met de natuur'.

5.9 Paden en wegen

Landgoed de Eese is ontsloten door een netwerk van onverharde paden en een rustige asfaltweg. Paden en wegen zijn van belang voor de bereikbaarheid. Vanaf de paden is landschaps- en natuurbeleving mogelijk en kan beheer en onderhoud plaatsvinden. Op landgoed de Eese zullen in principe geen paden verdwijnen en dan alleen indien onderhoudstechnisch of ecologisch noodzakelijk. Het aantal kilometers aan wandelpaden blijft gelijk of neemt toe. Door natuurontwikkeling mogen geen paden onder water komen te staan of onbegaanbaar worden. Bestaande onverharde paden worden niet verhard of geasfalteerd. Ingrepen in paden en wegen zijn gericht op verbeteren van de toegankelijkheid, minimaliseren van onderhoudskosten en optimaliseren van natuurwaarden.

Voorstel is om rondom de Eese, waar mogelijk, een onverhard pad aan te leggen (reeds gedeeltelijk aanwezig) zodat de randpercelen beter bereikbaar worden voor beheer en onderhoud en de toegang voor recreanten in de randzones verbeterd wordt. Het pad is eveneens belangrijk voor toezicht en veiligheid.

Foto 45. De paden op de Eese vergen veel onderhoud.

5.10 Waterhuishouding

De waterhuishouding vormt de basis voor de inrichting van het landgoed. Met betrekking tot de inrichting wordt aansluiting gezocht bij het beleid van het waterschap (vasthouden, bergen en afvoeren), dat ook past binnen de wensen van de landgoedeigenaren. Verder dient de waterhuishouding wat betreft natuurontwikkeling in eerste instantie te worden afgestemd op de te realiseren natuurwaarden, uitgezonderd in de bossen en rond de bebouwingskern waar geen wateroverlast mag optreden.

In principe worden greppels en watergangen behouden, om wateroverlast in de bebouwingskern of de bossen te voorkomen. Waar mogelijk en wenselijk voor natuurontwikkeling zullen ook greppels verdwijnen, met name langs de landbouwpercelen. Indien mogelijk worden aanwezige drainagebuizen verwijderd of dichtgestopt. Verder is het mogelijk om de taluds van greppels en watergangen af te vlakken, hetgeen de onderhoudskosten verlaagt en de ecologische waarden verhoogt. Het resultaat is dat versnelde oppervlakkige afstroming van regenwater grotendeels wordt voorkomen en de buffercapaciteit van de percelen, en daarmee landgoed de Eese, optimaal wordt benut. Dit is belangrijk omdat als gevolg van klimaatverandering piekbelastingen (ineens veel regen) vaker zullen optreden.

Gebiedseigen water zal zoveel mogelijk worden vastgehouden in poelen, vennen en natte laagtes of door het te laten inzijgen (wegzakken) in de bodem of door het vertraagd af te voeren via natte laagtes, vennen en slenken. Hierdoor is kans op herstel van kwelsituaties, waar bij de natuurontwikkeling op

ingespeeld zal worden. Door het langer vasthouden van water zal ook de grondwaterstand iets kunnen stijgen, hetgeen gunstig is voor de natuurwaarden. Met betrekking tot de (kwetsbare) bossen op natte plekken zal op termijn worden ingezet op het verhogen van de waterbestendigheid door omvorming naar 'waterverdragend' loofbos met o.a. gewone es, haagbeuk en inheemse vogelkers. Op lange termijn wordt gestreefd naar herstel van de hydrofiele eenheid met het beekdal van de Steenwijker Aa en Eesveense hooilanden.

Foto 46. Omvorming van kaarsrechte en diepe watergangen levert een behalve een bijdrage aan de natuurontwikkeling ook een fraaier landschapsbeeld op.

6. Inrichtingsmaatregelen

Op basis van de voorgaande hoofdstukken zijn in dit hoofdstuk de inrichtingsmaatregelen beschreven. De realisatie van de verschillende natuurdoeltypen op de landbouwgronden wordt tot in detail beschreven. Eerst komen de perceelsoverschrijdende maatregelen aan de orde: paden, water, raster en natuurontwikkeling in bestaande bos- en natuurgebieden.

De perceelsoverschrijdende maatregelen vormen het fundament waarop de natuurontwikkeling rust. En net als bij het bouwen van een huis vormt de fundering de basis voor het resultaat.

6.1 Uitgangspunten en werkwijze

Natuurontwikkeling is een ingrijpende gebeurtenis. Graafwerk, grondverplaatsingen en kappen van naaldhout kan (tijdelijk) zorgen voor kapotte paden, takkenbergen en ondergelopen velden. Emoties van eigenaren, recreanten en omwonenden gaan een rol spelen. Behalve voorlichting (zie kader 'voorlichting en educatie' op pagina)) is een goede voorbereiding belangrijk. Als de rijroutes bekend zijn kunnen kapotte paden vaak voorkomen worden door tijdens nat weer de werkzaamheden (tijdelijk) uit te stellen of door met rijplaten te werken. Grote takkenbossen dienen direct te worden afgevoerd of te worden versnipperd. Tijdelijke wateroverlast kan voorkomen worden door een goede planning van de volgorde van de werkzaamheden of door bijvoorbeeld de drainage van velden pas ongedaan te maken nadat de graafwerkzaamheden zijn voltooid.

Een intensieve begeleiding is dus noodzakelijk om overlast te voorkomen. Begeleiding van 'de man op de machine' is echter ook essentieel voor het welslagen van natuurontwikkeling. Uit evaluaties van eerdere projecten blijkt juist deze begeleiding onvoldoende. Graafwerk uitgevoerd op basis van een bestek levert vaak niet het gewenste resultaat, allen al omdat het bodemprofiel zelden tot in detail bekend is. Er is een zekere 'finetuning' nodig tijdens het graafwerk. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het ontzien van ondiepe leemlagen of het opzoeken van de zaadbank tijdens het graafwerk. Deze begeleiding kost extra geld, maar verdient zich terug in enerzijds directe besparingen op uurloon (geen onnodig diepe ontgronding of afwerken), en anderzijds een beter eindresultaat met indirecte besparingen m.b.t bijvoorbeeld achteraf herstelgraafwerk of extra beheerskosten.

Foto 47. Een intensieve begeleiding tijdens het graafwerk is noodzakelijk voor een beter eindresultaat.

6.2 Paden en wegen

Stabiele en stevige paden zijn essentieel voor de bereikbaarheid van de percelen waar grondwerkzaamheden worden uitgevoerd. Voor aanvang van de graafwerkzaamheden worden de paden gecontroleerd en waar nodig geschikt gemaakt voor intensief gebruik door zware voertuigen (egaliseren, verbreden, zand aanbrengen of rijplaten uitleggen). Bij de omvorming van de landbouwpercelen kan het landschapsbeeld vanuit het oogpunt van zichtlijnen en natuurbeleving verbeterd worden door paden te verhogen of door paden over lage heuvels te laten lopen. Op deze wijze is ook wateroverlast te voorkomen. Het bij ontgronding vrijkomende zand zal gebruikt worden om de paden te verhogen en te verstevigen. Lokaal kunnen bospaden visueel worden verbreed door langs de randen bos te kappen en struweelvorming een kans te geven. Indien een bredere zone wordt vrijgesteld kan een dergelijk zonnig pad ook als ecologische verbindingszone fungeren. Het voordeel van brede zonnige bospaden is ook dat de paden droger blijven en er minder onderhoud nodig is. Bovendien is er meer ruimte voor tijdelijke opslag van productiehout.

Behalve voor de ontsluiting zijn paden ook nodig om te blijven voldoen aan de openstellingsverplichting van het landgoed. Door natuurontwikkeling op 255 ha is voor de openstellingsverplichting ongeveer 6 km aan extra paden noodzakelijk. Op basis van de huidige situatie is 29 km aan paden aanwezig. Tezamen is dus 35 km noodzakelijk. Momenteel is ongeveer 42 km aan paden aanwezig, ruim voldoende om aan de regels te blijven voldoen.

6.3 Waterhuishouding

Ingrepen in de waterhuishouding zijn gericht op vasthouden, bergen en afvoeren van gebiedseigen water (zie H5), door het (plaatselijk) dempen van greppels en de aanleg van poelen, vennen, natte laagtes en slenken. De maatregelen zorgen voor vernatting en verhoging van de grondwaterstand, hetgeen positief is voor natuurontwikkeling op landbouwpercelen. Randvoorwaarde is dat de bebouwingskern, de bossen en de paden geen wateroverlast mogen ondervinden.

Ervaringen met vernatting laten zien dat vernatting kan zorgen voor vervuiling, ook nadat de voedselrijke toplaag is verwijderd. Op deze gronden zijn dan (nog) geen schrale natuurdoeltypes mogelijk. Zandgronden blijken namelijk vaak tot op grote diepte verzadigd met fosfaat, als gevolg van het intensieve agrarische gebruik. De vervuiling treedt op door mobilisatie van fosfaat als gevolg van waterverzadiging. Diepe ontgronding (beneden de 'fosfaatspiegel') kan dit probleem voorkomen. Bodemonderzoek (fosfaat) kan hier zinvol zijn. IJzer en kalk binden fosfaat waardoor het niet vrijkomt, behalve onder natte omstandigheden. Op niet waterverzadigde bodems kan, op basis van nader onderzoek, na ontgraving licht worden bekalkt zodat fosfaat wordt geïmmobiliseerd.

6.4 Raster voor begrazing

Op landgoed de Eese is begrazing als beheersmaatregel op dit moment niet aan de orde. Begrazing is een beheersinstrument dat tijdens en na het ontwikkelingsbeheer ingezet kan worden om de gerealiseerde natuurdoeltypes in stand te houden en de beheerskosten te verlagen.

Uit evaluaties blijkt dat de huidige manier van het toepassen van begrazing op voedselarme zandgronden voor de meeste faunagroepen nadelig uitpakt. In vrijwel alle projecten met rasters om percelen nemen de natuurwaarden af. Als gevolg van begrazing neemt de structuurvariatie af en ontstaan kaarsrechte randen langs het raster, met afgekloven bomen ('holle bosrand') en kort gegraasde bloemloze velden. Deze vorm van begrazing, waarbij rond de te begrazen percelen een hek of raster is geplaatst, draagt bovendien bij aan onesthetische 'verhekkings' van natuurgebieden.

Begrazing op voedselarme zandgronden kan gunstig uitpakken voor de natuurwaarden indien deze integraal wordt toegepast met zeer lage begrazingsdichtheden. Het hele gebied dient dan integraal door een vaste kudde begraasd te worden waarbij intern geen hekken of rasters aanwezig zijn. Er is dan en zeer grote begrazingseenheid waarbinnen grote variatie is van begrazingsdruk. Deze vorm van begrazing wordt natuurlijke begrazing genoemd. Voor voedselarme zandlandschappen zoals de Eese verdienen paarden de voorkeur.

Aanvullende beheersmaatregelen blijven nodig om te voorkomen dat het halfopen landschap dichtgroeit. Voor landgoed de Eese betekent de toekomstige keuze voor natuurlijke begrazing dat een laag raster met stroomdraad rond het landgoed en rond de tuinen en erven noodzakelijk is. Om onderhoudskosten te minimaliseren kan langs het raster het beste een pad worden aangelegd. De totale rasterlengte bedraagt ongeveer 18 km. Indien intern rond de open percelen en heideterreinen rasters zouden worden geplaatst is veel meer aan raster nodig. Hieruit volgt dat behalve het verwachte gunstige effect van een raster rond het landgoed een dergelijk raster ook een besparing oplevert wat rasterlengte betreft. Verder kan de te realiseren EVZ op een stuk van het tracé gecombineerd worden met het raster, zodat geen extra houtkap of rijbaan noodzakelijk is.

Het type raster is zodanig dat deze geen barrière vormt voor andere dieren dan paarden. Vrije migratie van andere dieren wordt door het raster dus niet gehinderd.

Foto 48. Paarden zijn zeer geschikt voor begrazing van (schrale) zandlandschappen.

6.5 Natuurontwikkeling

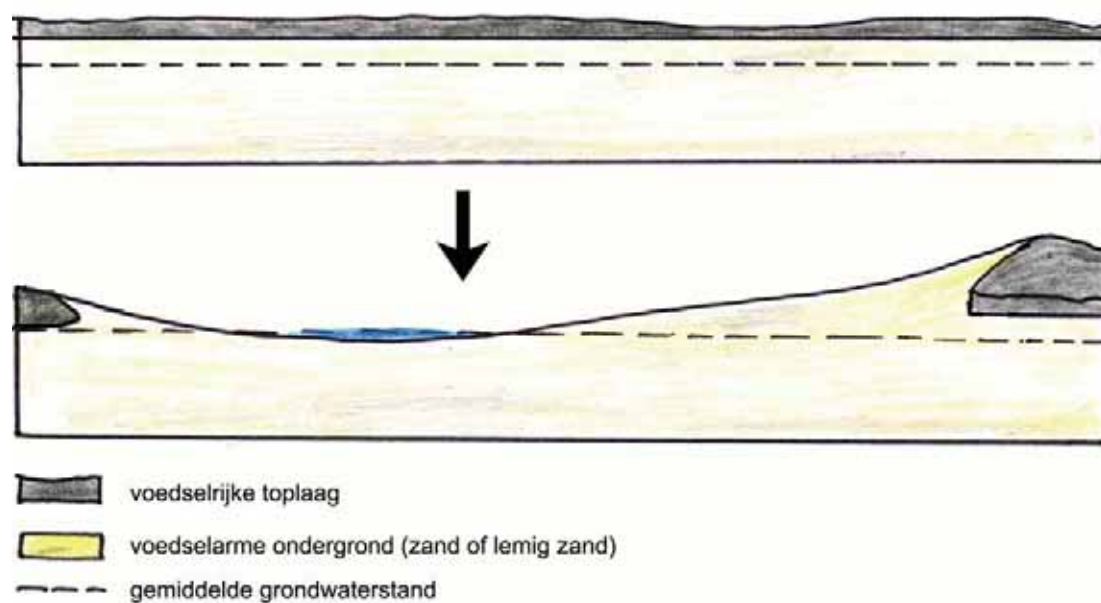
6.5.1 Natuurontwikkeling op (voormalige) landbouwgronden

Voor natuurontwikkeling op landbouwgronden zijn met de provincies afspraken gemaakt over de verdeling van de verschillende natuurdoeltypen, met Overijssel tot in detail en met Drenthe op hoofdlijnen (zie H5 en bijlagen). De hiernavolgende inrichtingsmaatregelen zijn gericht op realisatie van deze natuurdoeltypen, volgens de afgesproken verdeling. De maatregelen worden perceelsgewijs uitgevoerd, dit betekent echter niet dat de natuurdoeltypes

perceelsgewijs kunnen worden gerealiseerd. Afhankelijk van o.a. de abiotische omstandigheden (water en bodem) zijn per perceel verschillende natuurdoeltypes mogelijk, die door elkaar heen lopen. Dit is niet meteen zichtbaar, pas na enkele jaren ontwikkelingsbeheer en monitoren is bekend waar welk natuurdoeltype ontstaat. Alle natuurdoeltypes worden gecombineerd met het pakket bos. Bos wordt in principe niet perceelsgewijs ingeplant maar in een strook van wisselende breedte aan de randen, bovendien worden, met name op de grotere open percelen, mozaïeksgewijs boomgroepen en houtwallen gerealiseerd.

De huidige PSAN contracten worden niet vroegtijdig beëindigd. Als de PSAN contracten vervallen volgt omzetting naar PSN, afhankelijk van vorderingen op rood. De inrichting strekt zich dus uit over een periode van 5 tot 7 jaar, waarbinnen alle huidige PSAN contracten vervallen. Met name een gedeelte van de randen blijft (mogelijk) langer in de PSAN. Zie bijlagen.

Per natuurdoeltype volgt een algemene beschrijving van inrichtingsmaatregelen die noodzakelijk zijn om het natuurdoeltype te realiseren. In januari 2008 vervallen de eerste PSAN contracten met betrekking tot ca. 22 ha. Als gebaar van goede wil zullen deze percelen definitief worden omgezet van natuur (PSN), los van de vorderingen op rood. Een gedetailleerde beschrijving met begeleidend kaartje van de maatregelen op deze percelen staat in de bijlagen.

Figuur 13. Principe van verwijderen van de toplaag. In deze schematische weergave wordt de voedselrijke grond aan de randen gedeponeerd en vervolgens is in het midden van het veld een EDO laagte uitgegraven. De hierbij vrijkomende voedselarme ondergrond is gedeeltelijk naar de randen geschoven en bedekt de voedselrijke grond. Tekening: Edo van Uchelen.

Natuurontwikkeling en grondverzet

Natuurontwikkeling moet leefgebieden voor bepaalde planten- en diersoorten vergroten, deze gebieden weer met elkaar verbinden en ecosystemen zoveel mogelijk zelfstandig laten functioneren. Hierbij streeft men naar herstel van oorspronkelijke gemeenschappen (natuurdoeltypes genoemd) van soorten uit het betreffende gebied. Op de hogere zandgronden waartoe ook de Eese behoort, streeft men naar (bijzondere en zeldzame) soorten van arme tot matig voedselrijke milieus, ook wel doelsoorten genoemd.

Op uit productie genomen landbouwgronden vindt door de hoge voedselrijkdom verruiging plaats. Na enkele jaren ontstaat een zeer soortenarm grasland. Door uitsluitend maaien en afvoeren kan de bodem onvoldoende worden verschaald om de (kritische) natuurdoeltypes te realiseren. Kritische natuurdoeltypes (pluspakketten) met bijzondere en zeldzame planten en dieren kunnen zich niet ontwikkelen op voedselrijke bodems. Uit de praktijk van natuurontwikkeling is gebleken dat het verwijderen van de toplaag van uit productie genomen landbouwgronden voor een snelle verschraling kan zorgen, zodat de doelsoorten een kans krijgen.

Het idee van ontgraven is dat door het verwijderen van de toplaag ook de onderliggende 'zaadbank' (laag in de grond waar zaden van voor het natuurdoeltype karakteristieke soorten aanwezig zijn) weer bloot komt en kan gaan kiemen. De doelsoorten wat betreft fauna moeten zich vanuit de omgeving in het terrein gaan vestigen. Vanwege de aanwezigheid van ondiepe keilemlagen is ontgroning op de Eese zeer kansrijk.

Uit eerdere projecten blijkt namelijk het 'aansnijden' van leemlagen bijzondere en zeldzame natuurdoeltypen mogelijk te maken. Behalve de aanwezigheid van keileem is het succes van ontgroning van een aantal andere factoren afhankelijk. Uit evaluaties en onderzoek blijkt dat het resultaat van natuurontwikkeling door ontgroning afhankelijk is van de ontgrondingsdiepte, aanwezige zaadbank, omringende zaadbomen, waterhuishouding en het voormalige landgebruik. Voorafgaand aan het grondverzet worden zo nodig in de bosrand zaadbomen (berk, boswilg, ratelpopulier en grove den) verwijderd waarvan bekend is dat ze voor hardnekkige opslag kunnen zorgen nadat de voedselrijke toplaag is verwijderd.

Met het verwijderen van de bouwvoor wordt een groot deel van de nutriënten (voedingsstoffen) afgevoerd. Op landgoed de Eese heeft vanwege PSAN met maaien en afvoeren al enige tijd verschraling plaatsgevonden, waardoor de uitgangssituatie relatief gunstig is (niet zeer voedselrijk meer). Door overvloedige bemesting tijdens landbouwkundig gebruik zijn zandige bodems als die op de Eese desondanks tot op grote diepte verzadigd met fosfaat dat door ontgroning onvoldoende wordt afgevoerd.

Om de diepte van het fosfaatfront te bepalen is bodemonderzoek aan te bevelen, dit onderzoek kost weliswaar geld maar kan vervolgens veel kosten besparen wat betreft graafwerk omdat door het onderzoek nauwkeurig de geschikte diepte voor ontgraven kan worden bepaald.

Na ontgroning is de vestiging van doelsoorten beperkt tot de doelsoorten die in de zaadbank (planten) en in de directe omgeving (planten en dieren) voorkomen. Vanwege het intensieve landbouwkundig gebruik van de percelen (o.a. lelieteelt) is de zaadbank door o.a. herbiciden waarschijnlijk niet of nauwelijks meer kiemkrachtig. Ook bij een kiemkrachtige zaadbank blijkt de vestiging van doelsoorten vaak tegen te vallen. Met betrekking tot de ontwikkeling van heide en heischraal grasland op ontgronde percelen landbouwgrond is het daarom beter om lokaal en kleinschalig heidemaaisel uit een nabijgelegen heideterrein uit te rijden en enkele heideplaggen in te brengen. Op deze wijze worden zaden en micro-organismen / ongewervelden ingebracht, en worden de bodemcondities voor kieming verbeterd zodat het gewenste natuurdoeltype zich vanuit een heischrale basis verder kan ontwikkelen.

Grondverzet is ook noodzakelijk voor de realisatie van vennen en andere wateren. Deze zullen op natte plaatsen (natuurlijke laagtes) worden uitgegraven. De vrijkomende voedselrijke grond zal binnen landgoed de Eese worden afgezet. Insteek is dat getracht zal worden de grondverplaatsingen te minimaliseren, om zo de paden te ontlasten en de kosten te drukken. Een deel van de grond kan in de randen van de percelen worden verwerkt, waarbij indien mogelijk de drainerende greppels worden dichtgegooid. Op de te realiseren sublandgoederen kan grond worden aangebracht waar bos moet komen. Over grote monotone percelen zullen houtwallen worden aangelegd, waarin eveneens een deel van de grond kan worden verwerkt. Achter de bedrijfsgebouwen op de Eese is een ontsierend spoelbassin aanwezig dat met grond kan worden dichtgegooid.

Voorafgaand aan de ontgroning worden grondmonsters genomen voor het bepalen van de dikte van de te verwijderen toplaag. Een beperkt bodemonderzoek (fosfaat, zuurgraad) is aan te bevelen, aangezien dit bijdraagt aan de doelmatigheid. Er zal geen bodemkartering worden uitgevoerd. Na zorgvuldige afweging is ervoor gekozen om tijdens de ontgroning de machines intensief te begeleiden (veel velduren in de eindfase) zodat het afgraven op de juiste wijze wordt uitgevoerd.

Na alle ontgrondingswerkzaamheden zijn aanvullende maatregelen nodig (zie H7 ontwikkelingsbeheer) om de beschikbaarheid van stikstof laag te houden en opslag van bomen en struiken tegen te gaan zodat de gewenste doelsoorten van schrale bodems zich kunnen vestigen.

Foto 49. Voor realisatie van wateren is veel grondverzet nodig.

Foto 50. Aan de Drentse zijde van het landgoed is heideontwikkeling gewenst. In greppelranden is soms reeds heide aanwezig. De groeiplaats in deze greppelkant geeft aan dat een diepe ontgroning noodzakelijk.

Hoogteverschillen

Hoogteverschillen (reliëf) zijn belangrijk voor landschapsbeleving (dieptewerking) en zorgen voor gradiënten, hetgeen gunstig is voor de ontwikkeling van natuurwaarden.

Door op ongelijke diepte af te graven en lage (droge) heuvels op te werpen, kan reliëf in het terrein worden geaccentueerd of aangebracht, zo veel mogelijk op plaatsen waar dit vroeger ook in het terrein aanwezig is geweest. Belangrijk is dat het reliëf zeer geleidelijk verloopt zodat een natuurlijk landschapsbeeld ontstaat en de hoogteverschillen niet zorgen voor extra beheerskosten (maaïen moet mogelijk blijven).

Reliëf kan op verschillende manieren worden gerealiseerd: (a) door rondom het reliëf dieper af te graven (b) en/of minder diep af te graven op plekken met reliëf (b) en/of ter plekke de bouwvoor niet te verwijderen en deze af te dekken met een dikke laag voedselarm zand of keileem (c) en/of een deel van de bouwvoor hierover uit te spreiden en af te dekken met een dikke laag voedselarm zand of keileem. De aanpak met betrekking tot het versterken van bestaand reliëf is afhankelijk van de lokale omstandigheden zoals de dikte en voedselrijkdom van de toplaag en het vrijkomen van voldoende leem of zand.

Foto 51: Ontgronding. Door het afgraven van de toplaag komt het voedselarme zand aan de oppervlakte.

6.5.2 Grasland

Halfnatuurlijk grasland

Halfnatuurlijk grasland is een kruidenrijk grasland op vochtige tot matig droge grond. Dit natuurdoeltype neemt een middenpositie in tussen droog soortenrijk grasland en nat soortenrijk grasland en komt van nature vooral voor op de overgang van stuwwallen of hogere dekzandgebieden naar beekdalen of lagere dekzandgebieden. Het beheer bestaat uit maaien en/of begrazen.

Halfnatuurlijke graslanden kunnen worden gerealiseerd op niet te natte, matig voedselrijke bodems. Percelen aan de randen van de Eese, zonder ondiepe keileem- of zandlaag genieten de voorkeur. Halfnatuurlijk grasland kan ook gerealiseerd worden in smalle stroken langs de (bos)randen op de andere percelen. Op deze wijze ontstaat een geleidelijke overgang van bosrand (voedselrijk) via halfnatuurlijk grasland (matig voedselrijk) naar meer ambitieuze natuurdoeltypen waarvoor een voedselarme bodem nodig is: nat soortenrijk grasland, droog soortenrijk grasland of heide (zie ook figuur 9).

Voor halfnatuurlijk grasland is het in principe niet nodig om de top laag te verwijderen. Lokaal plaggen is zinvol op plekken met hoge voedselrijkdom en/of sterke vergrassing. Op de kale plagplaatsen kan vervolgens maaisel van elders worden ingebracht. Op plekken met een sterke verzuring is licht bekalken aan te bevelen. Aanvankelijk resulteert dit in een sterke biomassa toename. Door extra te maaien kunnen dergelijke plekken versneld worden verschaald ('uitmergelen').

Soortenrijk grasland zal gecombineerd worden met het pakket bos. Voor de werkwijze: zie bos paragraaf 6.2.2. Soortenrijk grasland kan ook gecombineerd worden met het pakket water, door op gunstige plaatsen wateren te graven. Zie water, paragraaf 6.2.4

Nat soortenrijk grasland

Nat soortenrijk grasland of nat schraalland is een laagblijvend kruidenrijk grasland op zeer natte tot matig natte gronden. Dit natuurdoeltype komt o.a. voor op beekdalhellingen en in afgesloten laagten in het dekzandgebied van de hogere zandgronden. Het beheer bestaat uit maaien.

Nat soortenrijk grasland kan tot ontwikkeling komen op natte plekken, vaak met een ondiepe keileemlaag. Het zijn percelen die vaak wat lager liggen. De huidige natte percelen zijn voedselrijk, zodat verwijderen van de top laag noodzakelijk is. Na verwijdering van de top laag kan op de kale grond maaisel worden uitgestrooid, afkomstig van een natuurterrein met nat soortenrijk grasland in de omgeving.

Nat voedselrijk grasland kan goed gecombineerd worden met het pakket water door op de natste plekken ondiepe laagtes uit te graven. Hier ontstaan natte afgesloten laagtes, tijdelijke plassen of vennen. Wat het precies wordt is niet zeker en afhankelijk van de waterdichtheid van de ondergrond en wateraanvoer (slenken). In afgesloten laagtes, die alleen in het winterhalfjaar (tijdelijk) onder water staan, kan zich onder voedselarme omstandigheden ook waardevol nat schraalland ontwikkelen.

Indien in het perceel nog reliëf aanwezig is, kan dit worden versterkt door te werk te gaan zoals beschreven in het kader 'hoogteverschillen' op pagina.

Droog soortenrijk grasland

Droog soortenrijk grasland of droog schraalland is een laagblijvend kruidenrijk grasland met een vrij open, pollige structuur op droge (zand)gronden. Dit natuurdoeltype komt voor op droge, zonnige plekken op hoge (zand)gronden. Het beheer bestaat uit maaien en/of extensief begrazen.

Droog soortenrijk grasland kan gerealiseerd worden op droge, zandige plaatsen waar geen keileem aanwezig is. Het zijn percelen die vaak wat hoger liggen. De kansrijke percelen voor droog soortenrijk grasland zijn voedselrijk, zodat verwijderen van de toplaag tot op het zand noodzakelijk is. Nadeel van afgraven is dat door de verlaging van het maaiveld een vochtiger milieu ontstaat hetgeen ongunstig kan zijn voor ontwikkeling van droog soortenrijk grasland. Na verwijdering van de toplaag kan op de kale grond maaisel worden uitgestrooid, afkomstig van een natuurterrein met droog soortenrijk grasland uit de omgeving. Indien in het perceel nog reliëf aanwezig is, kan dit worden versterkt door te werk te gaan zoals beschreven in het kader 'hoogteverschillen' op pagina. De droge schrale terreinverhogingen zijn ook kansrijk voor ontwikkeling van droog soortenrijk grasland

Droog soortenrijk grasland kan gecombineerd worden met bos, zoals beschreven in de volgende paragraaf.

Foto 52. Fraai bloemrijk grasland.

Foto 53. Grote groene sabelsprinkhaan, een algemene soort in graslanden. De kenmerkende (zomer)zang van deze sprinkhaan levert een bijdrage aan natuurbeleving.

6.5.3 Bos en struiken

Inplant van bos en struiken zal in principe niet perceelsgewijs over de volle oppervlakte plaatsvinden, maar langs de randen en als mozaïek, verdeeld over de andere natuurdoeltypes. De natuurdoeltypes soortenrijk grasland, nat soortenrijk grasland, droog soortenrijk grasland en heide worden op deze wijze in principe alle gecombineerd met bos.

Waar de percelen buiten de bebouwingskern grenzen aan bos zijn, voorafgaand aan de werkzaamheden, ingrepen noodzakelijk indien sprake is van een strakke bosrand met exoten of pionierssoorten. Exoten (fijnspar, douglas, larix, Amerikaanse eik en Amerikaanse vogelkers) en pionierssoorten die zich gemakkelijk uitzaaien op kale grond (berk, wilg) worden geveld, zodat de uitgangssituatie voor natuurontwikkeling wordt verbeterd. Indien na verwijdering van exoten nog niet voldoende licht doordringt kan een verdere dunning nodig zijn. Het kappen wordt opgevolgd door een bosbouwkundig verantwoorde inplant van inheemse en streekeigen struiken en bomen (soortenlijst: zie bijlage) in de bosrand. Ook de perceelsranden worden op bosbouwkundig verantwoorde wijze ingeplant, met een hoger aandeel struiken (maximaal 90 %). Een struikenrijke bosrand is ook gunstig voor het (achterliggende) bosmilieu. Aan de buitenzijde van de rand zal een kruidenmengsel ingezaaid worden, zodat zich een bloemrijke zoomvegetatie ontwikkelt. Op termijn ontstaat op deze wijze bij het juiste ontwikkelingsbeheer een geleidelijke, structuurrijke bosrand met een variabele breedte, soortensamenstelling en plantdichtheid (zie ook figuur 9).

Vrijkomende grond kan (gedeeltelijk) verwerkt worden op plekken waar bos wordt ingeplant, zoals in de bosrand en aan de randen van het perceel. De

laag grond voorkomt ongewenste kieming van exoten en de losse voedselrijke grond is gunstig voor inplanten van bomen en struiken.

Behalve langs de randen zal ook op de percelen zelf bos worden gerealiseerd, met name op de grote open velden van meer dan 5 ha. Hiertoe worden losse boomgroepen met struiken, solitaire bomen en hagen ingeplant. Door grond in lage richels op te werpen kunnen over grote percelen ook houtwallen worden aangelegd. Houtwallen zijn hagen met struiken en bomen op een grondwal, karakteristiek voor deze streek.

Doel is het ontwikkelen van gemengde loofhoutbeplantingen met inheemse, streekeigen soorten (zie soortenlijst in de bijlage). Zeer geschikte hoofdboomsoorten en struiken zijn met name gewone es, zoete kers, winterlinde, haagbeuk, wilde appel, (inheemse)vogelkers, tweestijlige meidoorn en hazelaar. Deze soorten groeien goed op natte, leemrijke grond. Inplant vindt plaats in groepjes en in wild verband (variabele plantafstand).

Uit de praktijk blijkt het belang van kwalitatief hoogwaardig plantmateriaal, dat bij verschillende kwekers wordt betrokken vanwege risicospreiding en het verkrijgen van voldoende genetische variatie. Het materiaal dient van inheemse oorsprong te zijn.

Foto 54. Op de Eese is maar weinig dood hout aanwezig. Ruim 60 % van de biodiversiteit in bossen is afhankelijk van dood hout.

Foto 55. Tweestijlige meidoorn. Deze zeldzame struik komt nog op de Eese voor.

Foto 56. Wilde appel. De (kleine) appeltjes zijn als 'valfruit' aantrekkelijk voor zoogdieren.

6.5.4 Heide

Heide is een dwergstruikvegetatie waarin struikheide en dopheide dominant aanwezig zijn. Heide komt tot ontwikkeling op natte tot droge voedselarme (zand)gronden. Het beheer bestaat hoofdzakelijk uit opslag verwijderen en/of extensief begrazen.

De ontwikkeling van heide op landbouwgronden is alleen zinvol en kansrijk op plaatsen waar dit bijdraagt aan het aaneenschakelen van bestaande heide en veentjes, voornamelijk aan de Drentse zijde van de Eese. Evenals de andere natuurdoeltypes wordt heide gecombineerd met bos. Bos wordt ingeplant aan de randen en mozaïeksgewijs in de open velden (boomgroepen en struiken). Het is dus nadrukkelijk niet de bedoeling om grote grauwe soortenarme heidevlaktes te laten ontstaan. Voor een meer bloemrijk beeld, dat ook ecologisch van belang is (nectarbron voor insecten) zal langs de (voedselrijke) bosranden en boomgroepen een brede strook soortenrijk grasland worden gerealiseerd.

Voor heideontwikkeling is het verwijderen van de voedselrijke top laag nodig, omdat de landbouwpercelen te voedselrijk zijn. Na verwijdering van de top laag zal op de kale grond heidemaaisel en heideplagen worden aangebracht, afkomstig van een naburig heideterrein.

Indien in het perceel nog reliëf aanwezig is, kan dit worden versterkt door te werk te gaan zoals beschreven in het kader 'hoogteverschillen' op pagina. De droge schrale terreinverhogingen zijn ook kansrijk voor ontwikkeling van droog soortenrijk (heischraal) grasland terwijl op natte leemrijke depressies natte heide of nat soortenrijk grasland (blauwgrasland) tot ontwikkeling kan komen. Heide kan gecombineerd worden met het pakket water door op natte leemrijke depressies iets dieper af te graven waardoor water stagneert en vennen tot ontwikkeling kunnen komen.

6.5.5 Water

Op natte (leemrijke) locaties kunnen poelen, vennen en plassen worden gerealiseerd. Deze wateren kunnen in principe met alle pakketten worden gecombineerd.

Voor alle wateren geldt dat ze bij voorkeur relatief groot zijn (meer dan 200 m²), waardoor minder onderhoud noodzakelijk is. Grote wateren passen bovendien beter in het landschapsbeeld (het open water blijft zichtbaar). De poelen dienen op enige afstand van houtopstanden verwijderd te liggen, waardoor beschaduwing en bladinvall wordt voorkomen. De oevers moeten zeer geleidelijk af lopen hetgeen gunstig is voor vestiging van veel verschillende soorten (brede gradiënt; kans op kwelsituaties) en het onderhoud (maaien) vergemakkelijkt. De optimale diepte in de zomer is maximaal 1 meter.

Dergelijke wateren kunnen in een droge zomer soms volledig opdrogen. Regelmatig droogvallen, bij voorkeur aan het einde van de zomer, voorkomt snel dichtgroeien en vestiging van vis, hetgeen gunstig is voor amfibieën. Opdrogen zorgt ook voor de handhaving van een pionierssituatie, hetgeen gunstig is voor veel soorten. Dit type wateren is Economisch wat betreft belevingswaarde en beheerskosten vanwege de grootte van de poel en de vlakke (maaibare) oevers, Dynamisch vanwege de wisselende waterstand en Ondiep zodat een gunstig

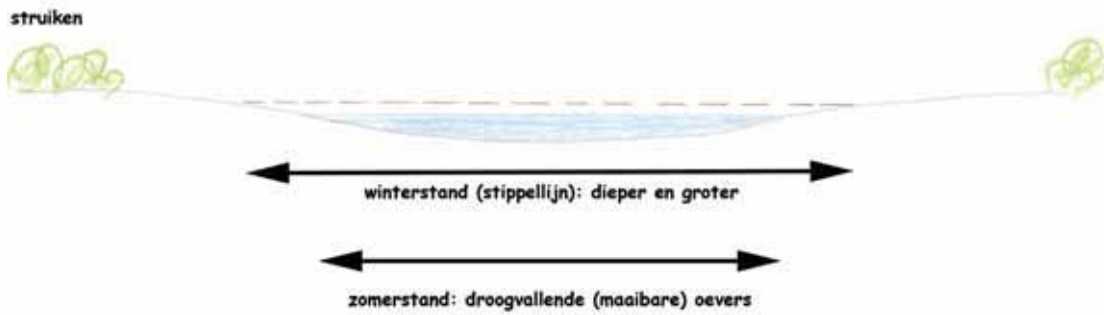
microklimaat aanwezig is voor flora en fauna. Om in het vervolg snel aan te kunnen duiden om wat voor soort wateren het gaat is het gemakkelijk om hiervoor een naam te verzinnen. EDO (Economisch, Dynamisch en Ondiep) laagtes is een treffende omschrijving. Zie figuur 14.

Bij de aanleg van wateren geldt dat de onderlinge afstand niet meer mag zijn dan maximaal 500 meter, met name amfibieën zijn nauwelijks in staat zich over langere afstanden te verplaatsen. Door meerdere van deze wateren te realiseren op verschillende plaatsen kan er ook voor gezorgd worden dat altijd water aanwezig is (niet alle wateren vallen droog) als drinkplaats voor vogels en zoogdieren en ten behoeve van larven van libellen en andere waterinsecten, die droogvallen niet overleven. Verder kan, indien wenselijk, de waterstand geregeld worden met behulp van sluisjes.

Op enkele locaties in de Eese is afvoer van water noodzakelijk vanwege bewoning, bosbouw of eisen van het waterschap. Op plekken waar deze watergangen langs of door open percelen lopen doen zich kansen voor met betrekking tot waterberging en natuurontwikkeling. Het water kan hier door de aanleg van brede slenken in combinatie met afgesloten laagtes langer worden vastgehouden en mogelijk gedeeltelijk inzijgen (wegzakken). Dit levert een bijdrage aan het verminderen van de piekbelasting tijdens regenrijke periodes, meestal in de winter. Zo nodig kunnen overstromingen worden voorkomen door de aanleg van een overstort of sluisjes. De buffercapaciteit van dergelijke percelen kan aanzienlijk worden verhoogd door (spontaan) moerassen en natte bossen tot ontwikkeling te laten komen. Voordeel van deze vegetaties is dat het water ook gedeeltelijk wordt gezuiverd (werking als helofietenfilter).

Foto 57. Traditionele poelen groeien snel dicht en vergen veel onderhoud (schonen).

Figuur 14. Schematische weergave van een EDO (Economisch, Dynamisch en Ondiep) laagte. Tekening: Edo van Uchelen.

Foto 58. EDO laagtes zijn onderhoudsvriendelijk, hebben vaak hoge natuurwaarden en geven een fraai landschapsbeeld.

6.6 Natuurontwikkeling in bestaande bos- en natuurgebieden

Bestaande open natuurterreinen worden bedreigd door verbossing, verdroging, vermesting, verzuring en versnippering. De kwaliteit van de natuurwaarden in bestaande bos- en natuurgebieden kan door herstelmaatregelen in het kader van Effect Gerichte Maatregelen (EGM) worden veiliggesteld en versterkt. Aansluitend is het noodzakelijk om de isolatie van heide, vennen en veentjes op te heffen door de aanleg van een EVZ door de productiebossen.

6.6.1 Bossen

De bossen op de Eese zijn aaneengesloten en niet versnipperd. Onderling verbinden is in principe niet nodig.

De natuurwaarden van de bossen worden o.a. verbeterd door geïntegreerd bosbeheer, zie H5.

De huidige bossen rond heidevelden en veentjes, vormen een onneembare barrière voor veel soorten en bedreigen het voortbestaan van populaties van bijzondere soorten. Het voorstel is om deze bossen te 'verplaatsen' (zie kader 'bosverplaatsing' op de volgende pagina).

Inplant van struiken is wenselijk op plekken waar de (voormalig) landbouwpercelen grenzen aan agrarische (verpachte) gronden. Door houtwalen, hagen of bossingels in te planten kan het inwaaien van meststoffen vanaf de agrarische gronden worden geminimaliseerd.

6.6.2 Vennen en overige wateren

De meeste vennen, poelen en veentjes zullen in het kader van Effect Gerichte Maatregelen EGM) op korte termijn worden vrijgesteld van opslag. Bij een gunstige interpretatie van de Nota open bos (boswet) is het mogelijk om 30m m vanaf de hoogste waterstand de opslag te verwijderen. Hierbij zullen oude inheemse loofbomen (zomereik, beuk) worden gespaard.

De hydrologie en profielopbouw van de bodem in en rond vennen of veentjes is niet goed bekend. Hetzelfde geldt voor de invloed van kwel en regenwater. Dit betekent dat bij herstelmaatregelen voorzichtigheid is geboden als het gaat om baggeren, schonen en (diep) plaggen. Voorzichtigheid is ook geboden met aanwezige pingoruïnes, die herkenbaar moeten blijven in het landschap. Door vellen van bos kan de ringwal weer zichtbaar en herkenbaar worden gemaakt als geologisch monument.

6.6.3 Heide

De heide van Beene dient met behulp van Effect Gerichte Maatregelen (EGM) op korte termijn lokaal worden vrijgesteld van opslag gevolg door plaggen om opnieuw uitlopen of uitzaaien van met name Amerikaanse vogelkers te voorkomen.

Bosverplaatsing

Landgoed de Eese is een halfopen boslandschap. Met name rond de bebouwingskern zijn fraaie, oude bossen aanwezig. In het verleden is op heideterreinen gesloten, monotoon (naald)bos ingeplant, destijds werd niet nagedacht over de ecologische consequenties daarvan. Behalve het rendabel maken van heideterreinen (houtproductie) was het vastleggen van stuifzand een doel van bosaanplant. Bij de bosaanplant werd geen rekening gehouden met aanwezige bijzondere soorten van voedselarme open terreinen. Tot aan de randen van vennen werd bijvoorbeeld bos ingeplant. Inmiddels worden deze venranden op de Eese weer vrijgesteld, waardoor de natuur- en landschapswaarden verbeteren. Het vrijstellen van venranden is echter niet voldoende voor een duurzaam voortbestaan van de soorten die hier voorkomen.

Voor het realiseren van ecologische verbindingzones (zie kader 'verbindingzone' op pagina), als onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), is het vergroten en verbinden van bestaande open terreintjes (vennen, veentjes en heide) noodzakelijk. Dat kan natuurlijk voor een groot deel door natuurontwikkeling op landbouwgrond, maar op plekken waar de open terreintjes worden omgeven door (naald)bos is kappen noodzakelijk. Niet met hele percelen tegelijk, maar gefaseerd in smalle banen waarbij loofbomen en bestaande dichte sparrenopstanden (nodig voor het wild en broedvogels) worden gespaard. Op deze wijze kan, na zorgvuldige afweging van de locatie, een brede open baan door het minst waardevolle (naald)bos worden gerealiseerd. Verhoudingsgewijs wordt dus slechts een klein deel gekapt, bovendien gaat het doorgaans om slecht groeiend productiebos, dat voor de bosbouw en het wild niet interessant is en vanwege de voedselarme bodem nauwelijks is om te vormen via geïntegreerd bosbeheer. Voor natuurontwikkeling zijn deze plekken op onbemeste bodem juist heel gunstig.

Het op deze wijze 'opener' maken van het bos zorgt voor een ruimtelijke spreiding van langgerekte open plekken, passend bij het halfopen boslandschap op de Eese. Deze open zones kunnen voor bijvoorbeeld reeën, hazen, duiven en kleine zoogdieren extra aantrekkelijk worden gemaakt door langs de randen (op droge plaatsen) struiken in te planten die (met name) in de winter dekking, rust en warmte geven. Hulst en taxus zijn hiervoor zeer geschikt, ze groeien langzaam en blijven van nature zeer dicht. Het bos dat op deze manier verwijderd wordt komt elders op de landbouwgronden weer terug. Deze bosverplaatsing zorgt ervoor dat geen problemen ontstaan met de boswet en levert bovendien een kwaliteitsimpuls: het gekapte (monotone) naaldbos wordt vervangen door structureel loofbos met dichte struikenranden. Het netto rendement is positief voor natuur en landschap!

7. Ontwikkelingsbeheer

Zonder beheer ontstaat door successie uiteindelijk bos. Beheer is nodig om het gewenste stadium in de opeenvolging van levensgemeenschappen (successie) te behouden.

Ontwikkelingsbeheer is beheer voor een nieuw te ontwikkelen natuurdoeltype. Nadat de inrichtingsmaatregelen op landbouwgronden zijn voltooid is ontwikkelingsbeheer nodig om het gewenste natuurdoeltype binnen 6 jaar te realiseren. Nadat een natuurdoeltype zich heeft ontwikkeld kan in principe worden volstaan met onderhoudsbeheer. Het in stand houden van de gerealiseerde natuurdoeltypen door onderhoudsbeheer is echter niet eenvoudig. Door onjuist beheer kunnen gerealiseerde natuurwaarden weer verloren gaan en soorten uit het terrein verdwijnen. Vaak doen zich onverwachte situaties voor. Een goed beheersplan moet nog worden opgesteld. Deze is nodig voor het handhaven van de natuurwaarden in bestaande bos- en natuurgebieden en voor het welslagen van natuurontwikkeling op de landbouwgronden. Zo'n beheersplan levert tevens een bijdrage aan het minimaliseren van toekomstige beheerskosten.

7.1 Natuurontwikkeling op (voormalige) landbouwgronden

7.1.1 Grasland

Alle graslanden op de Eese worden beheerd door te maaien en het maaisel af te voeren. Hierdoor wordt biomassa met voedingsstoffen verwijderd, hetgeen voor verschraling zorgt. Maaien voorkomt ook vervilting van de vegetatie en opslag van bomen en struiken.

Maaien is op de Eese de belangrijkste beheersmaatregel. Momenteel worden de meeste maaiwerkzaamheden uitgevoerd door agrariërs, zodat de kosten beperkt zijn. Het is momenteel niet duidelijk of het maaibeheer blijvend kan worden uitgevoerd door agrariërs. Om de kosten van maaien te beperken is het nodig om alle graslandpercelen goed 'maaibaar' in te richten, met een minimale breedte van 4 meter en slechts licht glooiend. Per in te richten perceel zal wat betreft graslanden uitgewerkt worden hoe rekening wordt gehouden met de efficiency van het maaibeheer, waarbij een kostenanalyse wordt gemaakt. Door maaien ontstaan echter monotone vlaktes, hetgeen zeer ongunstig is voor de fauna. Maaien dient daarom altijd gefaseerd te worden uitgevoerd, waarbij te alle tijde een deel van de vegetatie ongemoeid blijft. Langs bosranden dient bovendien een vegetatiestrook niet jaarlijks gemaaid te worden. Deze is van belang als dekking voor fauna en overwintering van ongewervelden of hun eitjes / larven.

Begrazingsvervarend maaien is een term die wel gebruikt wordt voor maaibeheer dat een nabootsing is van natuurlijke begrazing of vooruitloopt op de introductie van grote grazers. Het principe berust op variatie in maaifrequentie.

Dit levert een mozaïek op van korte vegetatie (meerdere keren per jaar gemaaid, meestal middenin het veld), middelhoge vegetatie (eens per jaar gemaaid) en hoge vegetatie (niet elk jaar gemaaid, aan de randen van het veld). Deze werkwijze zorgt ervoor dat altijd een deel van het terrein ongemaaid is. Begrazingsvervangend maaien zal op de Eese als ontwikkelingsbeheer kunnen worden uitgevoerd in combinatie met zeer extensieve begrazing met een kudde paarden, waarvoor aanleg van een raster rondom de Eese noodzakelijk is (zie H5 raster voor begrazing).

De maaidatum is erg belangrijk bij het beheer van graslanden. Maaïen in de verkeerde periode kan bepaalde soorten uit het terrein doen verdwijnen. Laat maaïen (vanaf september) is gunstig voor de fauna maar over het algemeen minder gunstig voor de flora (minder verschraling). Het is niet mogelijk om in dit inrichtingsplan het maaitijdstip aan te geven. Door middel van inventarisaties dient eerst bepaald te worden welke planten en dieren in het terrein voorkomen. Hierna moet per terrein, in overleg met agrariërs (agrarisch natuurbeheer), een maaischema worden opgesteld, dat rekening houdt met de doelsoorten. Een dergelijk maaischema is in de praktijk vaak een compromis tussen verschillende natuurwaarden. Ook de afzet van het maaisel (hooi) speelt hierbij een rol. Bij maaïen in september kan bijvoorbeeld niet meer gehooïd worden. Omwille van de afzet van maaisel (dient nog nader onderzocht te worden!) en het voorkomen van overlast, zullen giftige planten (jacobs kruiskruid en reuzenberenklauw) bestreden worden. Indien niet al het maaisel kan worden afgezet is het goed om restanten op vaste plaatsen langs de bosrand te deponeren. Hier heeft het dan nog een functie als schuilplaats voor de fauna (bijv. egel, hazelworm) en als eiafzetplaats voor ringslangen.

Behalve de maaidatum is ook het maaitijdstip belangrijk. Koudbloedige dieren (insecten, vlinders, libellen, amfibieën en reptielen) zijn niet in staat om te vluchten indien 's morgens vroeg of tijdens koud weer gemaaid wordt. Indien mogelijk dient gemaaid te worden op zonnige dagen, vanaf het einde van de ochtend. Ter bescherming van zoogdieren kan voorafgaand aan het maaïen het hoge grasland geïnspecteerd worden op de aanwezigheid van jonge hazen, konijnen en reekalfjes.

Maaïen dient bij voorkeur uitgevoerd te worden wanneer de bodem goed droog is, zodat bodemverdichting wordt voorkomen. De vegetatie mag niet te kort bij de grond worden afgemaaid, omdat anders rozetten van planten kunnen beschadigen.

Nabegrazing of nabeweiding kan als aanvullende beheersmaatregel overwogen worden. Uit ervaringen in andere natuurterreinen waar maaibeheer wordt uitgevoerd op graslanden is gebleken dat nabegrazing met schapen gunstig is. Deze is nodig omdat na de laatste maaibeurt het gras meestal nog doorgroeit tot in december, mede als gevolg het zachte weer in het najaar (klimaatsverandering). Door nabegrazing wordt vergrassing voorkomen en door betreding als gevolg van begrazing ontstaan kleine open kiemplekjes voor planten. Nabegrazing is ongunstig in percelen met pitrus.

Foto 59. Gefaseerd maaien is belangrijk voor de fauna.

7.1.2 Bos en struiken

Ontwikkelingsbeheer van bos en bosranden kan beperkt blijven tot een eenmalige zaagronde waarbij de spontane opslag van exoten en pionierssoorten (Amerikaanse vogelkers, berk, boswilg, ratelpopulier, grove den, larix) in de randen wordt afgezet. De takken kunnen achterblijven in de bosrand. Deze eenmalige zaagronde is noodzakelijk om dominantie van deze soorten te voorkomen, zodat zich een geleidelijke bosrand kan ontwikkelen. Naar verwachting zal door het sluiten van de aanplant een volgende zaagronde niet nodig zijn. Het vervolgbeheer kan beperkt blijven tot eens in de 5 -8 jaar gefaseerd afzetten, afhankelijk van de groeiplaats en vegetatieontwikkeling.

Het opeens beschikbaar komen van veel jonge aanplant kan ervoor zorgen dat door vraat van rupsen, muizen en reeën de aanplant minder snel aanslaat. Dit is op zich geen bezwaar en een natuurlijk verschijnsel. Indien gewenst kan (indirecte) 'bestrijding' van rupsen plaatsvinden door nestkasten op te hangen en T-palen te plaatsen (zitplaats buizerd). Indien het snel aanslaan en groeien van de aanplant belangrijk is dan dient de reeëndichtheid niet meer dan 10 exemplaren per 100 ha te zijn.

Het onderhoudsbeheer van bos(randen) bestaat uit cyclisch kappen / afzetten en het vellen van een overmaat aan boomvormers, nog te beschrijven in een beheersplan.

7.1.3 Heide

Algemeen geldt dat in geval van heideontwikkeling een minimaal beheer gunstig is. Ontwikkelingsbeheer van heide is afhankelijk van het resultaat na ontgronding. Indien meteen heide kiemt kan volstaan worden met het lokaal verwijderen van overmaat aan opslag. Plekken met veel (berken)opslag kunnen het beste eind maart eenmalig gemaaid worden, waarbij de kans op hergroei van de opslag minder groot is.

Indien geen of nauwelijks kieming van heide plaatsvindt kan bij een te snelle en ongewenste vegetatieontwikkeling maaibeheer worden ingesteld. Op plekken met heide kan beter niet gemaaid worden of laat gemaaid worden, zodat de aanwezige heide zaad kan vormen.

Op plekken met veel en hardnekkige opslag kan na enkele jaren geplagd worden waarbij de opslag wordt verwijderd. Na plaggen verdient het aanbeveling om de kale grond te voorzien van heidemaaisel.

Als na enkele jaren een sterke vermossing plaatsvindt kan overwogen worden om deze locaties in te rasteren en tijdelijk met schapen of paarden te begrazen. Door betreding en vertrapping wordt de moslaag opengemaakt waarna hier weer (heide)planten kunnen kiemen.

Het onderhoudsbeheer van heide bestaat uit zeer extensief begrazen, verwijderen van opslag en kleinschalig plaggen of branden. De maatregelen moeten worden opgenomen in een beheersplan.

7.1.4 Water

Voor wateren is in principe geen eigen ontwikkelingsbeheer noodzakelijk, onder voorwaarde dat deze worden aangelegd als EDO laagtes (Economisch, Dynamisch en Ondiep). Deze landschapselementen liften dan mee in het reguliere (maai)beheer van de natuurdoeltypen waarbinnen ze zijn gerealiseerd. Bij een te snelle vegetatieontwikkeling (riet, lisdodde, opslag van els, berk, wilg) kan besloten worden om de oeverzone een keer extra (gefaseerd) te maaien. Op de oevers van de wateren dienen altijd stroken vegetatie ongemaaid de winter in te gaan in verband met de aanwezigheid van ongewervelden.

Net als voor de graslanden is voor duurzaam onderhoudsbeheer van wateren een goed beheersplan nodig.

Foto 60. Ook op heideterreinen kunnen natte laagtes ontstaan.

8. Monitoring en evaluatie

Om het effect van de inrichtingsmaatregelen te volgen is het noodzakelijk om te inventariseren en te monitoren. Hiervoor is (veel) kennis nodig met betrekking tot de levenswijze en het herkennen van soorten. In de praktijk zijn het vaak vrijwilligers die een belangrijke taak vervullen bij het verzamelen van deze gegevens. Het verzamelen begint bij het vaststellen van de aanwezigheid (inventariseren) of door middel van het gestandaardiseerd tellen en dat elk jaar op dezelfde manier te herhalen (monitoren).

Monitoren is een verplichte maatregel voor pluspakketten (droog en nat soortenrijk grasland, soortenrijke heide). Bij inventariseren en monitoren gaat het steeds om drie basisvragen, waarbij het van belang is om ook foto's te maken: Wat is de uitgangssituatie (nulsituatie)? Welke situatie is gepland? Hoe is de huidige situatie?

8.1 Inventariseren

Inventariseren is niets anders dan het waarnemen en noteren van de aanwezigheid van bepaalde soorten. Het grote voordeel van inventariseren is dat er in relatief weinig tijd veel verschillende plaatsen bezocht kunnen worden. Na het waarnemen van de soort is verder onderzoek immers niet nodig en is het volgende gebied aan de beurt. Maar inventarisatie heeft ook een nadeel: ze levert geen informatie op over het aantalsverloop van een populatie. Voor een efficiënte en succesvolle inventarisatie is veel kennis nodig. Wanneer bloeien welke (bijzondere) plantensoorten? Welke dagen zijn gunstig voor welke diersoorten? Hoe stel ik de aanwezigheid van zoogdieren vast?

Met betrekking tot inventarisaties van de verschillende soortgroepen zijn door allerlei organisaties (SOVON, Zoogdierbescherming, RAVON, Vlinderstichting, FLORON) standaard protocollen ontwikkeld, die het beste gevolgd kunnen worden. De beschrijving hiervan valt buiten het bestek van dit inrichtingsplan.

8.2 Monitoren

Monitoren is het op gestandaardiseerde wijze gedurende opeenvolgende jaren inventariseren van soorten. In tegenstelling tot inventariseren levert monitoren ook gegevens op over het aantalsverloop van een populatie ter plekke. Monitoren is verplicht voor pluspakketten. Informatie over monitoring van soorten is te verkrijgen bij de verschillende organisaties, genoemd onder inventariseren en valt verder buiten het bestek van dit inrichtingsplan.

Foto 61. Bloeiende hondsroos.

Foto 62. De torenvalk profiteert van gefaseerd maaien.

8. Planning en financiering

De eigenaren van Landgoed de Eese zijn ervan overtuigd dat de toekomstige financiële basis voor het landgoed ligt in het aanbieden van rode en groene diensten, en niet in de intensieve landbouw. De omvorming van landbouwgronden naar permanente natuur is echter alleen financieel haalbaar zodra ook de andere functiewijzigingen (waaronder rood in bestaande gebouwen en nieuw rood) door de betrokken gemeenten worden goedgekeurd. Met betrekking tot de omvorming is op dit moment alleen de omvorming van ca. 22 hectare aan de orde, deze PSAN contracten vervallen in december 2007 en zullen definitief worden omgezet naar natuur (PSN), als eerste gebaar van goede wil. Zie bijlagen.

Dit hoofdstuk geeft alleen met betrekking tot deze hectares een tijdschema aan (planning en uitvoering) alsmede een kostenberekening met financiering. Een volledige planning en uitvoering met kosten en financiering van alle landbouwgronden is pas mogelijk nadat er garanties zijn met betrekking tot de andere functiewijzigingen.

9.1 Planning en uitvoering

Nog niet tot in detail uitgewerkt.

9.2 Kosten en financiering

Nog niet tot in detail uitgewerkt.

LITERATUUR

Arnolds, E. et al. 1999. Atlas van de Drentse Flora. Schuyt & Co. Haarlem.

Bal, D. et al. Handboek natuurdoeltypen. Rapport Expertisecentrum LNV nr 2001/020. Wageningen, 2001.

Groenendijk, D. & T. Wolterbeek, 2001. Praktisch natuurbeheer: vlinders en libellen, wegwijzer voor natuurprojecten. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Stortelder, A.H.F. et. al. 1999. Beheer van bosranden. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Uchelen, E. van. 2006. Praktisch natuurbeheer: amfibieën en reptielen. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

BIJLAGEN

1. Integrale visie Landgoed de Eese
2. Brieven afspraken verdeling met provincie
3. Kaart afspraken verdeling provincies (begrenzing)
4. Bodemkaart (figuur 3)
5. Overzicht natte plekken en laagtes
6. Systeemanalyse van Harm Smeenge (DLG)
7. Soortenlijst inheemse bomen en struiken
8. Overzicht van eerste 7 PSAN percelen (24 ha) die komen te vervallen
9. Detailkaarten inrichting per perceel (m.b.t. eerste 7 percelen).
10. Overige detailkaarten per perceel (volgen na garanties op rood).

Bijlage 7 Soortenlijst inheemse bomen en struiken

Bomen

Beuk
Boswilg
Fladderiep
Gewone es
Gewone esdoorn
Grove den
Haagbeuk
Kraakwilg
Laurierwilg
Ratelpopulier
Ruwe berk
Ruwe iep
Schietwilg
Wilde appel
Wilde peer
Wintereik
Winterlinde
Zachte berk
Zoete kers
Zomereik
Zwarte els

Struiken

Braamsoorten
Brem
Eenstijlige meidoorn
Egelantier
Framboos
Gagel
Gaspeldoorn
Gelderse roos
Hazelaar
Hondsroos
Hulst
Jeneverbes
Tweestijlige meidoorn
Koraalmeidoorn
Kraagroos
Kruipwilg
Kruisbes
Sleedoorn
Sprokehout
Taxus
Trosvlier
Tweestijlige meidoorn
Wegedoorn
Wilde kamperfoelie
Wilde lijsterbes
Zwarte bes